

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 2 Eylül 2023

ISSN: 2687-4091



www.ticaribilimler.com

Volume: 7 Number: 2 September 2023
Journal of Commercial Sciences



BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ
TİCARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ TİCARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF COMMERCIAL SCIENCES

Derginin Adı: Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi

Derginin İngilizce Adı: Journal of Commercial Sciences

Derginin Amacı ve Kapsamı: Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, Başkent Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi online yayın yapan hakemli bir akademik dergidir. Dergi, "Özgün Makaleler", "Tanıtım Makaleleri", "Editöre Mektuplar", "Toplantı ve Konferans Raporları" ve "Kitap Yorumları" yayımlar. Yayın Kurulu'nun kararıyla Özel Sayılar da yayımlanabilir.

Tüm katılımlar, Yayın Kurulu'nca çift körleme hakemlik tarzında değerlendirilir. Tüm makaleler Türkçe ya da İngilizce yazılabilir, İngilizce ve Türkçe özetler ile anahtar kelimeleri içerir. Yurtdışından gönderilen İngilizce yazılan makalelere yönelik olarak Yayın Kurulu, özetleri Türkçe'ye çevirebilir.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez düzenli sayısı yayınlanacaktır. Dergiye aynı zamanda çevrim-içi olarak erişilebilecektir.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisine, farklı kurum ve ülkelerden gönderilen makaleler biçim ve içerik yönünden yayın kurulu tarafından incelendikten sonra hakemlere gönderilir. Makaleler American Psychological Association (APA)'da belirtilen kurallara göre hazırlanmalıdır.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin amacı, özellikle sosyal bilimler altında İşletme, Muhasebe, Finans, Pazarlama, Ekonomi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, İletişim, Bankacılık, Sigortacılık, Risk Yönetimi, Sayısal Yöntemler, Yönetim Bilişim Sistemleri ve Uluslararası Ticaret gibi alanlarda akademisyenlere yayın yapma olanağı sunmaktır.

Derginin Sahibi: Prof.Dr. Haldun MÜDERRİSOĞLU
Başkent Üniversitesi Rektörü

Editör ve Yardımcı Editörler: Prof.Dr. İpek KALEMCİ TÜZÜN (Editör)
Prof.Dr. Erdem KIRKBEŞOĞLU (Yardımcı Editör)
Prof.Dr. Adalet HAZAR (Yardımcı Editör)
Dr.Öğr.Üyesi Nihat DAĞISTAN (Yardımcı Editör)

Dil Editörü: Prof.Dr. Onur SUNAL

İstatistik Editörü: Dr. Öğretim Üyesi Sinem KOZPINAR

Alan Editörleri ve Editörler Kurulu:

İşletme	Prof.Dr. İpek Kalemci Tüzün
İktisat	Prof.Dr. Onur Sunal Prof.Dr. Bahar Araz Takay Dr.Öğr.Üyesi Nihat Dağıstan
Muhasebe	Prof.Dr. Deniz Umut Erhan ve Doç.Dr. Burcu Gürol
Finans	Prof.Dr. Adalet Hazar
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	Doç.Dr. Gülten Yurtseven
Bankacılık	Prof.Dr. Şenol Babuşcu
Sigortacılık ve Risk Yönetimi	Prof.Dr. Erdem Kırkbeşoğlu
Sayısal Yöntemler	Prof.Dr. Özge Sezgin Alp
Yönetim Bilişim Sistemleri	Prof.Dr. Murat Paşa Uysal Doç.Dr. Esmâ Ergüner Özkoç
Uluslararası Ticaret	Prof.Dr. Doğan Yaşar Ayhan

Danışma Kurulu

Prof.Dr. Abdulkadir Varoğlu	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Nermin Özgülbaş	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Füsün Eyidoğan	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Halıcı	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Birgül Kutlu Bayraktar	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan Tuncer	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma Zehra Muluk	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim Karakaş	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Halil Sarıaslan	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mete Doğanay	Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Nalan Akdoğan	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Sadi Uzunoğlu	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil Cula	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Ayşen Apaydın	Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Erişah Arıcan	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr. Mutlu Başaran Öztürk	Ömer Halisdemir Üni.
Prof.Dr. Doğan Yaşar Ayhan	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Semih Hüseyin Tokay	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Seval Selimoğlu	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Semra Karacaer	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan Bayazıtlı	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Kaval	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan Marşap	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sağsan	Yakın Doğu Üni.

B.Ü. Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki defa çevrimiçi yayımlanan uluslararası, akademik hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar <https://dergipark.org.tr/jcsci> adresinden yüklenmelidir. Diğer konularla ilgili yazışmalar aşağıdaki adrese yapılmalıdır.

Adres: Nihat Dağıstan, Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Eskişehir Yolu 19. Km Bağlıca, Etimesgut, Ankara

e-posta: nihatdag@baskent.edu.tr

Dergiye gönderilecek makaleler, Dergi web-sitesinde (<http://dergipark.org.tr/jcsci>) yer alan yazım kurallarına uygun olmalıdır.

Journal of Commercial Sciences is a peer-reviewed online international, academic journal, published twice a year. Articles sent must conform to the requirements indicated on the Guide for Authors in the web-site (<http://dergipark.gov.tr/jcsci>).

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

Araştırma Makalesi/ Research Article

Social Network Theory in Project Management: A Bibliometric Analysis

Proje Yönetiminde Sosyal Ağdüzenekleri Kuramı: Bibliyometrik bir Analiz

Mustafa HAFİZOĞLU, Şule TUZLUKAYA.....63

Araştırma Makalesi/ Research Article

Finansal Oranlarla Mali Başarı Ölçümü: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Orman Ürünleri ve Mobilya İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma

Measuring Financial Soundness with Financial Ratios: A Research on Wood Products Including Furniture Companies Traded in Borsa İstanbul

Hasan TÜREDİ, Duygu CELAYİR, Kaan Ramazan ÇAKALI, Gürol BALOĞLU.....83

Araştırma Makalesi/ Research Article

Homoeconomicus'tan Girişimciye İktisat Sosyolojisinden Girişimcilik Sosyolojisine Bir Disiplinin Yol Haritası

A Discipline's Roadmap from Homoeconomicus to Entrepreneurship from Economic Sociology to Sociology of Entrepreneurship

Ebru IŞIK.....108

Araştırma Makalesi/ Research Article

Framing Growth: A Comprehensive Literature Survey on Macroeconomic Policies and their Impact on Turkey's Economic Trajectory

Büyümeyi Çerçevelemek: Makroekonomik Politikalar ve Türkiye'nin Ekonomik Yörüngesi Üzerindeki Etkileri Üzerine Kapsamlı Bir Literatür Araştırması

Serkan DEĞİRMENCİ.....129

Araştırma Makalesi/ Research Article

Türkiye'de Sigorta Suistimal Problemleri ve Çözüm Önerileri

Insurance Fraud Problems in Turkey and Solution Suggestions

Duran Eren KERİM, Serpil CULA.....145

Araştırma Makalesi/ Research Article

Does Blue-Collars' Well-Being Always Enhance Job Engagement? The Moderating Influence of Meaningful Work

Mavi Yakalıların İyi Oluş Düzeyi Her Zaman İşe Tutunmayı Arttırır mı? Anlamalı İşin Düzenleyici Etkisi

Meral KIZRAK, Gamze Güner KİBAROĞLU.....167

CİLT: 7 - SAYI: 2 - EYLÜL 2023

VOLUME: 7 - NO: 2 - SEPTEMBER 2023

ISSN: 2687-4091

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (7)2

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Social Network Theory in Project Management: A Bibliometric Analysis

Proje Yönetiminde Sosyal Ağdüzenekleri Kuramı: Bibliyometrik bir Analiz

Atıf Gösterimi:
Hafizoğlu, M. , Tuzlukaya, Ş.
(2023). Social Network Theory in Project Management: A Bibliometric Analysis. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (7)2, 63 –82.

Mustafa HAFİZOĞLU¹

Şule TUZLUKAYA²

Özet

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı proje yönetiminde sosyal ağdüzenekleri kuramının kullanımının mevcut durumunu sunmak ve proje yönetiminde bu yeni alanın ortaya koyduğu eğilimleri keşfetmek; kuramın proje yönetimi literatürü ve uygulamalarına katkı sağlayabileceği alanları göstermektir.

Yöntem: Proje yönetiminde Sosyal Ağdüzenekleri Kuramı kullanımını araştırmak için Web of Science veri tabanında 2001-2022 yılları arasındaki ilgili makalelere odaklanılarak bibliyometrik analiz metodu kullanılmaktadır. Kümeleme analizi ile de benzerlik veya farklılıklara göre gruplandırılma yapılmaktadır.

Bulgular: Çalışma, proje yönetiminde sosyal ağdüzenekleri kuramının popülerlik kazanmasına rağmen, uygulamasının sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamdaki literatürün inovasyon, Ar-Ge, bilişim teknolojileri, uzay ve tarım projeleri gibi birden çok paydaş ve ilişkiyi içeren projeleri ihmal ederken, öncelikle inşaat projeleri gibi belirli proje türlerine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışma,

¹ Dr., Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, pmo@mustafahafizoğlu.com, ORCID: 0000-0003-4935-7791

² Doç. Dr., Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, sule.tuzlukaya@atilim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8244-6396

Makale Geliş Tarihi / Received: 05.05.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 06.06.2023

Sosyal Ağdüzenekleri Kuramının ağırlıklı olarak risk yönetimi, paydaş yönetimi ve bilgi yönetimi olmak üzere üç bilgi alanında kullanıldığını tespit etmiştir.

Sonuç ve Katkıları: Proje yönetiminde Sosyal Ağdüzenekleri Kuramı yaklaşımını anlamanın, proje yöneticilerinin daha etkili ekipler oluşturmalarına, paydaş katılımını geliştirmesine, iş birliğini ve yeniliği teşvik etmesine ve proje risklerini azaltmasına yardımcı olabileceği sonucuna varılmıştır.

Sınırlılıklar: Bu çalışma Web of Science veri tabanı ile sınırlıdır. Gelecekteki araştırmalar, daha fazla veritabanına girerek çabalarımızı genişletebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağdüzenekleri Kuramı, proje yönetimi, bibliyometrik analiz, ilişki kalıpları, araştırma eğilimleri.

Jel Kodu: M1, L14, O22.

Abstract

Purpose: This study employs a bibliometric analysis of project management literature from 2001 to 2022 to investigate the use of social network theory in project management. The main goal is not only to present the current state of the social network theory usage in project management but also to explore emerging trends of this new field in project management.

Methodology: Bibliometric analysis is used by focusing on related articles between the years 2001-2022 in the Web of Science database to investigate the state and evolution of social network theory in project management. Cluster analysis which is a powerful tool employed in SNA (Social Network Analysis) is utilized for the grouping of items based on similarities or distances between them.

Findings: The study revealed that although the Social Network Theory (SNT) approach in project management is gaining popularity, its implementation remains limited. The literature primarily focused on specific project types, such as construction projects, while neglecting others that involve multiple stakeholders and relationships, such as innovation, R&D, IT, space, and agricultural projects. Moreover, the study identified that SNT is predominantly used in three knowledge areas, namely, risk management, stakeholder management, and knowledge management.

Implications: Understanding the SNT approach in project management can help project managers create more effective teams, improve stakeholder engagement, foster collaboration and innovation, and mitigate project risks.

Limitations: This study is limited to Web of Science database. Future research may extend our efforts by digging into more databases.

Keywords: Social network theory, project management, bibliometric analysis, relationship patterns, research trends

Jel Codes M1, L14, O22

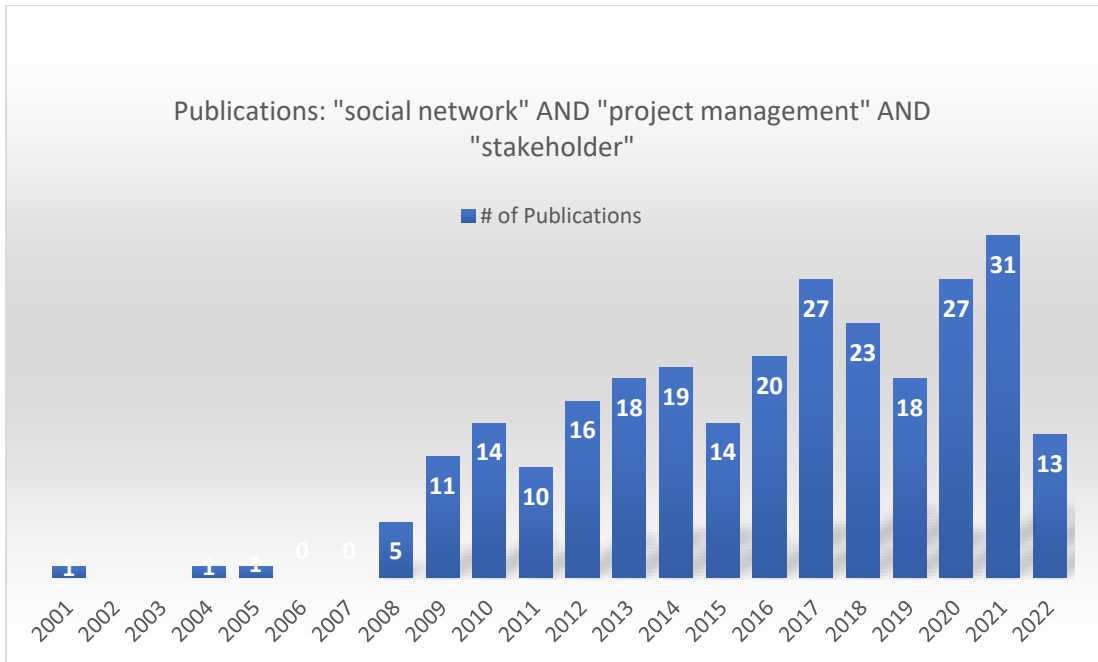
1. Introduction

Project management principles have evolved over time from Gantt charts to computerized logical network-based approaches and, finally to a focus on personal management control and overview, consensus, flexibility, and acceptance of uncertainty (Sankaran et al., 2021). The most recent change added project stakeholder management as a new knowledge area which is also included for the first time in the fifth version of Project Management Body of Knowledge Guide by Project Management Institute (PMI).

Project Stakeholder Management has enabled the project management profession to more focus on people (and organizations) who affect or are affected by the project and their relations. Stakeholders have become an essential component of project success (Yang et al., 2011) not only with their power and interest but also their various types of relations. Managing stakeholder expectations and their relations has become increasingly important in the knowledge age, as information and knowledge are created and transferred at a rapid and massive scale and as complexity of the projects increase. Emerging technologies, such as AI (Artificial Intelligence), blockchain, and data science, as well as new trends gaining prominence such as sustainability, globalization, cultural shift shape how projects are defined and managed. As a result, new projects have been launched to achieve digital transformation, ensure responsible use of AI (Benjamins, 2020), and improve sustainability (Silva et al., 2018). Traditional project management which primarily focuses on actions of organizations and individuals but not on relationship patterns within the project cannot be successful. These traditional applications are limited because they do not consider the role of social networks (Chung & Crawford, 2016) and do not use the explanatory power of the networks and there is a need to further develop a systematic framework for stakeholder management (Yang et al., 2011). To deal with stakeholders and their relations, a social network perspective has been introduced (Rowley, 1997) which offers different insights into managing project stakeholders (Chung and Crawford, 2016).

Social network theory has been developing from a multi-disciplinary perspective. Project management is one of the unexplored areas at which social network theory may have various applications. Social Network theory is about structure and position. A new project organization is created with ongoing and new relations (structure) each time a new project is initiated. Project Management with its temporary relational structure and changing positionings based on project organizations can not only benefit from social network theory but also improve it. As an example, Chowdhury et al. (2011) applied social network theory to identify and classify potential stakeholders as well as to analyze the structural constraints and opportunities that a stakeholder faces in Public Private Partnership (PPP) affiliation. Figure-1 illustrates the growing attention to social network perspective in project management field.

Figure-1 Number of publications as a result of search query in all fields: ALL=("social network" AND "project management") in Web of Science.



The number of papers working on "social network" and "project management" has been increasing since the beginning of 2000s, although total number of papers focusing on social network in project management is only 269. Thus, the study aims to present the current state of the social network theory usage in project management and explore emerging trends of this new field by using bibliometric analysis. The main contribution of this study will be to uncover the main knowledge areas of project management which social network theory can contribute to. To the best of our knowledge, it is the first time such an exploratory research is conducted to uncover these knowledge areas.

Exploring specific application areas of social network theory on project management will contribute both to social network theory and project management literature by extending new application areas for social network theory which contributes to the development of the theory as well as by using more relational approach in project management field which has been ignored for a long time (Rowley, 1997).

As a result, this study has made a difference by decreasing the gap between social network theory and project management field and uncovered specific knowledge areas as well as the potential ones which social network theory can contribute.

2. Background

2.1 A review of social network theory and its distinctive features

Social network theory is concerned with the actors and connections between them within a network (Borgatti and Foster, 2003). Its scope spans across multiple disciplines and aims to explore how individuals interact and form relationships with

each other within a network (Jafari et al., 2020). In contrast to the traditional approach of solely examining individual organizations, social network theory acknowledges the importance of the interconnectedness and interdependence among organizations (Salancik, 1995). Furthermore, social network theory departs from the assumption that social behavior is solely the result of individual behavior, and instead focuses on relationship patterns within a social system (Emirbayer & Goodwin, 1994).

Social network analysis (SNA) is a research method used in social network theory, providing an analytical framework to explore relationships at different levels of analysis (Breiger, 2004). The primary goal of SNA is to model the relationships between actors and uncover the underlying structure of a group. By analyzing this structure, researchers can better understand the impact of relationships on group functioning and individuals within the group.

A key feature that distinguishes social network explanations from non-network explanations is the emphasis on operationalizing relationships among units in terms of networks of linkages (Wasserman & Faust, 1994). This is in contrast to traditional social science perspectives, which often ignore relational information. In essence, SNA provides a way to explore and measure the impact of relationships among social actors, highlighting their significance in shaping social dynamics.

Social network analysis is a structural approach that differs from other strategies by emphasizing the importance of relationships and their patterns and implications (Wasserman and Faust, 1994). While reductionism, which was prominent in twentieth century research, aimed to understand the whole by understanding its parts, social network analysis stresses the significance of relations and uses structural information to study and test theories (Barabasi, 2002). By focusing on relationships and their structures, researchers can gain insights into the social environment and understand the whole as a sum of its parts (Wasserman and Faust, 1994).

Social network theory emphasizes the importance of relationships among interacting units, with the unit of analysis being a collection of individuals and their linkages. In SNA, structures are operationalized in terms of networks of linkages among units, prioritizing relational ties over attributes of units. SNA differs from traditional data analytic frameworks in that it explicitly considers the interrelatedness of social units and uses structural variables to measure dependencies among them. However, collecting primary social network data presents challenges, such as recalling bias, and requires complete network data rather than samples.

Social network analysis (SNA) offers a range of analytical methods for examining structural properties and testing theories at multiple levels of analysis, from individual actors to groups and organizations (Breiger, 2004). Unlike standard theories, SNA emphasizes the importance of relationships and interactions among actors and provides a framework for understanding how these connections give rise to emergent structures and patterns (Granovetter, 1994). However, the quality of SNA-based generalizations is contingent on the quality of the underlying data, and much work is needed to develop reliable and valid procedures for collecting observational network data. Therefore, ongoing efforts to improve data collection techniques and enhance the validity of SNA-based findings are necessary for advancing our understanding of social structures and processes.

2.2 The specific applications of social network theory to project management

Although the application of social network theory to project management is not new, only a few studies have suggested social networks as an alternative analytic stakeholder management approach (Chung and Crawford, 2016; Mok et al., 2017; South et al., 2018). In one of the early studies, Rowley (1997) suggests that multiple and interdependent interactions are more important than the dyadic ties used in traditional stakeholder management approaches. More recent ones may also incorporate social network theory into project management. Loosemore et al. (2020) investigate the construction project outcomes from relational perspective, for example. Project management's relational and social dimensions are also investigated (Pryke et al., 2018). Furthermore, social network theory is used to investigate the governance of construction projects (Pryke, 2005) as well as to investigate the determinants of knowledge transfer (Takahashi, 2018) and to analyze the institutional relations in projects (Wang et al., 2018). Zheng et al. (2016) examined 63 SNA articles published in journals between 1997 and 2015 in construction project management research and proposed a future direction for a new stakeholder management framework.

The application of the generic hypothesis of network theory (Borgatti et al., 2013) to project management reveals that a stakeholder's position in a network determines how the project is executed, and the success of the project depends on the structure of relations among the stakeholders. Networks focus the attention on the relationships among the stakeholders. Moreover, the possibility of disparate parts of a system affecting each other is a part of the power of network concept (Borgatti et al., 2013) which can be applied to project management.

Social network theory has found numerous other applications in project management. One such application is in understanding and analyzing the communication and collaboration patterns among project team members (Nunes and Abreu, 2020; Nunes et al., 2021; Xu and Lu, 2023). By mapping out the communication networks within a project team, project managers can identify the key players and their roles in the team, as well as potential bottlenecks or gaps in communication (Mead, 2001). This knowledge can be used to optimize team performance and improve communication flow. Another application is in identifying and managing project risks. By analyzing the network of dependencies among project tasks and stakeholders, project managers can identify critical paths and potential risks, as well as develop strategies to mitigate those risks (Yu et al., 2017; Wang et al., 2020). Social network theory can also be applied to resource allocation, stakeholder management, and change management in project management, making it a versatile and valuable tool for project managers.

3. Methodology

3.1 Research strategy and bibliometric analysis

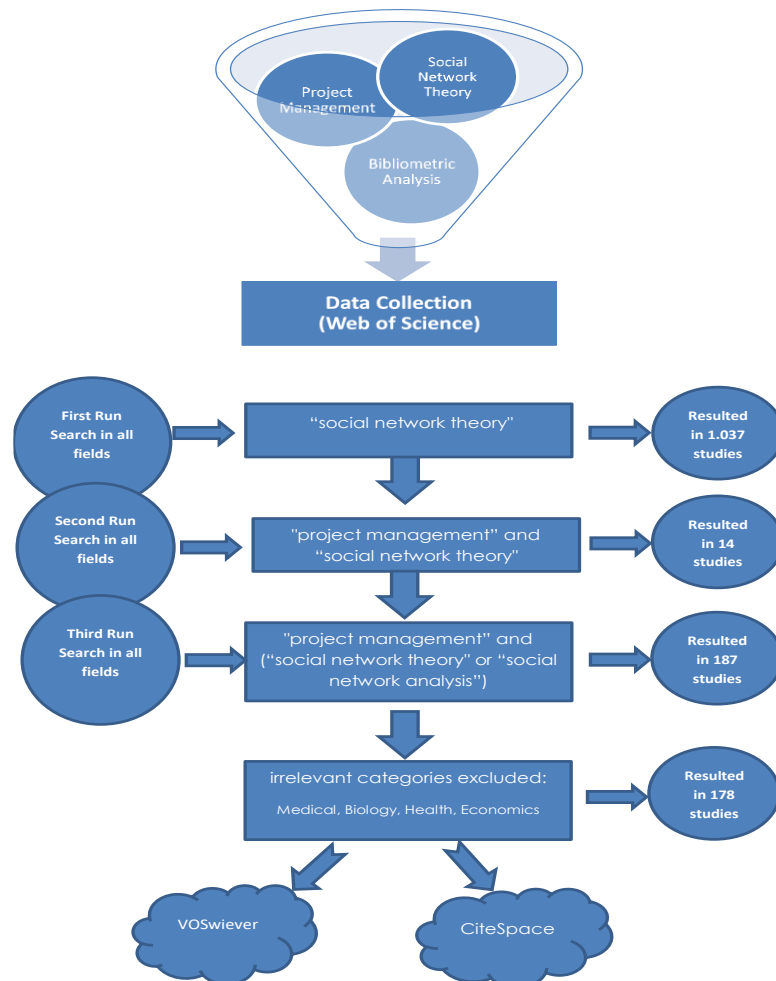
Bibliometric analysis is a valuable tool for researchers to comprehend and illustrate the current intellectual structure within a field of literature. It also enables the identification of emerging trends and patterns in research (Donthu et al., 2021, Xue et al., 2020). Bibliometric analysis is ideal for large datasets and broad reviews. Qiu and Chen (2022) applied this methodology to institutional theory in construction project

management, while we used it to investigate the state and evolution of social network theory in project management, focusing on related articles in the Web of Science database. Cluster analysis is a powerful tool that can be effectively employed in SNA. This set of techniques allows for the grouping of items based on similarities or distances between them (Borgatti et al., 2013). Johnson's hierarchical clustering is a method for grouping items based on similarities, and it can be useful for identifying different clusters in projects, which may range from function-based to role-based groups. This study will utilize clustering analysis.

3.2 Data collection

Data was collected from Web of Science (WoS), a commonly used database in bibliometric studies (Xue et al., 2020), using a three-part search term. The first term was "social network theory" but it was found to be too narrow. The second term, "social network analysis," was added with an "or" conjunction to capture related studies. The third term, "project management," was added with an "and" conjunction to limit the search to relevant literature. After excluding irrelevant categories as shown in Figure-2, 178 studies with full records were used in the analysis, including author names, title, abstract, keywords, volume number, and cited references.

Figure-2 The search strategy flow diagram

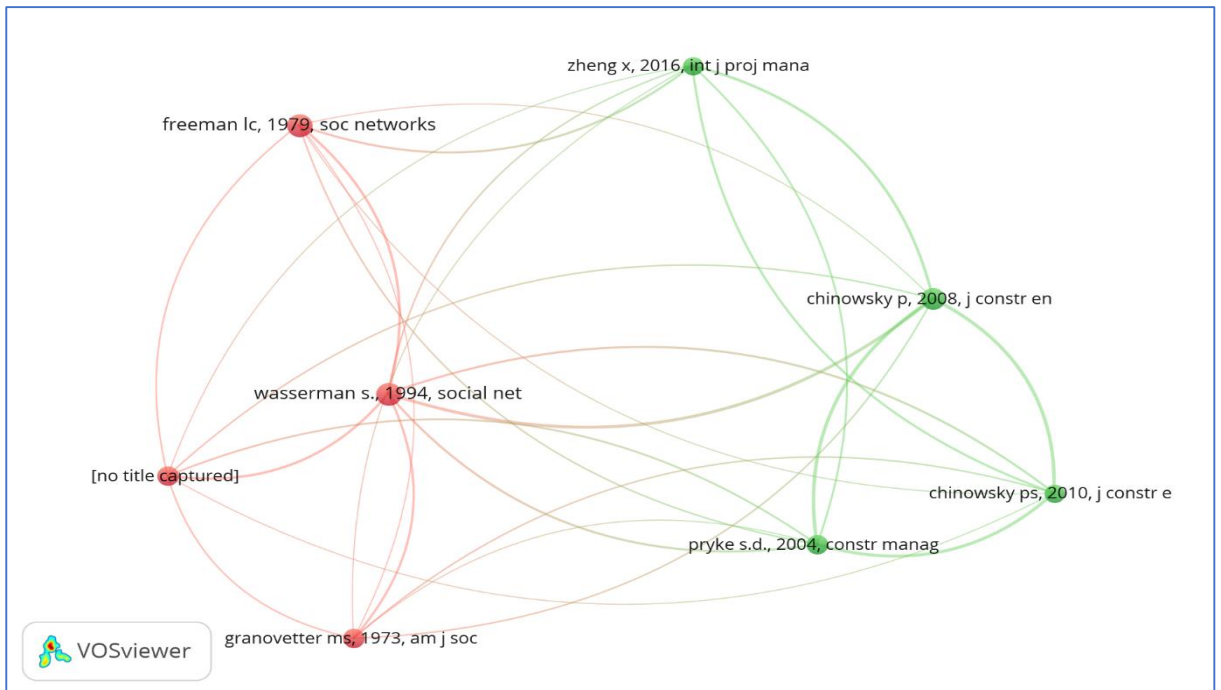


3.3 Data analysis

Bibliometric analysis has been revolutionized with the development of advanced information technology and visualization techniques, resulting in the creation of powerful tools such as Citnet, Citespace, Sci2, Vosviewer, and VantagePoint (Xue et al., 2020). Among these, Citespace stands out as a formidable bibliometric analysis software (Chen et al., 2012; Xue et al., 2020). Utilizing data retrieved from WoS, Citespace 6.1.R6 is used to analyze the author keywords with the selection criteria set as g-index and a scale factor of k=25. This results in the formation of a network with 9 clusters, providing insights into the frequency and thematic relationships between co-occurring author keywords (Xue et al., 2020; Chen et al., 2012; Donthu et al., 2021). However, the limitations of co-word analysis, such as the usage of words in multiple contexts or being too general, are mitigated through the use of Vosviewer version 1.6.19, which employs full counting and author keyword co-occurrence type of analysis for additional triangulation (Donthu et al., 2021).

Keyword co-citation analysis shows the most powerful studies as given in Figure-3. Among these, Wasserman and Faust (1994) is one of the mostly cited study in social network theory as well as Granovetter (1994)'s study on the power of weak ties in networks.

Figure-3 The most powerful studies based on keyword co-citation



The data also shows the universities which work on social network and project management as given in Figure- 4. Universities from Australia and China contribute to the majority of the related studies. These studies are mostly published in either project management related journals such as International Journal of Project Management or Engineering journals mostly specific to construction like Journal of Construction Engineering.

Figure-4 The universities contributing to social network and project management mostly

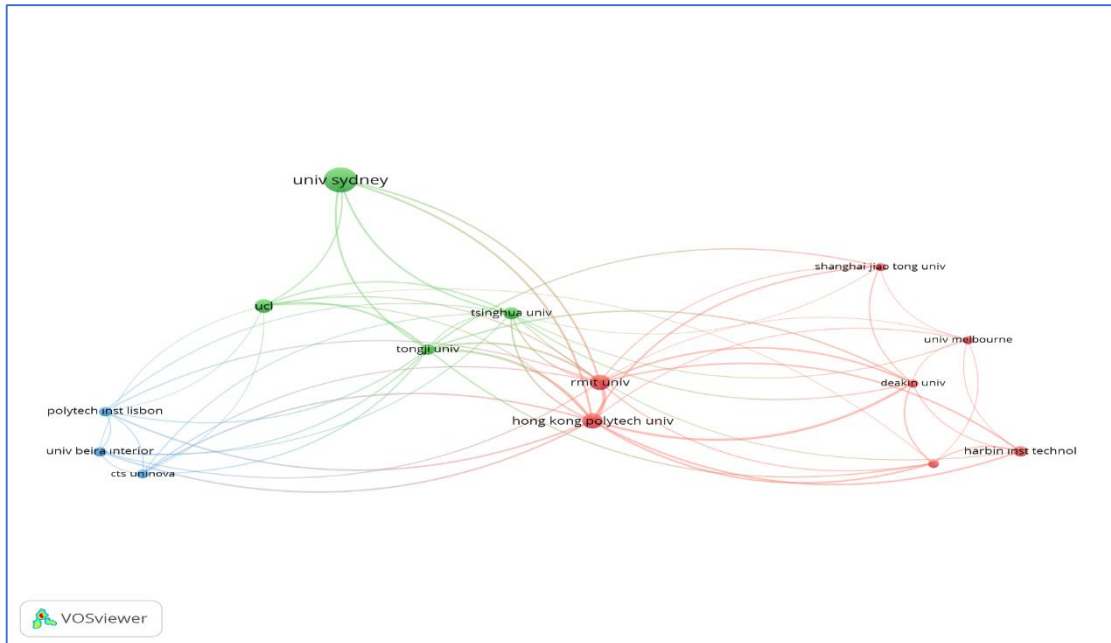
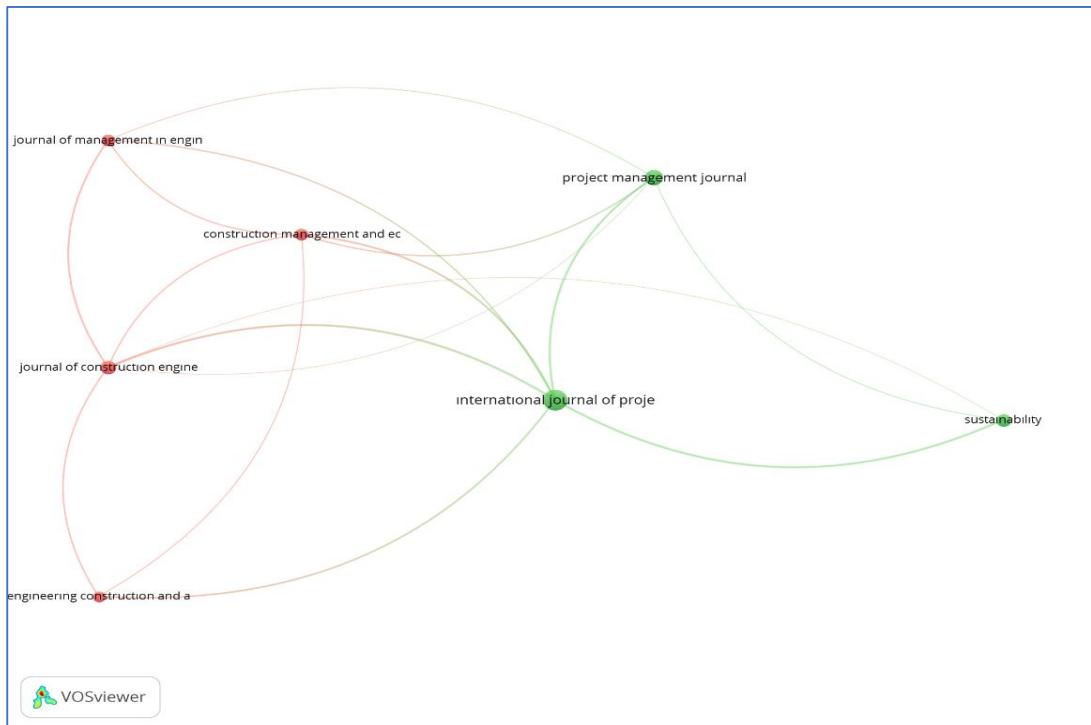


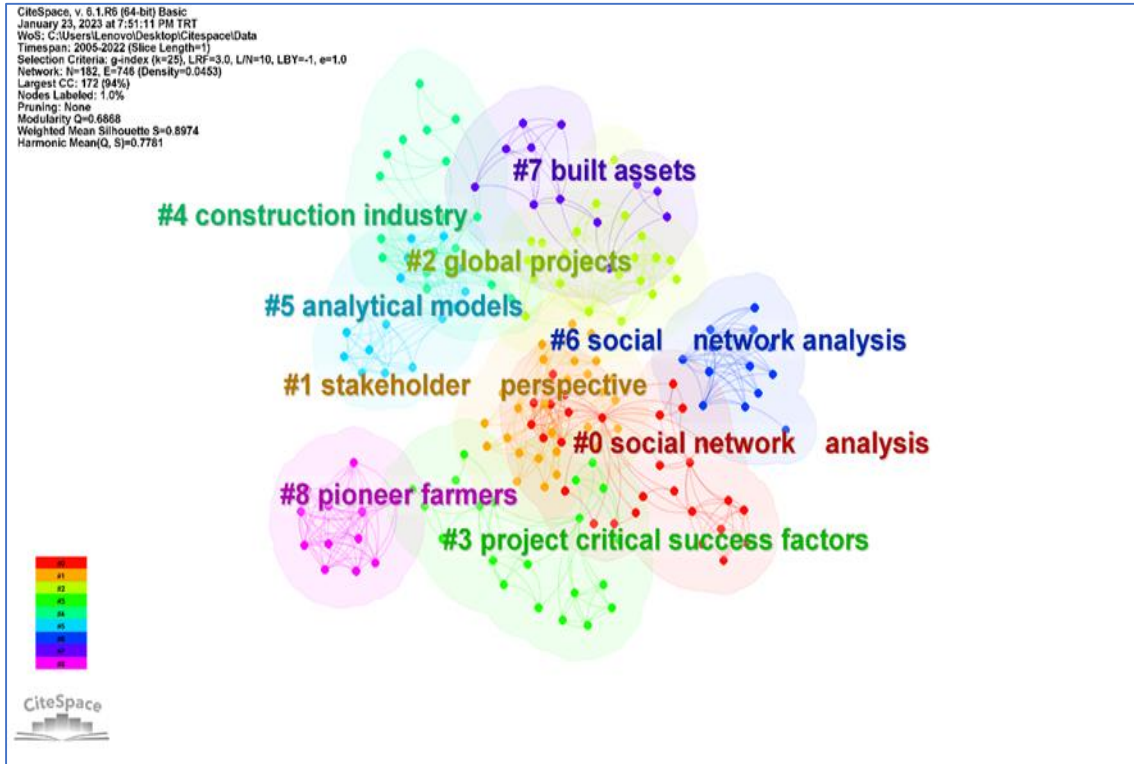
Figure-5 The most preferred journals on social network and project management



4. Results

The keywords co-occurrence network given in Fig. 6 shows that there are mainly 9 clusters listed in Table 2 with each one having at least 10 group members.

Figure-6. Clusters resulted from keywords co-occurrence network



The Silhouette-value of each cluster is more than 0.75, meaning that the result is valid and can be used for further analysis (Chen et al., 2010; Xue et al., 2020). These clusters also highlight the most frequent occurrence keywords having a thematic relationship with one another based on Latent Semantic Indexing (LSI) which is a widely used information retrieval model for concept-based searching used to categorize information with the help of pre-existing semantic structures (Guo et al., 2003).

Table 1 features various project types and knowledge areas, with the top terms serving as key indicators. By categorizing these terms according to project types and knowledge areas, this study identified the most commonly studied types and areas, as shown in table 2. Through this table, the current trends of social network theory usage in project management literature are also revealed.

Table 1. Clusters with Top Terms

CLUSTER ID	CLUSTER NAME	SIZE	SILHOUETTE	TOP TERMS-LSI
0	Social Network Analysis	28	0.883	project management; risk management; organizational competencies; collaborative networks; project lifecycle; cooperative networks; informal networks; project success; risk management; project management
1	Stakeholder Perspective	28	0.883	social network analysis; housing demolition; social risk; urban redevelopment project; social risks; social risks; urban cultural heritage; construction projects; housing demolition; mixed research
2	Global Projects	23	0.786	project management; social networks analysis; software development; social networks; systematic literature review; global projects; supply chain; network analysis; social networks analysis; project management
3	Project Critical Success Factors	21	0.95	social network analysis; contract administration; contract provisions; building information modeling; legal aspects; critical success factors; risk management; project management; corporate behavior; sustainable cooperative partnerships
4	Construction Industry	19	0.875	construction industry; social-network theory; relationship marketing; medium-sized enterprises; social-network analysis mediating role; success; management; leadership; trust
5	Analytical Models	16	0.955	product development; design structure matrix; clustering algorithms; social networking; analytical models developing country; green project management; project delivery; green projects; clustering algorithm
6	Social Network Analysis	13	0.97	social network analysis; social sustainability; project-based organizations; project management office; knowledge governance; knowledge governance; mixed-method approach; project management office; social sustainability; social network analysis
7	Built Assets	12	0.921	social network analysis; green building project; green building project; social network analysis
8	Pioneer Farmers	12	0.944	extension planners; pioneer farmers; social power and influence; sustainable agriculture

Table 2. Categorization of Top Terms (LSI) based on Project Types and Knowledge Areas

PROJECT TYPES				KNOWLEDGE AREAS		
Global Projects	Construction projects	Social, Urban, and Tourism Projects	Green projects	Risk Management	Stakeholder Management	Knowledge Management

Social network theory has been mostly used in global projects, construction projects, social, urban, tourism projects and green projects according to keyword co-occurrence network. Although it is very surprising that social network theory hasn't gained enough importance and usage in mega projects, innovation projects and complex projects which have more and various stakeholders and connections, the challenges of applying social network theory to projects which are complex, large, and having more uncertainty may explain the lack of use of social network theory in these specific projects. Applying social network theory is challenging since it is distinct within the social and behavioral sciences with its assumption of the importance of relationships among interacting units. The unit of analysis in this theory is not the individual, but an entity consisting of a collection of individuals and the linkages among them and it is difficult to collect and analyze data for complex and large projects (Wasserman & Faust, 1994), Network analysis operationalizes structures in terms of networks of linkages among units. Regularities or patterns give rise to structures whereas standard social science perspectives usually ignore the relational information. In SNA the observed attributes of social actors are understood in terms of patterns of structures of ties among the units. Relational ties among actors are primary and attribute of actors are secondary. On the other hand, higher frequency of keywords used in this literature given in Table 3 contains innovation which implies that an increase in innovation project studies may be expected.

Table 3. Frequency of Top Terms

Freq (over 4)	Label	Cluster ID
16	social network analysis	3
10	project management	0
9	management	1
7	knowledge	2
5	construction project	1
5	impact	2
5	performance	3
4	communication	2
4	model	5
4	innovation	6
4	social network analysis	0
4	framework	5
4	risk management	0

The data shows that social network theory is mainly used in three knowledge areas in project management literature: risk management, stakeholder management, and knowledge management.

Another software called VOSviewer is used for the triangulation as discussed above. Although both CiteSpace and VOSviewer share a large number of bibliometric functionalities, they use different algorithms for normalization, mapping and clustering (Markscheffel & Schröter, 2021). VOSviewer uses the VOS (Visualization of Similarities) mapping technique by Van Eck and Waltman (2007) and it has the best viewing capabilities and clarity especially compared to all other well-known multidimensional scaling approaches (Van Eck, et al., 2010, Van Eck & Waltman, 2009). On the other hand, CiteSpace, developed by Chaomei Chen at Drexel University, USA (Chen 2017), is a java application for visualizing and analyzing trends and patterns and offers advantages in the evaluative analysis of network visualizations (Markscheffel & Schröter, 2021). VOSviewer uses a distance-based approach in which the distance between two items indicates the strength of the relation between the items, which makes it easy to identify clusters of related items and interpret better than graph-based ones, on the other hand this sometimes makes it difficult to label all the items in a map without having labels that overlap each other (Van Eck & Waltman, 2009). CiteSpace uses different algorithms not only to arrange the visualization of network but also normalization and mapping which enables a better understanding of the subareas of the network with the help of cluster labeling (Van Eck & Waltman, 2009).

By using the same data keywords co-occurrence network is calculated as given in Figure-7. When compared to the Citespace results which has 9 clusters and 4 project types and 3 knowledge areas, VOSviewer has 5 clusters showing only 1 project type (construction) and 1 knowledge area (risk management). On the other hand, when the "keywords plus" option is added to the VOSviewer as the unit of analysis, the keywords co-occurrence network in Figure-8 is found with again 5 clusters but 3 knowledge areas this time. The data in KeyWords Plus is unique to databases used in Web of Science platform and aims to enhance the power of cited-reference searching by searching across disciplines for all the articles that have cited references in common based upon a special algorithm. This enhancement is done by detecting words or phrases that frequently appear in the titles of an article's references, which do not appear in the title of the article itself. Project types found in Citespace analysis are not even observed in VOSviewer analysis except construction with this extension of "keywords plus" option. On the other hand, knowledge management and stakeholders are observed besides risk management in this "keywords plus" option.

Figure 7. Keywords co-occurrence network

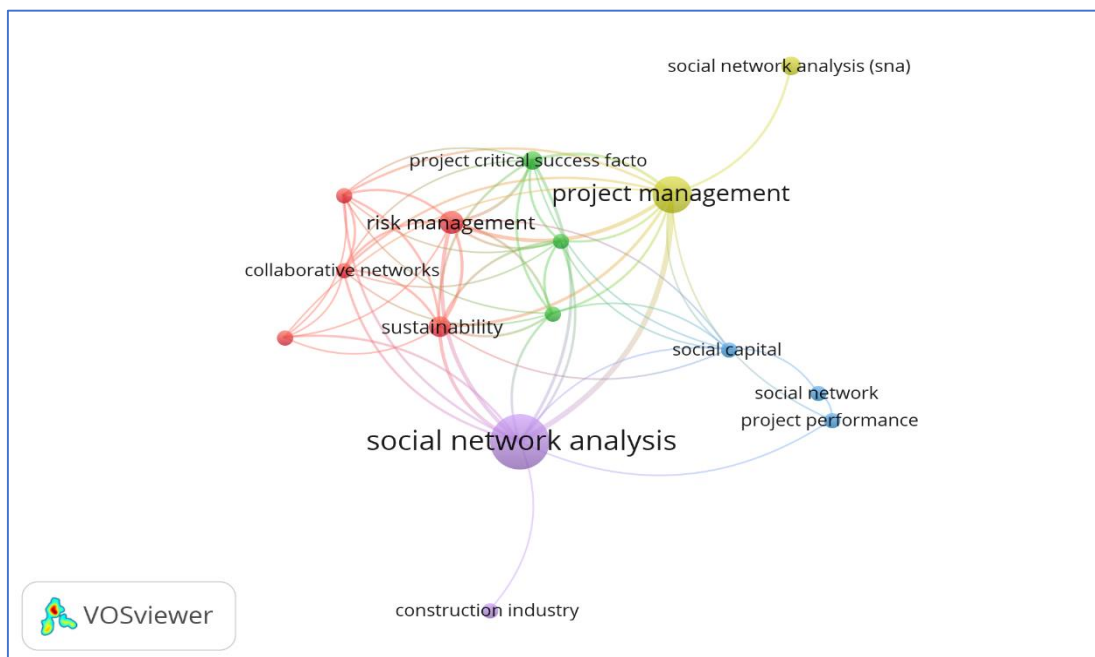
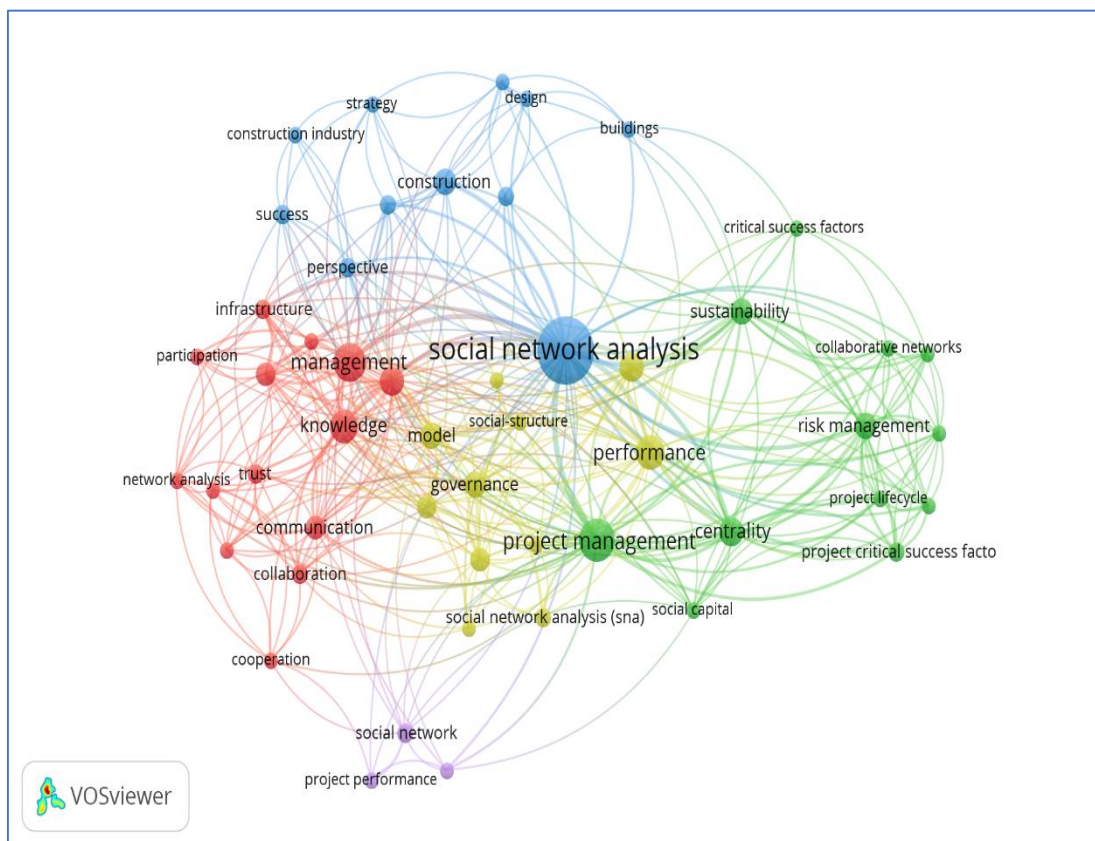


Figure 8. Keywords and Keywords plus co-occurrence network



5. Discussions and implications

While social network theory has been applied in various fields, studies on its applications in business and management are limited (Anugerah et al., 2022). However, recent research shows that "project management" is one of the most popular topics in these limited studies and there is an increasing trend in the use of social network theory in project management. Our bibliometric analysis further identified specific project types and knowledge areas that have been studied using social network theory in project management literature.

Our analysis revealed that construction projects are the most studied project type with social network theory, as evidenced by 78 studies found when adding "construction" to the search field containing "social network theory" or "social network analysis" and "project management". This result may be expected since the construction industry is constantly evolving and getting increasingly complex with the need to ensure that each project is completed in sync with all the different teams. However, there are some other industries which are also evolving and complex like telecommunication but the project management academic programs are mostly developed under construction and civil engineering departments worldwide. For example, there are 4 Ph.D. programs worldwide accredited by Project Management Institute, two of which are under the department of construction and civil engineering.

Based on our analysis while not as frequent as construction projects, green building projects have also been studied with social network theory in five studies. Innovation projects are also emerging as a new trend in social network theory applications in project management, with two recent studies focused on analyzing the dynamically evolving social context of innovation projects.

In terms of knowledge areas, risk management is the most studied with social network theory, with 14 studies found when adding "risk management" to the search field containing "social network theory" or "social network analysis" and "project management". These studies have utilized social network analysis to analyze risks in complex projects, including green projects and infrastructure PPP projects. Stakeholder management is also a well-studied area, with eight studies found on effective stakeholder management frameworks and stakeholder influence on social performance in infrastructure projects using social network analysis. Lastly, our analysis found eight studies that indirectly use social network theory in knowledge management, such as examining structural patterns of intra team knowledge exchange networks and the relationship between trust, communication, and knowledge transfer.

In conclusion, our bibliometric analysis provides insights into the specific project types and knowledge areas that have been studied using social network theory in project management literature. The reason why there is such a relationship between these studies is the need for improvement caused by the limitations of traditional applications which do not consider the role of social networks. Since traditional applications do not use the explanatory power of the networks, there is a need to further develop a systematic framework for stakeholder management as well as risk and knowledge management in which relationship matters mostly. Moreover, as the projects having more interacting parts and complexity in nature like construction,

global, and green need to be analyzed from a relational perspective, use of social network theory in project management field is increasing.

It is clear that social network theory is a valuable guide for understanding and managing complex projects and stakeholders. Future research can further explore these areas and identify new opportunities for applying social network theory in project management.

6. Conclusion

Understanding the Social Network Theory (SNT) approach in project management is crucial for several reasons. At first, it is possible to reach better project outcomes. The SNT approach can help project managers understand the social structures within their teams and organizations. By mapping out the connections and interactions between individuals and groups, project managers can identify potential bottlenecks, communication breakdowns, and other issues that may hinder project success. With this knowledge, project managers can take steps to optimize team dynamics and improve project outcomes. Secondly, improved stakeholder engagement can be achieved. The SNT approach can also help project managers understand the relationships and power dynamics between stakeholders. By identifying key influencers and decision-makers, project managers can tailor their communication and engagement strategies to better meet the needs and expectations of different stakeholders. Furthermore, that is also possible to manage risk, more efficiently. Integration of SNT approach with project management field, project managers and team member can identify and mitigate project risks. From more behavioral perspective, managers can identify social structures of the project groups by using SNT. Thus, managers can identify potential sources of conflict or resistance, and develop strategies to address these issues before they escalate.

The study revealed that although the Social Network Theory (SNT) approach in project management is gaining popularity, its implementation remains limited. The research primarily focuses on specific project types, such as construction projects, while neglecting others that involve multiple stakeholders and relationships, such as innovation, R&D, IT, space, and agricultural projects. Consequently, using the SNT approach to identify critical success factors specific to these projects remains an untapped potential.

Furthermore, the study identified that SNT is predominantly used in three knowledge areas, namely, risk management, stakeholder management, and knowledge management. This finding is also supported by recent studies. For example, Social network theory is used to investigate the determinants of knowledge transfer at the fuzzy front end of innovation (Takahashi, 2018) and also as an alternative analytic stakeholder management approach (Chung & Crawford, 2016; Mok et al., 2017; South et al., 2018) to capture and analyze the institutional interplay between formal and informal institutions in projects (Wang, 2018). Moreover, Liu et al. (2023) constructed a relational network model of a mega-project governance mechanism based on risk prevention and control by using the social network analysis method. This intensive use of social network theory in project management is mainly due to the networks focusing the attention on the relationships among the stakeholders who affect the project or are being affected by the project. The power of network concept which comes from

the possibility of disparate parts of a system affecting each other (Borgatti et al., 2013) increases the applicability of social network theory to project management in these three knowledge areas. However, more relationship-based research is needed in other knowledge areas such as time, cost, scope management as well as integration and communication management to investigate the impact of relationships on project success in terms of time, cost, scope, and benefits.

Overall, understanding the SNT approach in project management can help project managers create more effective teams, improve stakeholder engagement, foster collaboration and innovation, and mitigate project risks. The bibliometric analysis of the trend as well as the performance of SNT in project management from 2001 to 2022 provides insights into the current state of research in this area, and can help project managers stay up-to-date with the latest developments and best practices.

This study is limited with the use of databases accessed by web of science platform only. This research may be extended by involving more platforms with other databases like Scopus.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Mustafa HAFİZOĞLU contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, and Data Collection / Analysis sections. Şule TUZLUKAYA contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework and Empirical Literature sections. 1st author's contribution rate: 60%, 2nd author's contribution rate: 40%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

References

- Anugerah, A. R., Muttaqin, P. S., Trinarningsih, W., (2022), Social network analysis in business and management research: A bibliometric analysis of the research trend and performance from 2001 to 2020, *Heliyon*, Vol 8, pp. 1-12.
- Barabasi, A. (2002), *Linked: The New Science of Networks*, Perseus Publishing.
- Benjamins, R. (2020), Towards organizational guidelines for the responsible use of AI, paper presented at the 24th European Conference on Artificial Intelligence, 29 August-8 September, Santiago de Compostela, Spain, available at https://ecai2020.eu/papers/1347_paper.pdf (accessed 20 February 2023).

- Breiger, R., (2004), *The Analysis of Social Networks*, Hardy, M. and Bryman, A., (Ed.), *Handbook of Data Analysis*, Sage Publications., pp. 505-526.
- Borgatti, S. P., Everett, M. M., Johnson, J.C., (2013), *Analyzing Social Networks*, SAGE Publishing.
- Borgatti, S. P. and Foster, P. (2003), *The Network Paradigm in Organizational Research: A Review and Typology*, *Journal of Management*, Vol 29 No.6, pp. 991-1013.
- Chen, C., Hu, Z., Liu, S., & Tseng, H. (2012), *Emerging trends in regenerative medicine: A scientometric analysis in CiteSpace*, *Expert Opinion on Biological Therapy*, Vol. 12, No. 5 pp. 593–608
- Chung, K., S., K., Crawford, L., (2016), *The role of social networks and methodology for project stakeholder management*", *Social and Behavioral Sciences*, Vol 226, pp. 372-380.
- Chowdhury, A.N., Chen, P.H., and Tiong, R.L.K., (2011). *Analysing the structure of public-private partnership projects using network theory*. *Constr. Manag. Econ.* Vol. 29, no. 3, pp. 247–260.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., Lim, W. M., (2021), *How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines*, *Journal of Business Research*, Vol 133 pp. 285-296.
- Emirbayer, M. & Goodwin, J., (1994), *Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency*, *American Journal of Sociology*, Vol 99, No. 1411.
- Granovetter, M., (1994). *Structural analysis in the social sciences, Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge University Press
- Guo, D., Berry, M. W., Thompson, B. B., Bailin, S., (2003). *Knowledge-Enhanced Latent Semantic Indexing*, *Information Retrieval*, Vol 6, pp. 225–250,
- Johnson, S. C., (1967), *Hierarchical Clustering Schemes*, *Psychometrika*--Vol 32, No. 3, pp. 241-254.
- Jafari, P., Mohamed, E., Lee, S., Abourizk S. (2020), *Social network analysis of change management processes for communication assessment*, *Automation in Construction*, Vol 118 No. 103292, pp. 1-10.
- Liu, K., Liu, Y., Kou, Y., Yang X., and Hu G. (2023). *Relational network of megaproject governance mechanism based on risk prevention and control: experiences from China*, *Production Planning & Control*, DOI: 10.1080/09537287.2023.2209545.
- Loosemore, M., Braham, R., Yiming, Y., Bronkhorst, C., (2020), *Relational determinants of construction project outcomes: a social network perspective*, *Construction Management and Economics*, Vol 38, No. 11, pp. 1061-1070.
- Mead, S., P., (2001), *Using Social Network Analysis to Visualize Project Teams*, *Project Management Journal*, Vol 32, No. 4, pp. 32–38.

- Mok, K. Y., Shena, G. Q., Yangb, R. J., (2017), A network theory-based analysis of stakeholder issues and their interrelationships in large construction projects: a case study, *International Journal of Construction Management*, Vol. 17, No. 3, pp. 210-227.
- Nunes, M., Abreu, A., (2020), Applying Social Network Analysis to Identify Project Critical Success Factors, *Sustainability*, Vol 12, No. 1503, pp. 1-32.
- Nunes, M., Abreu, A., Bagnjuk, J., Tiedtke, J., (2021), Measuring project performance by applying social network analyses, *International Journal of Innovation Studies*, Vol 5, No.2, pp. 35-55. <https://doi.org/10.1016/j.ijis.2021.05.001>
- Pryke, S., Badi, S., Almadhoob, H., Soundararaj, B., Addyman, S., (2018), Self-Organizing Networks in Complex Infrastructure Projects, *Project Management Journal*, Vol 49, No. 2, pp. 18–41.
- Pryke, S. D., (2005), Towards a social network theory of project governance, *Construction Management and Economics*, Vol 23, No. 9, pp. 927-939.
- Qiu, Y., Chen, H., (2022). A systematic review of the knowledge domain of institutional theory in construction project management, *Engineering, Construction and Architectural Management*, available at <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ECAM-08-2021-0754/full/html> (accessed 20 February 2023).
- Rowley, T., J., (1997), Moving beyond Dyadic Ties: A Network Theory of Stakeholder Influences, *The Academy of Management Review* , Vol 22, No. 4, pp. 887-910.
- Salancik, G. R., (1995), WANTED: A good network theory of organization, *Administrative Science Quarterly* , Vol 40, No. 2, pp. 345-349.
- Sankaran, S., Piccard, L., Qian, S., Toma, T., Shepherd, M., (2021), Principles-Based Project Management: Where to Now?, *Project Management Journal Special Issue | Call For Papers*.
- Silva, L. F., Rodrigues, L. M. G. P., Fernandes, N. P., Rodrigues, W. M., Guevera, A. J. H., (2018), Fostering A Sustainable Society By Introducing Project Management Practices, *Journal on Innovation and Sustainability*, Vol. 9, No. 1.
- South, A. J., Eriksson, K., Levitt, R., (2018), How Infrastructure Public-Private Partnership Projects Change over Project Development Phases, *Project Management Journal*, Vol. 49, No. 4, pp. 62–80.
- Takahashi, M., Indulska, M., Steen, J., (2018), Collaborative Research Project Networks: Knowledge Transfer at the Fuzzy Front End of Innovation, *Project Management Journal*, Vol. 49, No.4, pp. 36–52.
- Xu, J., Lu, W., (2023), How Does Hierarchy Steepness Affect Coordination in Project-Based Organizations? A Social Network Analysis, *Project Management Journal*, (onlinefirst:<https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/87569728221150897>), <https://doi.org/10.1177/87569728221150897>

- Xue, J., Shen, G. Q., Yang, R. J., Wu, H., Li, X., Lin, X., Xue, F., (2020), Mapping the knowledge domain of stakeholder perspective studies in construction projects: A bibliometric approach, *International Journal of Project Management*, Vol 38, pp. 313-326.
- Van Eck, N. J., Waltman, L., 2009. Vosviewer: A Computer Program for Bibliometric Mapping, ERIM Report Series Reference No. ERS-2009-005-LIS. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1346848>
- Van Eck, N. J., Waltman, L., Dekker, R., Van Den Berg, J., 2010. A comparison of two techniques for bibliometric mapping: Multidimensional scaling and VOS, *Journal of the American Society for Information Science*. Vol 61, no. 12, pp. 2405-2416.
- Wang, H., Lu, W., Söderlund, J., Chen, K., (2018), The Interplay between Formal and Informal Institutions in Projects: A Social Network Analysis, *Project Management Journal*, Vol. 49, No. 4, pp. 20–35.
- Wang, Y., Wang, Y., J., Wu, X. Y., Li, J. W., (2020), Exploring the Risk Factors of Infrastructure PPP Projects for Sustainable Delivery: A Social Network Perspective, *Sustainability*, Vol 12, No. 10, pp. 1-26.
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994), *Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge University Press
- Yang, L.R., Huang, C.F., Wu, K.S., (2011), The association among project manager's leadership style, teamwork and project success, *International Journal of Project Management*, Vol 29, No. 3, pp. 258-267.
- Yang, J., Shen, G. Q., Ho, M. F., Drew, D. S., Xue, X. L., (2011), Stakeholder management in construction: An empirical study to address research gaps in previous studies, *International Journal of Project Management* Vol. 29, No. 7, pp. 900 – 910.
- Yu, T., Shen, G. Q., Shi, Q., Lai, X., Li, C., Z., Xu, K., (2017), Managing social risks at the housing demolition stage of urban redevelopment projects: A stakeholder-oriented study using social network analysis, *International Journal of Project Management* Vol. 35, pp. 925 – 941.
- Zheng, X., Le, Y., Chan, A. P. C., Hu, Y., Li, Y., (2016), Review of the application of social network analysis (SNA) in construction project management research, *International Journal of Project Management* Vol. 34 pp. 1214–1225.

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (7)2

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Finansal Oranlarla Mali Başarı Ölçümü: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Orman Ürünleri ve Mobilya İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma

Measuring Financial Soundness with Financial Ratios: A Research on Wood Products Including Furniture Companies Traded in Borsa İstanbul

Atıf Gösterimi:

Türedi, H., Celayir, D., Çakalı, K.R., Baloğlu, G. (2023). Finansal Oranlarla Mali Başarı Ölçümü: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Orman Ürünleri ve Mobilya İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (7)2, 83-107.

Hasan TÜREDİ¹
Duygu CELAYİR²
Kaan Ramazan ÇAKALI³
Gürol BALOĞLU⁴

Özet

Amaç: İşletmelerin mali/finansal açıdan başarılı olup olmadıkları tüm paydaşları açısından önem arz eden bir husustur. Bu sebeple, işletmelerin mali açıdan ne düzeyde olduklarının tespiti ve izlenmesi son derece önemlidir. Çalışmanın amacı; Borsa İstanbul'da yer alan Orman Ürünleri ve Mobilya işletmelerinin mali başarılarının farklı yöntemlerle analiz edilmesi ve mali başarı düzeyi ile performansları/ başarıları arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir.

Yöntem: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Orman Ürünleri ve Mobilya işletmelerinin 2018-2022 dönemi için mali sağlamlıkları 6 farklı yöntem (Altman modelinin üç farklı

¹ Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Denetim Bölümü, İstanbul/Türkiye, hturedi@ticaret.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6817-0717

² Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Denetim Bölümü, İstanbul/Türkiye, dcelayir@ticaret.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1435-3910

³ Dr., Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, kaanramazanc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4186-2291

⁴ Dr., Süzer Grubu, İstanbul/Türkiye, gurol@live.com, ORCID ID: 0000-0003-1093-2664

versiyonu, Zmijewski, Fulmer, Grover) ile analiz edilmiş ve Spearman's korelasyon analizi ile mali performans ilişkileri hesaplanmıştır.

Bulgular: Elde edilen sonuçlar, SUMAS işletmesinin tüm yıllar için tüm model sonuçlarına göre mali açıdan başarılı olduğunu, buna karşın diğer işletmeler için kullanılan modellerin sonuçlarının bazı dönemlerde birbirinden farklılaştığını ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise Altman Z, Altman Z'' ve Zmijewski modellerinin sonuçlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Yapılan sektör/işkolu analizinde ise Altman Z' modeli sonuçlarına göre sektörün tüm yıllar için gri bölgede yer aldığı, buna karşın diğer modellere göre yapılan hesaplamalarda tüm yıllar için sektör ortalamalarının iflâs riski düşük olacak şekilde değerlendirildiği belirlenmiştir.

Sonuç ve Katkılar: Mali performans ile mali başarı arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen analizlerde ise Tobin's Q değerleri ile Altman Z, Altman Z', Altman Z'' ve Grover modeli sonuçları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Farklı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma, araştırmacılara ve sektördeki uygulayıcılara yol gösterici niteliktedir.

Sınırlılıklar: Türkiye'de Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe faaliyet gösteren bütün işletmelerin mali tablolarına erişimdeki zorluk sebebi ile çalışma BİST'de işlem gören işletmelerle sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal oranlar, Mali sağlamlık, Diskriminant analizi.

Jel Kodu: M40, M41, M49.

Abstract

Purpose: Whether the businesses are financially successful or not is an important issue for all their stakeholders. For this reason, it is extremely important to determine and monitor the financial situation of the enterprises. The aim of the study is to analyze the financial success of Wood Products Including Furniture companies in Borsa Istanbul with different methods and to identify the relationship between their financial success and their financial performance/success.

Methodology: The financial soundness Wood Products Including Furniture companies in Borsa Istanbul for the period 2018-2022 was analyzed with 6 different methods (three different versions of the Altman model, Zmijewski, Fulmer, Grover) and financial performance relations were calculated with Spearman's correlation analysis.

Findings: The results obtained reveal that the SUMAS enterprise is financially successful for all years according to all model results, however, the results of the models used for other enterprises differ from each other in some periods. When evaluated in general, it was determined that the results of Altman Z, Altman Z'' and Zmijewski models were similar. In the sector/line of business analysis, we identified that the sector was in the gray zone for all years taking into consideration the results of the Altman Z' model, however, in the calculations made according to other models, the sector averages for all years were evaluated with a low risk of bankruptcy.

Implications: In the analysis conducted for the relationship between financial performance and financial success, a positive and significant relationship was found between Tobin's Q values and Altman Z, Altman Z', Altman Z'' and Grover model results.

This study, which was carried out using different methods, is a guide for researchers and practitioners in the sector.

Limitations: *Due to the difficulty in accessing all of the financial statements of the enterprises operating in the Wood Products Including Furniture sector in Türkiye, the study was limited to the enterprises traded on the BIST.*

Keywords: Financial ratios, Financial soundness, Discriminant analysis.

Jel Codes: M40, M41, M49.

1. Giriş

İşletmeler büyüme, kâr etme, hisse değerini artırma, paydaşların ve hissedarların beklentilerini karşılama gibi amaçlarla kurulur ve faaliyetlerini sürdürürler. Ancak, faaliyetlerini devam ettirirken bazı risklere maruz kalıp mali açıdan sorun yaşayabilirler. Mali başarısızlık belirli dönemlerde işletmelerin karşı karşıya kalabilecekleri bir sorundur. İçsel veya dışsal etmenler neticesinde işletmelerin yükümlülüklerini tamamen veya kısmen yerine getirme güçlüğü içerisinde düşmesi olarak ifade edilebilir.

Mali başarısızlık hem işletmeler hem de işletmelerin paydaşları ve menfaat sahipleri açısından son derece önemlidir. Mali başarısızlık ortaya çıktığında bunun sebeplerinin ortaya konulması ve gerekli aksiyonların planlanması gereklidir. Bunun ötesinde mali başarısızlık yaşanmadan mali başarısızlık olasılığının tahmin edilmesi, şirketlerin mali açıdan başarısızlık yaşama ihtimallerinin belirlenmesi ve önleyici aksiyonların alınması mali başarısızlığa neden olabilecek etkenlerin belirlenmesine ve giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu amaçla gerek ulusal gerek uluslararası yazında mali başarısızlığın ölçülmesine ve tahmin edilmesine yönelik farklı yöntemlerden faydalanılarak gerçekleştirilen çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda oran analizi ve/veya işletmenin finansal/mali oranlarından hareketle modellenmiş olan farklı diskriminant analizi yöntemlerine başvurulmak suretiyle incelemeler gerçekleştirilmiştir.

İşletmelerin muhasebe kayıtlarından hareketle oluşturulan mali tabloları ve bu tablolardan faydalanılarak hesaplanan mali oranlar şirketlerin mali performanslarının değerlendirilmesinde faydalanılan en önemli kaynaktır. Bu açıdan bakıldığında işletmelerin mali yönden sağlamlıklarının ölçümünde kullanılan diskriminant analiz yöntemleri çeşitli mali oranları temel almakta ve bu oranlar yardımıyla hesaplanan skorların yorumlanması suretiyle mali durum değerlendirmesi yapmaktadır.

Yapılan söz konusu analizler neticesinde ulaşılan sonuçlar işletme üst yönetimlerinin yönetim stratejilerinin belirlenmesine, kreditorlerin, hissedarların, menfaat sahiplerinin ve düzenleyici otoritelerin işletmelerin mali sağlamlıklarını izleyebilmelerine destek olacak ve karar alma süreçlerine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı Borsa İstanbul'da işlem gören ve Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali sağlamlıklarının mali oranlar yardımıyla farklı diskriminant analizi yöntemleri kullanılarak ölçülmesidir. Bu amaçla, bahse konu sektörde faaliyet gösteren 6 işletmenin 2018-2022 dönemi mali sağlamlıkları

İşletmelerin mali tablolarından temin edilen mali oranları kullanan 6 farklı yöntem (Altman modelinin üç farklı versiyonu, Zmijewski, Fulmer, Grover) ile analiz edilmiş ve modellerin sonuçları karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte Tobin's Q değeri dikkate alınarak hesaplanan mali performanslar ile işletmelerin mali başarı düzeyleri arasındaki ilişki de analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında ihtiyaç duyulan veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) web sitesinde yer alan işletme mali tablolarından temin edilmiştir.

Ulusal yazında Borsa İstanbul'da işlem gören ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin mali başarısızlıklarının ölçümüne yönelik yapılan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatüre katkısı ulusal yazında Orman Ürünleri ve Mobilya sektörü işletmelerine yönelik olarak yapılan bu kapsamda bir çalışmaya rastlanmaması ve yapılan analizlerde 6 farklı yöntem kullanılarak elde edilen sonuçların mukayese edilmesi olarak sıralanabilir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mali başarısızlık kavramı, mali başarısızlık göstergeleri ve işletmelerin mali başarısızlıkla karşı karşıya kalmalarına sebep olan etmenler açıklanmıştır. Takip eden bölümde analiz kısmında kullanılan modellerin açıklamalarına yer verilmiştir. Sonrasında Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelerin mali başarısızlıklarının ölçümüne yönelik olarak ulusal yazında yer alan çalışmalara ilişkin özet bilgiler yer almaktadır. İlerleyen bölümlerde ise seçilen yöntemlerin uygulama ve sonuçlarının yer aldığı analiz ve sonuç kısımlarına yer verilmektedir.

2. Mali Başarısızlık

İşletmelerin temel amacı, sahip oldukları kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmak suretiyle faaliyetlerini sağlıklı olarak sürdürmek, kâr maksimizasyonu sağlamak ve hissedar veya ortaklarına en yüksek getiriye sağlamak olarak ifade edilebilir (Mucuk, 2018: 25). Ancak, yaşam döngüleri içerisinde işletmeler çeşitli dönemlerde bazı faktörlerin de etkisiyle faaliyetlerinde sorunlar yaşayabilir ve mali açıdan sıkıntılı veya başarısız dönemlerle karşılaşabilirler.

Mali başarısızlığa yönelik olarak yapılan farklı tanımlamalar mevcuttur. Beaver (1966) mali başarısızlığı işletmelerin zamanı gelen yükümlülüklerini yerine getirememesi olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımlamada ise mali başarısızlık, işletme varlıklarının birbirini izleyen iki dönem değer düşüklüğüne uğraması olarak da ifade edilmektedir (Wilcox, 1971). Deakin (1976) ise işletmelerde iflâs yaşanmaya başlamasını veya alacaklıların talebi üzerine tasfiye sürecinin işlemlerini mali başarısızlık olarak ifade etmektedir. Bağımsız denetim raporlarında yer alan hususlar açısından bakıldığında ise Altman vd. (2007) başarısızlık kavramını söz konusu raporlardaki endişe verici durumların varlığı olarak belirtme, bir şirketin birbirini izleyen iki mali dönem boyunca zarar etmesini ve özkaynaklarının kayıtlı sermayesinden düşük olmasını mali başarı açısından olumsuz bir gösterge olarak değerlendirmektedir.

İşletmelerin mali başarısızlık durumu ile karşı karşıya kaldıklarını gösteren bazı durum ve göstergeler bulunmaktadır. Söz konusu göstergelerin öne çıkanları özet olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Özdemir, 2011; Aksoy & Boztosun, 2019: 13):

- Birbirini takip eden üç mali yılda da zarar etmek,
- Şirket özkaynaklarının negatif olması,

- Aktif toplamında %10 ve üzerinde düşüş yaşanması,
- İşletme sermayesinde yaşanan aşınma,
- Dağıtılmamış kârlarda ortaya çıkan belirli bir oranın üzerindeki düşüş,
- Borsa işlem sırasının kalıcı olacak şekilde kapanması,
- Şirketin iflâs başvurusu yapmış olması,
- İşletmenin iflâs etmiş olması.

İşletmeler içsel veya dışsal bazı sebeplerden ötürü mali başarısızlık yaşayabilirler. İşletmelerin mali başarısızlık yaşamalarına etki eden temel faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Dizgil, 2018: 250):

- Mali planlamaların yeterli ve sağlıklı yapılmaması,
- İşletmenin büyüme trendinin hedeflenen seviyenin altında kalması,
- Nakit yönetimi süreçlerinin etkin işletilmemesi,
- Yüksek borçlanma oranları ve bunun neticesinde maruz kalınan ciddi finansman giderleri,
- Özkaynakların yetersizliği,
- İşletme faaliyetlerinin çeşitliliğinin sınırlı olması,
- Yurt içi veya uluslararası piyasalardaki rekabet ortamı,
- Yerel veya uluslararası krizler.

Yukarıda sayılan veya diğer farklı içsel veya dışsal faktörler sonucunda işletmelerin mali sorunlarla karşı karşıya kalmaları faaliyetlerini olumsuz yönde etkileme ihtimalini taşımaktadır (Aktaş vd., 2003: 13). Mali başarısızlık, işletmenin kendi faaliyetlerinin yanı sıra çalışanlar, kreditorler, ortaklar, hissedarlar vb. paydaşları da olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda, mali başarısızlık ortaya çıktığında işletmeler doğrudan veya dolaylı olarak tanımlanabilen bazı maliyetlere de maruz kalırlar. Doğrudan maliyetler iflâs sürecinde ortaya çıkan yasal ödemeleri, dolaylı maliyetler ise süreçte farkına varılmayan ve fırsat maliyetine sebebiyet veren işletme kayıplarını içermektedir (Coşkun & Sayılğan, 2008: 47). Bu sebeplerden ötürü mali başarısızlıkların önceden tahmin edilmesi, belirlenmesi ve giderilmelerine yönelik uygun aksiyonların planlanması son derece önemlidir.

3. Mali Başarısızlık Ölçüm Modelleri

Bu bölümde çalışmanın analiz kısmında kullanılacak mali başarısızlık ölçüm modellerine (Altman modelinin üç farklı versiyonu, Zmijewski, Fulmer, Grover) yönelik detaylı bilgilere ve hesaplama metodolojilerine yer verilmektedir.

3.1. Altman Z Skor Modelleri

İşletmelerin mali başarısızlıklarının tahmin edilmesine ve ölçümüne yönelik olarak geliştirilen farklı modeller bulunmaktadır. Bu modeller içerisinde Altman tarafından geliştirilen Z skor modelleri literatürde sıklıkla kullanılan yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Altman tarafından mali başarısızlık tahminine yönelik olarak üç farklı model geliştirilmiştir. Altman tarafından işletmelerin Z skor değerlerinin hesaplanmasına yönelik olarak 1968 yılında geliştirilen ilk model aşağıdaki gibidir (Altman, 1968):

$$"Z = 0,012X1 + 0,014X2 + 0,033X3 + 0,006X4 + 0,999X5$$

$X1 = \text{Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X2 = \text{Dağıtılmamış Kârlar} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X3 = \text{Faiz ve Vergi Öncesi Kâr (FVÖK)} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X4 = \text{Özkaynakların Piyasa Değeri} / \text{Toplam Kaynaklar}$

$X5 = \text{Satışlar (Hasılat)} / \text{Toplam Varlıklar}"$

Modelde tanımlanan eşik değerleri ve ortaya çıkan diskriminant bölgeleri aşağıdaki gibidir (Altman, 1968: 606):

- Z skorun 2,99'dan yüksek olması işletmenin mali açıdan başarılı olduğunu ve düşük iflâs riskini göstermektedir.
- Z skorun 1,81-2,99 arasında olması işletmelerin iflâs riski açısından gri bölgede olduğunu ortaya koymaktadır.
- Z skorun 1,81'den düşük olması ise mali açıdan başarısız olduğunu ve yüksek iflâs riski taşıdığını göstermektedir.

Altman tarafından 1983 yılında geliştirilen ikinci model halka açık olmayan işletmelere yönelik olarak tasarlanmıştır. İlk modelden farklı olarak borsaya kote işletmeler için temin edilebilecek olan Özkaynakların Piyasa Değeri oranı yerine Özkaynakların Defter Değeri oranı modele eklenmiş ve değişkenlerin katsayıları düzeltilmiştir. Tasarlanan Z' modeli aşağıdaki şekildedir (Altman & Hotchkiss, 2006):

$$"Z' = 0,717X1 + 0,847X2 + 3,107X3 + 0,420X4 + 0,998X5$$

$X1 = \text{Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X2 = \text{Dağıtılmamış Kârlar} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X3 = \text{Faiz ve Vergi Öncesi Kâr (FVÖK)} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X4 = \text{Özkaynakların Defter Değeri} / \text{Toplam Kaynaklar}$

$X5 = \text{Satışlar (Hasılat)} / \text{Toplam Varlıklar}$

Yukarıda belirtilen ikinci modelde tanımlanan eşik değerlerine ve ortaya çıkan yeni diskriminant bölgelerine aşağıda yer verilmektedir (Altman & Hotchkiss, 2006: 246):

- Z' skorunun 2,90'dan yüksek olması işletmenin iflâs riski açısından güvenli bölgede bulunduğunu göstermektedir.
- Z' skorunun 1,23-2,90 arasında bir değer alması işletmenin mali başarısızlık yönünde gri bölgede yer aldığını ortaya koymaktadır.
- Z' skorunun 1,23'ten düşük olması ise işletmenin yüksek iflâs riski taşıdığını ve mali açıdan başarısız olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında kullanılan üçüncü Altman modeli ise gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler, yükselen piyasalardaki şirketler ve imalat sektörü haricindeki diğer işletmeler için tasarlanmış bir modeldir. Z'' skoru hesaplama modeli bir önceki modelden farklı olarak X5 değişkenini içermemektedir. Aynı zamanda modelde yer alan değişkenlerin katsayıları yeniden belirlenmiş ve aşağıda yer alan hesaplama yöntemi geliştirilmiştir (Altman vd., 1995: 3):

$$"Z" = 6,56X1 + 3,26X2 + 6,72X3 + 1,05X4$$

X1= Net İşletme Sermayesi / Aktif Toplamı

X2= Dağıtılmamış Karlar / Aktif Toplamı

X3= Vergi Öncesi Kâr / Aktif Toplamı

X4= Özkaynakların Defter Değeri / Toplam Yükümlülükler"

Hesaplanan Z" skorları için model kapsamında aşağıda belirtilen eşik değerler ve diskriminant bölgeleri belirlenmiştir (Altman, 2002):

- Z" skorunun 2,60'dan yüksek olması durumunda işletmeler mali açıdan başarılı veya iflâs olasılığının düşük olarak sınıflandırılmaktadır.
- Z" skorunun 1,10 ile 2,60 arasında olması işletmelerin gri bölgede olduğunu, bununla birlikte iflâs olasılıklarının mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.
- Z" skorunun 1,10'dan düşük olması ise işletmelerin mali açıdan başarısız veya iflâs olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

3.2. Zmijewski Modeli

Çalışma kapsamında kullanılacak diğer bir model Zmijewski tarafından geliştirilen ve aynı şekilde işletmenin mali tablolarından temin edilen mali verilerden hareketle hesaplanan X skordur. Modelin formülasyonuna ve değişkenlerin açıklamalarına aşağıda yer verilmektedir (Zmijewski, 1984):

$$"X = -4,336 - 4,513X1 + 5,769X2 + 0,004X3$$

X1= Dönem Net Kârı / Toplam Varlıklar

X2= Toplam Borçlar / Toplam Varlıklar

X3= Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli borçlar"

X skorlar için tanımlanan eşik değerler ile diskriminant bölgeleri aşağıdaki gibidir (Zmijewski, 1984):

- X skorun 0'dan düşük olması işletmenin mali açıdan sağlıklı olduğunu göstermektedir.
- X skorun 0'dan büyük olması ise işletmenin iflâs riskinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Fulmer Modeli

Fulmer H skor modeli 1984 yılında geliştirilmiş olup aşağıda ayrıntılarına yer verilen model ve 9 değişkenden oluşmaktadır (Fulmer, 1984):

$$"H = 5,52X1 + 0,212X2 + 0,073X3 + 1,27X4 - 0,12X5 + 2,34X6 + 0,575X7 + 1,083X8 + 0,894X9 - 6,075$$

X1= Dağıtılmamış Kârlar / Aktif Toplamı

X2= Satışlar / Aktif Toplamı

X3= Vergi Öncesi Kâr / Özsermaye

$X4 = \text{Nakit} / \text{Toplam Yükümlülükler}$

$X5 = \text{Toplam Yükümlülükler} / \text{Aktif Toplamı}$

$X6 = \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} / \text{Aktif Toplamı}$

$X7 = \text{Log (Maddi Duran Varlıklar)}$

$X8 = \text{Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Yükümlülükler}$

$X9 = \text{Log (Faiz ve Vergi Öncesi Kâr} / \text{Faiz)"}$

Fulmer modeli neticesinde elde edilen H skor değerlerinin eşiklerine ve diskriminant bölgelerine aşağıda yer verilmektedir (Fulmer, 1984):

- H skorun 0'dan büyük olması işletmenin mali açıdan başarılı olduğunu göstermektedir.
- H skorun 0'dan küçük olması ise işletmenin iflâs riskinin bulunduğunu ve mali açıdan başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.

3.4. Grover Modeli

2001 yılında geliştirilen model üç değişken kullanılarak hesaplanan G skoruna göre mali başarısızlık ölçümü yapmaktadır. Modelin değişkenleri aşağıdaki gibidir (Prihantini & Sari, 2013):

$G = 1,650G1 + 3,404G2 - 0,016G3 + 0,057$

$G1 = \text{Net İşletme Sermayesi} / \text{Aktif Toplamı}$

$G2 = \text{Faiz ve Vergi Öncesi Kâr} / \text{Aktif Toplamı}$

$G3 = \text{Net Gelir} / \text{Aktif Toplamı}"$

Model kapsamında hesaplanan G skorlarının yorumlanmasında kullanılan eşik değerler ise aşağıda yer almaktadır (Prihantini & Sari, 2013: 421):

- G skorunun 0,01'den büyük veya eşit olması işletmenin mali açıdan başarılı olduğunu göstermektedir.
- G skorunun -0,02 ile 0,01 arasında olması durumunda işletmenin mali başarısına yönelik bir yorum yapılamamaktadır.
- G skorunun -0,02'den küçük veya eşit olması işletmenin mali açıdan başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Literatür Taraması

İşletmelerin mali başarısızlık tahminlerine yönelik ulusal ve uluslararası literatürde son dönemde yapılan akademik çalışmaların öne çıkanlarına ilişkin özet bilgilere bu bölümde yer verilmektedir. Ulusal literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde BİST endeksinde farklı sektörlerle yönelik sektör veya yıl karşılaştırmalı yayınlar bulunduğu, Altman, Springate, Fulmer, Bankometer, Zmijewski vb farklı modellerden faydalandığı ve imalat ve bankacılık sektörlerine/işkollarına yönelik olarak yapılan çalışmaların ağırlıklı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte mali başarısızlık seviyeleri ile mali performans ve kurumsal yönetim derecelendirme puanı ilişkilerini analiz eden az sayıda çalışma da gerçekleştirilmiştir. Uluslararası literatürde yer alan çalışmalar

incelendiğinde ise ulusal literatürde yer alan çalışmalarla benzer şekilde farklı sektörlerle yönelik farklı modellerin bir veya birkaçı kullanılarak analizler gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Yapılan literatür incelemesinde Borsa İstanbul'da Orman Ürünleri ve Mobilya sektörüne yönelik mali başarısızlık analizini konu eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde söz konusu çalışmanın literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kulalı (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2000-2013 döneminde BİST endeksinde yer alan ve iflâs etmiş olan 19 işletme üzerine bir analiz gerçekleştirilmiştir. Altman modeli kullanılarak yapılan analizlerde söz konusu modelin mali başarısızlık tahmin gücü araştırılmıştır. Ulaşılan sonuçlar modelin tahmin gücünün yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Chan (2016) giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali başarı seviyelerini Altman, Ohlson ve Fulmer modelleriyle analiz etmiştir. 2010-2014 dönemi mali veriler kullanılarak yapılan analizler en yüksek tahmin gücüne sahip modelin Fulmer olduğunu göstermektedir. Söz konusu modeli sırasıyla Altman ve Ohlson yöntemleri izlemektedir.

Jawabreh vd. (2017) konaklama işletmelerinin mali başarı düzeylerini analiz etmiştir. Çalışmada, Ürdün'de faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin 2008-2009 dönemi mali verilerinden faydalanılarak Altman Z skor modeli ile analizler gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar, işletmelerin mali başarısızlıklarının bir yıl öncesinden tahmin edilebileceğini ortaya koymaktadır.

BİST endeksinde yer alan 7 sektörün 2014-2016 dönemi mali başarısızlık seviyeleri Kürklü & Türk (2017) tarafından araştırılmıştır. Çalışmada Altman ve Springate modellerinden faydalanılmış ve model ve yıl bazında elde edilen sonuçlar mukayese edilmiştir. Altman modeli kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçları örneklem kapsamına alınan işletmelerin %69'unun, Springate modeli sonuçları ise %57'sinin mali açıdan sağlıklı olduğunu göstermektedir. Yıllar bazında gerçekleştirilen analizler neticesinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Akyüz vd. (2017) mali başarısızlık seviyelerinin ölçümüne yönelik çalışmalarında BİST endeksinde yer alan kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayi şirketlerini Altman modeli ve oran analizi kullanarak analiz etmiştir. Çalışma kapsamını bahse konu 8 işletmenin 2015 yılı verileri oluşturmaktadır. Yapılan analizler neticesinde başarı %94 olarak hesaplanan 7 adet mali oran sınıflandırma amacıyla önerilmiştir.

Ege vd. (2017) BİST 100 endeksinde yer alan ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali başarısızlık düzeyleri ile mali performansları arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada 19 işletmenin 2011-2015 dönemi verileri kullanılmış ve mali başarısızlık ölçümüne yönelik olarak Fulmer modelinden faydalanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar finansal başarısızlık seviyeleri ile mali performans arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Gümüş vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada BİST 100 endeksinde yer alan ve çimento sektöründe faaliyet gösteren 4 şirketin 2011-2015 dönemi mali performansı Altman modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Kapsama dâhil edilen şirketlerin hangi dönemlerde güvenli, gri veya iflâs bölgelerinde yer aldıkları tespit edilmiştir.

Güler Özçalık & AYTEKİN (2018) mali başarısızlık ve mali performans ilişkisini analiz etmiştir. Çalışmanın kapsamını BİST Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Endeksinde yer alan 22 işletmenin verileri oluşturmaktadır. Örneklem kapsamına dâhil edilen şirketlerin mali başarıları Fulmer H Skoru ile hesaplanmış ve mali performans ilişkisi incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar, H skor değerleri ile ROA, ROE ve işletmelerin aktif büyüklükleri arasında aynı yönde bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşın, H skor değerleri ile piyasa değeri/ defter değeri oranları arasında negatif yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna varılmıştır.

Apan vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı 2008-2014 döneminde BİST yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali başarısızlıklarının Altman ve VIKOR modelleri kullanılarak araştırılmasıdır. Uygulanan her iki yöntemin sonuçları karşılaştırılmış ve çalışma sonucunda VIKOR yöntemi mali başarısızlık analizinde kullanılacak alternatif bir yöntem olarak önerilmiştir.

BİST 30 endeksinde yer alan ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2015-2017 dönemi için mali başarısızlık düzeyleri Çelik (2018) tarafından Altman modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, 2 işletme haricinde kalan diğer işletmelerin mali açıdan sağlıklı olduklarını ortaya koymaktadır.

Kayalı & Doğan (2018), çalışmalarında BİST kurumsal yönetim endeksinde bulunan ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme puanları ile mali başarı düzeylerini analiz etmişlerdir. Çalışmanın kapsamını 2012-2016 yılları arasında endekste yer alan 16 imalat şirketi oluşturmakta olup mali başarısızlık değerlendirmesi amacıyla 4 farklı model kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde elde edilen sonuçlar kurumsal yönetim derecelendirme puanlarının imalat sektörü işletmelerinin mali başarılarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Akın Aksoy & Kandil Göker (2018) BİST'te işlem gören ticari bankaların mali başarısızlık risklerini Altman ve Bankometer yöntemleriyle incelemiştir. Çalışmanın kapsamını 10 ticari bankanın 2012-2016 dönemi mali verileri oluşturmaktadır. Bankometer modeli sonucunda elde edilen bulgular ilgili dönem aralığında tüm bankaların mali başarısızlık risklerinin düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Altman modeli sonuçları ise Bankometer yöntemi sonuçlarının aksine bankaların yüksek mali başarısızlık riski taşıdıklarını ortaya koymaktadır.

Tahu (2019) Endonezya'da faaliyet gösteren inşaat şirketlerinin mali başarısızlık düzeylerini Altman ve Springate modellerini kullanarak karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. 8 inşaat firması üzerinde yapılan değerlendirmeler inşaat sektörü için mali sıkıntıyı tahmin etmede en uygun yöntemin Springate modeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Milasinovic vd. (2019) otel işletmelerini mali risklilikleri açısından analiz etmiştir. Çalışma kapsamında borsaya kote 7 işletmenin 2014-2018 mali verilerinden yararlanılarak Altman Z skor yöntemi kullanılarak ilgili hesaplamalar yapılmıştır. Çalışma sonuçları 2015 yılında 4, diğer yıllarda ise 3 işletmenin mali açıdan başarılı olduğunu göstermektedir.

Endonezya'da faaliyet gösteren borsaya kote şirketlere yönelik bir çalışma Hantono (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın kapsamını 2013-2017

döneminde faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Söz konusu işletmelerin mali başarı düzeyleri Altman, Zmijewski, Springate ve Grover modelleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde bahse konu modellerin halka açık işletmelerin mali başarı seviyelerinin tahmininde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Akyüz (2020), çalışmasında BİST taş ve toprağa dayalı sektöründe yer alan işletmelerin mali başarısızlık açısından risk taşıyıp taşımadıklarını araştırmıştır. İnceleme kapsamını söz konusu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 2014-2018 dönemi verileri oluşturmaktadır. Analizlerde Altman, Springate ve Fulmer modellerinden faydalanılmış, her üç modelin uygulanması neticesinde elde edilen sonuçlar ile yıl bazında ortaya çıkan farklılıklar ortaya koyulmuştur.

Ürdün'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin mali başarısızlıklarına yönelik bir çalışma Manaseer ve Al-Oshaibat (2020) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 2011-2016 döneminde borsaya kote olan sigorta şirketleri Altman Z skor yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar bu yöntem ile mali başarısızlık durumunda doğru karar alınabileceğini göstermektedir.

Çakalı (2021) BİST 100 endeksinde bulunan ve imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların mali başarı düzeylerini Springate modelini kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada, 42 işletmenin 2015-2020 dönemi mali verilerinden faydalanılmıştır. Springate s-skor değerleri hesaplanmak suretiyle ulaşılan sonuçlar; 2018 yılının %78 ile başarılı firma yüzdesi en yüksek yıl olduğunu, buna karşın 2015 yılının ise %48,8 ile başarılı firma yüzdesi en düşük yıl olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaman & Korkmaz (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın kapsamını BİST metal eşya sektöründe faaliyet gösteren 21 işletme oluşturmaktadır. Bu işletmelerin 2004-2019 dönemi için mali başarısızlık analizleri 5 farklı model kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, işletmelerin çalışma sermayesi yönetimlerinin mali başarısızlık üzerinde etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Turizm, restoran ve konaklama işletmelerinin Altman, Springate, Zmijewski ve Grover modelleri kullanılarak mali başarısızlık analizleri Lestari vd. (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında halka açık 16 işletmenin 2015-2019 dönemi mali verileri kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, mali başarısızlık gösteren firma sayısının en fazla olduğu modelin Springate modeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Fidan (2021) tarafından yapılan çalışmada BİST tekstil, giyim eşyası ve deri endeksinde yer alan şirketlerin mali başarısızlık riskleri Altman modelini kullanarak incelenmiştir. Analiz kapsamını endekste 2017-2019 döneminde yer alan 22 işletme oluşturmaktadır. Sonuç olarak, 2 işletme haricinde kalan 20 işletmenin yüksek mali başarısızlık riski taşıdığı tespit edilmiştir.

BİST spor endeksinde yer alan firmaların mali durumlarına yönelik bir çalışma Altınbaş Tutar & Medetoğlu (2022) tarafından yapılmıştır. 4 işletmenin 2017-2020 dönemi mali verilerinden faydalanılarak yapılan analizlerde Altman modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 2020 yılında belirsiz alanda yer alan bir işletme haricinde geriye kalan işletmeler tüm yıllar için mali açıdan başarısız olarak sınıflandırılmıştır.

Tekin & Gör (2022) BİST bankacılık sektöründe yer alan bankaların mali sağlıklarını araştırmıştır. Çalışmada analiz yöntemi olarak Altman ve Springate modellerinden faydalanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Altman modelinin bankaların mali başarısızlıklarının tahmin edilmesinde uygun olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Springate modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlar bankaların mali başarısızlık açısından riskli olmadıklarını göstermektedir.

Pandeminin otomotiv şirketlerinin mali başarılarına etkisi Şahin & Özkan (2022) tarafından araştırılmıştır. Çalışmada 8 işletmenin 2017-2021 dönemi mali verileri 4 farklı mali başarısızlık modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, Altman ve Springate modellerinin otomotiv sektörü işletmeleri için benzer sonuçlar ürettiğini ve söz konusu sektörün pandemiden ciddi anlamda etkilenmediğini ortaya koymaktadır.

Şakar & Yaman (2022) sigorta şirketlerinin mali başarısızlık risklerini araştırmıştır. Çalışma kapsamında BİST'te yer alan 6 sigorta şirketinin 2016-2021 yılları arasındaki mali verileri Altman modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde, sigorta şirketlerinin belirtilen dönem aralığında ağırlıklı olarak riskli kategoride sınıflandırıldıkları tespit edilmiştir.

Kendirli & Çıtak (2022), çalışmalarında BİST orman, kâğıt ve basım endeksindeki işletmelerin mali başarısızlık tahminlerine yönelik bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. Çalışma kapsamında 15 işletmenin 2016-2020 dönemi mali verileri Altman modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, inceleme kapsamına dâhil edilen 15 şirketin 7 adedinin yüksek mali başarısızlık riski taşıdığını, 8 adedinin mali başarısızlık riskinin ise düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

Susetyo & Susilowati (2023) otel zincirlerinin iflâs olasılıklarını araştırmıştır. Çalışmanın kapsamını 2020-2021 döneminde NASDAQ ve NYSE endekslerinde yer alan otel zincirleri oluşturmaktadır. Çalışmada yöntem olarak Altman, Springate ve Zmijewski modelleri kullanılmıştır. İstatistiksel analiz sonuçları kullanılan üç yöntem arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, çalışmanın sonuçları, Springate modelinin iflâsı tahmin etmede en yüksek doğruluğa sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Khawaja (2023) Pakistan bankacılık sektörüne yönelik gerçekleştirdiği çalışmada ticari bankaların mali başarı seviyelerini Altman Z skor modeli ile incelemiştir. 2016-2021 dönemi mali verileri kullanılarak gerçekleştirilen analizler neticesinde Altman modelinin özellikle son iki yılda bankaların mali başarısızlık düzeylerini uygun şekilde tahmin ettiğini ortaya koymaktadır.

BİST tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe yer alan işletmelerin mali başarısızlık düzeylerinin tespit edilmesine yönelik bir çalışma Medetoğlu & Tutar (2023) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın kapsamını 23 şirketin 2017-2021 dönemi mali verileri oluşturmaktadır. Analizlerde yöntem olarak Springate ve Fulmer modellerinden yararlanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, ilgili sektörde yer alan işletmelerin mali başarısızlık risklerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Uygulama

5.1. Amaç ve Kapsam

Çalışmanın amacı Borsa İstanbul'da işlem gören ve Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali sağlamlıklarının finansal oranlar yardımıyla hesaplanması ve literatürde sıklıkla kullanılan ve piyasa esaslı bir performans ölçütü olarak kabul edilen Tobin's Q değeri dikkate alınarak hesaplanan mali performanslar ile işletmelerin mali başarı düzeyleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir.

Çalışmanın kapsamını ilgili sektörde faaliyet gösteren ve aşağıdaki tabloda detaylarına yer verilen 6 adet işletmenin 2018-2022 dönemi mali verileri oluşturmaktadır. Söz konusu veriler işletmelerin KAP üzerinden yayınlanan mali raporlarından temin edilmiştir.

Tablo 1. İşletme Listesi

Kod	İşletme
DGNMO	Doğanlar Mobilya Grubu İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.
GENTS	Gentaş Dekoratif Yüzeyler Sanayi ve Ticaret A.Ş.
KLSYN	Koleksiyon Mobilya Sanayi A.Ş.
ORMA	Orma Orman Mahsulleri İntegre Sanayi ve Ticaret A.Ş.
SUMAS	Sumaş Suni Tahta ve Mobilya Sanayi A.Ş.
YONGA	Yonga Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.

5.2. Kısıtlar

İlk olarak çalışmanın kapsamını yalnızca Borsa İstanbul'da işlem gören ve Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmelerin 2018-2022 dönemine ilişkin 5 yıllık verileri analizlerde kullanılmıştır. Ayrıca, KLSYN 2022 yılında borsaya kote olduğundan ilgili işletmeye yönelik hesaplamalar Z skoru için 2022 yılı, diğer yöntemler için 2021 ve 2022 yıllarına yönelik gerçekleştirilmiştir.

5.3. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak diskriminant analizi modelleri kullanılmıştır. Belirlenen firmalar ve dönem aralığı için Altman modelinin üç farklı versiyonu ile Zmijewski, Fulmer ve Grover modelleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar kullanılan model ve yıl bazında karşılaştırılmıştır.

5.4. Bulgular

Çalışma kapsamında kullanılan 6 farklı modelin işletmelere uygulanması neticesinde elde edilen bulgulara aşağıda işletme bazında yer verilmektedir. Aşağıda yer alan tablolarda her bir işletme özelinde farklı modeller için yıllar itibarıyla ulaşılan değerlere yer verilmektedir. Tablolarda yer alan yeşil kısımlar mali açıdan başarılı, kırmızı alanlar ise mali açıdan başarısız yılları ifade etmektedir. Gri alanlar ise bazı modeller kapsamında tanımlanan ve gri bölge kapsamında değerlendirilen dönemleri göstermektedir.

Tablo 2'de DGNMO'ya ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Yıllar itibarıyla işletmeyi mali sağlamlık açısından en başarılı bulan modeller Fulmer ve Grover olarak karşımıza çıkmaktadır. En başarısız olarak değerlendiren modeller ise Altman Z' ve Zmijewski modelleridir. Yıllar itibarıyla tüm modeller özelinde değerlendirildiğinde ise işletmenin mali anlamda en başarısız olduğu yıllar 2018 ve 2019 olarak öne çıkmaktadır. 2018 ve 2019 yıllarında DGNMO işletmesinin mali verileri özelinde diğer dönemlere kıyasla net satışlar, vergi öncesi kâr ve dönem kârı tutarlarının düşük seyrettiği belirlenmiştir. Bu durum, ilgili yıllar için işletmenin mali başarısızlık skorlarının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur.

Tablo 2. DGNMO Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	0,80592	0,95783	1,77479	1,78941	2,29604
Z' (Altman 2.model)	0,76109	0,75421	1,42204	1,54842	1,69208
Z'' (Altman 3.model)	-2,73184	-1,60621	-0,58922	0,02239	0,33167
X (Zmijewski)	2,01059	1,63768	1,06217	0,64684	0,17295
H (Fulmer)	0,58362	-0,84281	0,97353	0,60824	1,10617
G (Grover)	-0,15081	0,02206	0,38212	0,54628	0,43570

GENTS'ye ilişkin analiz sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır. Şirket, Altman Z' modeli haricinde tüm modellerin sonuçlarında 2018-2022 dönemi için mali açıdan başarılı olarak değerlendirilmiştir. Firma, 2019, 2021 ve 2022 yıllarında Altman Z' modeli sonuçları dikkate alındığında gri bölgede yer almaktadır.

Tablo 3. GENTS Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	3,13346	3,06973	5,37410	3,31337	4,19313
Z' (Altman 2.model)	3,25949	2,68964	3,21598	2,41935	2,74659
Z'' (Altman 3.model)	6,90465	6,11583	7,70696	5,00250	4,93320
X (Zmijewski)	-3,33260	-2,91741	-3,46861	-2,55058	-2,63193
H (Fulmer)	2,41014	2,01136	3,17583	2,49620	2,46943
G (Grover)	1,43018	1,00914	1,61610	1,23984	1,24311

KLSYN firmasının 2021 ve 2022 yılı analiz sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir. Söz konusu dönem için Altman Z, Altman Z', Altman Z'' ve Zmijewski modelleri işletmeyi mali açıdan başarısız veya gri bölgede değerlendirmiştir. Buna karşın, Fulmer ve Grover modelleriyle yapılan analizlerde konumuz firma 2021 ve 2022 yılları için mali açıdan başarılı bulunmuştur.

Tablo 4. KLSYN Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2021	2022
Z (Altman 1.model)	-	2,66237
Z' (Altman 2.model)	0,85093	1,40406
Z'' (Altman 3.model)	-0,01788	1,89188
X (Zmijewski)	-1,16127	-2,17892
H (Fulmer)	0,02409	0,78829
G (Grover)	0,19592	0,45420

ORMA'ya ilişkin modeller kapsamında gerçekleştirilen hesaplamalar neticesinde elde edilen sonuçlara Tablo 5'te yer verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; işletmenin 2018 ve 2019 yıllarında tüm modeller açısından başarısız kategoride yer aldığı, 2020 ve 2021 yıllarında yalnızca Zmijewski modeline göre başarılı olduğu ve mali açıdan en başarılı olarak nitelendirilebileceği dönemin 2022 yılı olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 5. ORMA Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	0,32294	0,43151	0,63935	0,87744	1,75916
Z' (Altman 2.model)	0,54352	0,59815	0,64648	0,75261	1,40439
Z'' (Altman 3.model)	-1,94127	-1,72995	-1,51091	-1,67430	0,73825
X (Zmijewski)	0,41098	0,30816	-0,28123	-0,50957	-1,99669
H (Fulmer)	-0,63105	-0,25404	-0,56792	-0,47358	0,85085
G (Grover)	-0,11063	-0,13689	-0,11280	-0,12457	0,21037

SUMAS'ın analiz sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. SUMAS'a ait sonuçların diğer işletmelerin sonuçlarından farkı, kullanılan bütün modellerin sonuçlarına göre seçilen 5 yıllık dönem için tüm yıllarda firmanın mali açıdan başarılı olarak değerlendirilmesidir.

SUMAS işletmesinin mali verileri incelendiğinde özellikle aktif kârlılığı, öz sermaye kârlılığı ve hisse değeri açısından sektörde yer alan diğer işletmelerden olumlu yönde ayrıştığı belirlenmiştir. Bununla birlikte ilgili firma, sektördeki bazı şirketlerden farklı olarak inceleme kapsamına alınan tüm dönemlerde kâr yaratabilmiş ve faaliyetlerini pozitif işletme sermayesi ile sürdürmüştür. İşletmeyi sektörde yer alan diğer firmalardan farklılaştıran söz konusu veriler mali başarısızlık skorlarına olumlu yönde etki ederek SUMAS'ın tüm yıllar özelinde hesaplanan tüm modellerde mali açıdan en başarılı işletme olarak öne çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 6. SUMAS Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	7,38233	7,51621	12,82107	16,03904	12,80207
Z' (Altman 2.model)	5,22214	4,66295	3,28441	4,63920	4,07984
Z'' (Altman 3.model)	12,26604	11,54898	8,56692	11,58011	9,77177
X (Zmijewski)	-4,89037	-4,35580	-3,44843	-4,70473	-4,23432
H (Fulmer)	7,28808	7,71670	5,04656	8,13977	6,36904
G (Grover)	2,70471	2,08655	1,73608	2,57017	1,98237

YONGA işletmesinin analiz sonuçları Tablo 7'de gösterilmektedir. Söz konusu işletme 5 yıllık dönemde yalnızca 2019 yılında Fulmer modeli sonucuna göre mali açıdan başarısız olarak nitelendirilmektedir. İlgili firma 5 yıllık dönemin tamamında Altman Z, Zmijewski ve Gover modellerinin sonuçlarına göre mali açıdan başarılı olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın Altman Z' modeline göre tüm yıllarda gri bölgede yer alırken, Altman Z'' modeli firmayı 2019 ve 2020 yıllarında gri bölgede göstermektedir. İşletme yalnızca 2019 yılında Fulmer modeline göre mali açıdan başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 7. YONGA Analiz Sonuçları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	4,30638	3,91462	6,52929	4,92455	4,96172
Z' (Altman 2.model)	2,32032	1,74096	1,63881	2,26945	2,40294
Z'' (Altman 3.model)	3,67166	2,40744	2,35716	3,66061	3,39991
X (Zmijewski)	-2,52014	-1,64965	-1,57131	-1,71191	-1,53111
H (Fulmer)	0,65205	-0,04137	0,44570	1,33865	1,47804
G (Grover)	0,80975	0,50504	0,58167	1,18020	1,22540

Çalışma kapsamında ayrıca inceleme kapsamına dâhil edilen sektörde yer alan işletmelerin her bir değerlendirme modeli için elde edilen skorlarının ortalamaları alınmış ve sektör ortalamaları elde edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara Tablo 8'de yer verilmektedir.

Tablo 8. Sektör Ortalama Skorları

Yıllar/ Skorlar	2018	2019	2020	2021	2022
Z (Altman 1.model)	3,19021	3,17798	5,42772	5,38876	4,77908
Z' (Altman 2.model)	2,42131	2,08918	2,04154	2,07999	2,28832
Z'' (Altman 3.model)	3,63385	3,34722	3,30618	3,09557	3,51111
X (Zmijewski)	-1,66431	-1,39540	-1,54148	-1,66520	-2,06667
H (Fulmer)	2,06057	1,71797	1,81474	2,02223	2,17697
G (Grover)	0,93664	0,69718	0,840634	0,93464	0,925192

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde Altman Z' modeli sonuçlarına göre sektörün tüm yıllar için gri bölgede yer aldığı görülmektedir. Söz konusu model halka açık olmayan işletmeler için oluşturulmuştur. Ancak, çalışmamız kapsamında yer alan işletmelerin tamamı halka açık şirketlerdir. Buna karşın, Altman Z' modeli haricindeki diğer modellere göre yapılan hesaplamalarda tüm yıllar için sektör ortalamalarının iflâs riski düşük olacak şekilde değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında aynı zamanda işletmelerin mali performansları ile mali başarı düzeyleri arasındaki ilişki de analiz edilmiştir. Mali performans ölçütü olarak literatürde sıklıkla kullanılan Tobin's Q değerinden faydalanılmıştır. Bu değer ilk olarak James Tobin tarafından 1969 yılında hesaplanmıştır. İşletmenin piyasa esaslı değerini gösteren bir ölçüt olarak kabul edilen söz konusu değer yüksek olması işletmenin değerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tobin, 1969).

Tobin's Q değerleri ile mali performans arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla SPSS programı vasıtasıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, çalışma verilerinin normal dağılım koşullarını sağlayıp sağlamadıklarına yönelik olarak Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik testleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçların verilerin normal dağılım koşullarını sağlamadığını göstermesinden hareketle Spearman's testi kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına Tablo 9'da yer verilmektedir.

Tablo 9. Spearman's Korelasyon Analizi Sonuçları

		Correlations							
		Tobins Q	AltmanZ1	AltmanZ2	AltmanZ3	ZmijewskiX	FulmerH	GroverG	
Spearman's rho	Tobins Q	Correlation Coefficient	1,000	,731**	,421*	,404*	-,277	,361	,449*
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,032	,040	,170	,070	,021
		N	26	26	26	26	26	26	26
AltmanZ1	AltmanZ1	Correlation Coefficient	,731**	1,000	,893**	,898**	-,799**	,803**	,915**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,000	,000	,000	,000	,000
		N	26	26	26	26	26	26	26
AltmanZ2	AltmanZ2	Correlation Coefficient	,421*	,893**	1,000	,969**	-,876**	,931**	,967**
		Sig. (2-tailed)	,032	,000	.	,000	,000	,000	,000
		N	26	26	26	26	26	26	26
AltmanZ3	AltmanZ3	Correlation Coefficient	,404*	,898**	,969**	1,000	-,949**	,904**	,972**
		Sig. (2-tailed)	,040	,000	,000	.	,000	,000	,000
		N	26	26	26	26	26	26	26
ZmijewskiX	ZmijewskiX	Correlation Coefficient	-,277	-,799**	-,876**	-,949**	1,000	-,843**	-,884**
		Sig. (2-tailed)	,170	,000	,000	,000	.	,000	,000
		N	26	26	26	26	26	26	26
FulmerH	FulmerH	Correlation Coefficient	,361	,803**	,931**	,904**	1,000	-,843**	,906**
		Sig. (2-tailed)	,070	,000	,000	,000	.	,000	,000
		N	26	26	26	26	26	26	26
GroverG	GroverG	Correlation Coefficient	,449*	,915**	,967**	,972**	-,884**	,906**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,021	,000	,000	,000	,000	,000	.
		N	26	26	26	26	26	26	26

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Yukarıda yer alan tablodaki sonuçlardan hareketle mali performans ile Altman Z, Altman Z', Altman Z'' ve Grover modeli arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu verilerden hareketle, bu dört model özelinde, Tobin's Q değeri ile ölçülen mali performans ile mali başarı arasında aynı yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mali performans arttıkça iflâs ihtimali düşmekte ve işletmelerin mali başarıları yükselmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Mali başarısızlık belli dönemlerde farklı etmenler neticesinde ortaya çıkan bir sorundur. İşletmelerin hissedarlar, çalışanlar, kreditorler vb. çok farklı paydaşları bulunmaktadır. Karşılaşılan mali başarısızlık durumları gerek işletmenin kendisini gerekse ilişkili tüm paydaşlarını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu sebeple, kurumların mali sağlamlıklarının izlenmesi, mali başarısızlık veya iflâs ihtimallerinin belirlenmesi, temel sebeplerinin ortaya konularak çözüm önerilerinin geliştirilmesi son derece önemlidir.

Literatürde işletmelerin mali başarısızlıklarının değerlendirilmesine yönelik farklı modeller bulunmaktadır. Bu yöntemlerin ortak amacı, firmaların mali tablolarındaki verilerden hareketle iflâs ihtimallerinin ortaya koyulması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi maksadıyla karar vericilere bilgi sağlanması olarak ifade edilebilir.

Çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da işlem gören ve Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali başarı düzeylerinin farklı analiz yöntemleri kullanılarak ölçülmesi ve mali performans ile mali başarı seviyeleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Çalışmanın kapsamını söz konusu sektörde yer alan işletmelerin 2018-2022 dönemi verileri oluşturmaktadır. Bu verilerden hareketle 6 farklı yöntem (Altman modelinin üç farklı versiyonu, Zmijewski, Fulmer, Grover) kullanılarak hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Tobin's Q değeri dikkate alınarak hesaplanan mali

performanslar ile işletmelerin mali başarı düzeyleri arasındaki ilişki Spearman's testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre SUMAS işletmesi tüm yıllar için tüm model sonuçlarına göre mali açıdan başarılı olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın, SUMAS harici diğer işletmeler için kullanılan modellerin sonuçlarının bazı dönemlerde birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu firmalar için Altman Z, Altman Z' ve Zmijewski modellerinin benzer sonuçlar ürettiği belirlenmiştir. İşletmelerin hesaplanan skorlarının ortalamaları kullanılarak yapılan sektör analizinde ise Altman Z' modeli sonuçlarına göre sektörün tüm yıllar için gri bölgede yer aldığı, buna karşın diğer modellere göre yapılan hesaplamalarda tüm yıllar için sektör ortalamalarının iflâs riski düşük olacak şekilde değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Mali performans ile mali başarı arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen Spearman's korelasyon analizinde ise piyasa esaslı bir performans göstergesi olarak kabul edilen Tobin's Q değerleri ile Altman Z, Altman Z', Altman Z'' ve Grover modeli arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkinin mevcut olduğu belirlenmiştir.

Çalışmanın literatüre katkısı, Orman Ürünleri ve Mobilya sektörü firmalarına yönelik olarak yapılan bir çalışmaya rastlanmaması, yapılan analizlerde 6 farklı yöntemin kullanılması ve bununla birlikte bahse konu sektör özelinde mali performans ile mali başarı ilişkisinin analiz edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Önümüzdeki dönemlerde gerçekleştirilecek çalışmalarda farklı sektörler için benzer analizlerin yapılabileceği veya sektör veya alt sektör karşılaştırmalarına yönelik çalışmaların gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Hasan TÜREDİ, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır. Duygu CELAYİR, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır. Kaan Ramazan ÇAKALI, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır. Gürol BALOĞLU, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır. 1.yazarın katkı oranı: %25, 2. yazarın katkı oranı: %25, 3.yazarın katkı oranı: %25, 4.yazarın katkı oranı: %25.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Hasan TÜREDİ contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections. Duygu CELAYİR contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections. Kaan Ramazan ÇAKALI contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections. Gürol BALOĞLU contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections. 1st author's contribution rate: 25%, 2nd author's contribution rate: 25%, 3rd author's contribution rate: 25%, 4th author's contribution rate: 25%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

Kaynakça

- Akın Aksoy, E. E. ve Kandil Göker, İ. E. (2018). Bankacılık Sektöründe Finansal Risklerin Z-Skor ve Bankometer Metodları ile Tespiti: Bist'te İşlem Gören Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(2), 418-438. <https://doi.org/10.31460/mbdd.377424>
- Aksoy, B. ve Boztosun, D. (2019). İmalat İşletmelerinde Makine Öğrenmesi Yöntemleri Kullanılarak Finansal Başarısızlık Tahmini ve Sınıflandırma Performansının Karşılaştırılması: Borsa İstanbul Örneği. 2.Uluslararası Bankacılık Kongresi, 19-20 Nisan 2019, Çorum.
- Aktaş, R., Dolunay, M. ve Yıldız, B. (2003). Mali Başarısızlığın Öngörülmesi: İstatistiksel Yöntemler ve Yapay Sinir Ağı Karşılaştırması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(4), 1-24.
- Akyüz, K. C., Yıldırım, İ., Akyüz, İ. ve Tugay, T. (2017). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Sanayi İşletmelerinin Finansal Başarısızlık Düzeylerinin Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Yöntemleri Kullanılarak Ölçülmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 13(1), 60-74.
- Akyüz, F. (2020). Taş ve Toprağa Dayalı Sektörde Faaliyet Gösteren Şirketlerin Finansal Başarısızlık Risklerinin Tahmin Edilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 40-51. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.652278>
- Altınbaş Tutar, E. ve Medetoğlu, B. (2022). Altman Z Skor Modeli ile BİST Spor Endeksinde İşlem Gören İşletmelerin Finansal Durumlarının Değerlendirilmesi. *Bandırma*

Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(1), 15-26.
<https://doi.org/10.38120/banusad.1103181>

- Altman, E.I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis And The Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6261.tb00843.x>.
- Altman, E. I. (1983). *Corporate Financial Distress A Complete Guide to Predicting, Avoiding, and Dealing with Bankruptcy*. New York: Wiley And Sons.
- Altman, E., Hartzell, ve Peck, M. (1995). *Emerging Markets Corporate Bonds: A Scoring System*. New York: Wiley And Sons.
- Altman, E. I. (2000). *Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting Z-Score and Zeta Models*, Stern School of Business, New York University.
- Altman, E. I. (2002). *Corporate Distress Prediction Models in A Turbulent Economic and Basel II Environment*. Social Science Research Network, NYU Working Paper No. FIN-02-052, 10-16.
- Altman, E. I. ve Hotchkiss, E. (2006). *Corporate Financial Distress and Bankruptcy: Predict and Avoid Bankruptcy, Analyze and Invest in Distressed Debt*. New Jersey: Wiley.
- Altman, E. I., Zhang, L. ve Yen, J. (2007). *Corporate Financial Distress Diagnosis in China*, Working Paper, New York University Salomon Center.
- Apan, M., Öztel, A. ve İslamoğlu, M. (2018). Comparative Empirical Analysis of Financial Failures of Enterprises with Altman Z-score and VIKOR Methods: BIST Food Sector Application. *Australian Accounting, Business and Finance Journal*, 12(1), 77-101. <https://doi.org/10.14453/aabfj.v12i1.6>
- Beaver, W. (1966). Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 4, 71-111.
- Coşkun, E. ve Sayılan, G. (2008). Finansal Sıkıntının Dolaylı Maliyetleri: İMKB'de İşlem Gören Şirketlerde Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 45-66.
- Çakalı, K. R. (2021). İşletmelerde Finansal Başarısızlık Tahmini: Springate Modeli Uygulaması. IV. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu, 7-8 Ekim, Diyarbakır.
- Çelik, M. S. (2018). Altman Z Skor Modeli Kullanılarak BİST-30 Endeksinde Yer Alan İmalat Şirketlerinin Finansal Başarısızlık Riskinin Tahmin Edilmesi. 5th International Congress on Political, Economic and Social Studies, 26-29 Ekim, Niğde.
- Chan, N. (2016). The Analysis of Delisting Decision of Garment Companies Observed from the Aspect of Bankruptcy Prediction, Compatibility with Income Statement and Auditor's Opinion. *International Journal of Organizational Innovation*, 9(2), 60-75.

- Deakin, E. B. (1976). Distributions of Financial Accounting Ratios: Some Empirical Evidence, *The Accounting Review*, 51, 90-96.
- Ege, İ., Topaloğlu, E. E. ve Erkol, A. Y. (2017). Fulmer Modeline Dayalı Finansal Başarısızlık ile Finansal Performans İlişkisi: İmalat Sanayi Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 74, 119-132.
- Fidan, E. M. (2021). BİST'te İşlem Gören Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü İşletmelerinin Altman-Z Skor Yöntemi ile Finansal Başarısızlık Tahmini. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 1945–1969. <https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1239>
- Fulmer, J. G. (1984). A Bankruptcy Classification Model for Small Firms. *Journal of Commercial Bank Lending*, 66 (11), 25-37.
- Güler Özçalık, S. ve AYTEKİN, S. (2018). Fulmer Modelinin Belirleyicileri: Finansal Performans Açısından Bir Değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. UİK Özel Sayısı, 281-292.
- Gümüş, U. T., Bilge, E., ÖZDEMİR, G. ve Sarak, G. (2017). Bist 100'de İşlem Gören Çimento Şirketlerinin Finansal Performanslarının Altman-Z Skor Yöntemiyle İncelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(12), 129-135. <https://doi.org/10.23929/javs.194>
- Hantono, H. (2019). Predicting Financial Distress Using Altman Score, Grover Score, Springate Score, Zmijewski Score (Case Study On Consumer Goods Company). *Accountability*, 8(1), 1-16. <https://doi.org/10.32400/ja.23354.8.1.2019.1-16>
- Jawabreh, O. A. A., Al Rawashdeh F. ve Senjelawi, O. (2017). Using Altman's Z-Score Model to Predict the Financial Failure of Hospitality Companies-Case of Jordan. *International Journal of Information, Business and Management*, 9(2), 141-157.
- Kayalı, N. ve Doğan, İ. (2018). Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ile İşletmelerin Finansal Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 78, 111-124. <https://doi.org/10.25095/mufad.412537>
- Kendirli, S. ve Çıtak, F. (2022). Altman Modeli ile Finansal Başarısızlık Tahmini: BİST Orman, Kâğıt ve Basım Endeksinde Faaliyet Gösteren Şirketlerde Bir Uygulama. *Econder International Academic Journal*, 6(1), 86-97. <https://doi.org/10.35342/econder.1077823>
- Khawaja, M. J. (2023). Predicting Financial Failure using Altman's Z-Score Model: Evidence from Commercial Banks in Pakistan. *Annals of Social Sciences and Perspective*, 4(1), 91-102. <https://doi.org/10.52700/assap.v4i1.252>
- Kulalı, İ. (2016). Altman Z-Skor Modelinin BİST Şirketlerinin Finansal Başarısızlık Riskinin Tahmin Edilmesinde Uygulanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 283-291. <https://doi.org/10.17130/10.17130/ijmeb.2016.12.27.1076>
- Kürklü, E. ve Türk, Z. (2017). Financial Failure Estimate in BIST Companies with Altman (Z Score) and Springate (S Score) Models. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-14.

- Lestari, R. M. E., Situmorang, M., Pratama, M. I. P. ve Bon, A. T. (2021). Financial Distress Analysis Using Altman (Z-Score), Springate (S-Score), Zmijewski (X-Score), and Grover (G-Score) Models in the Tourism, Hospitality and Restaurant Subsectors Listed on the Indonesia Stock Exchange Period 2015- 2019, 11st Annual International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, 7-11 Mart, Singapur..
- Manaser, S. ve Al-Oshaibat, S.D. (2020). Validity of Altman Z-Score Model to Predict Financial Failure: Evidence from Jordan. *International Journal of Economics and Finance*, 10(8), 181-189. <https://doi.org/10.5539/ijef.v10n8p181>
- Medetoğlu, B. ve Tutar, S. (2023). Springate S ve Fulmer H Skor Modelleri ile Finansal Başarısızlık Tespiti: Borsa İstanbul Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(1), 307-319. <https://doi.org/10.31671/doujournal.1186265>
- Milasinovic, M., Knezevic, S. ve Mitrovic, A. (2019). Bankruptcy Forecasting of Hotel Companies in the Republic of Serbia Using Altman's Z-Score Model. *Hotel and Tourism Management*, 7(2), 87-95. <https://doi.org/10.5937/menhottur1902087M>
- Mucuk, İ. (2018). Modern İşletmecilik. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özdemir, F. S. (2011). Finansal Başarısızlık ve Finansal Tablolara Dayalı Tahmin Yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Susetyo, A. ve Susilowati, D. (2023). Hotel Chain Bankruptcy Prediction: Comparison of the Altman, Springate, and Zmijewski Models, International Students' Conference on Accounting & Business, 25 Mayıs, Endonezya.
- Şahin, T. ve Özkan, N. (2022). Covid-19'un Borsa İstanbul'da İşlem Gören Otomotiv Firmalarının Finansal Başarısına Etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 516-527. <https://doi.org/10.29106/fesa.1152427>
- Şakar, T. ve Yaman, K. (2022). Borsada İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin İflas Riskini Tahmin Etmede Altman Modeli Uygulaması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 28-41. <https://doi.org/10.54709/iisbf.1205809>
- Tahu, G. P. (2019). Predicting Financial Distress of Construction Companies in Indonesia: A Comparison of Altman Z-Score and Springate Methods. *International Journal of Sustainability, Education and Global Creative Economic*, 2(2), 7-12. <https://doi.org/10.1234/ijsegce.v3i1.84>
- Tekin, B. ve Gör, Y. (2022). Finansal Başarısızlık Tahmin Modelleri ve Bankacılık Sektörü Mali Tabloları Üzerinden Bir Uygulama: Altman ve Springate Modelleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 373-404. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.992296>
- Tobin, J. (1969). A General Equilibrium Approach to Monetary Theory. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1(1), 15-29.
- Wilcox, J. (1971). Simple Theory of Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 9(2), 389-345.

Yaman, S. ve Korkmaz, T. (2021). Finansal Başarısızlık Modellerinin Çalışma Sermayesi Yatırım ve Finansman Politikaları Doğrultusunda İncelenmesi: BİST'de Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 20(2), 591-610. <https://doi.org/10.21547/jss.857946>

Zmijewski, M. E. (1984). Methodological Issues Related to the Estimation of Financial Distress Prediction Models. *Journal of Accounting Research*, 59-82.

www.kap.org.tr.

Extensive Summary

Measuring Financial Soundness with Financial Ratios: A Research on Wood Products Including Furniture Companies Traded in Borsa İstanbul

Introduction

Beaver (1966) defines financial failure as the failure of businesses in meeting their due obligations. In another definition, it is also expressed as two consecutive periods of impairment of business assets (Wilcox, 1971). Moreover Deakin (1976) describes the beginning of bankruptcy in businesses or the execution of the liquidation process at the request of creditors as financial failure.

Financial failure is extremely important for both businesses and their stakeholders and stakeholders. When financial failure occurs, it is necessary to reveal the reasons and plan the necessary actions. Beyond that, estimating the probability of financial failure without experiencing financial failure, determining the likelihood of financial failure of companies and taking preventive actions will contribute to identify and eliminate the factors that may cause financial failure.

For this purpose, there are many academic studies in both national and international literature using different methods for measuring and estimating financial failure. In these studies, analyzes were carried out with financial ratio analysis or different discriminant analysis methods modeled based on the financial ratios of the enterprises.

Financial statements of the enterprises based on the accounting records and the financial ratios calculated by financial ratios are the most important sources used to assess the financial performances of the companies. From this perspective, the discriminant analysis methods used to measure the financial soundness of the companies are based on various financial ratios and evaluate the financial situation by interpreting the scores calculated with the help of these ratios. The results of these analyzes will support the determination of the management strategies for top management of the enterprise, the creditors, shareholders, stakeholders and regulatory authorities to monitor the financial soundness of the enterprises and will contribute to the decision-making processes.

The aim of this study is measuring financial soundness of the enterprises traded in Borsa İstanbul and operating in the Wood Products Including Furniture sector by using different discriminant analysis methods. Additionally, the relationship between

financial performance calculated by considering the Tobin's Q value and the levels of financial success was also analyzed.

Method

There are different models developed to predict and measure the financial failures of businesses. Different discriminant analysis models were used in this study. Analyses were made using three different versions of the Altman model and the Zmijewski, Fulmer and Grover models for the identified firms and the period range. The results of the analyses were compared on the basis of the model and year used.

For this purpose, the financial soundness of 6 enterprises operating in the Wood Products Including Furniture sector for the period 2018-2022 were analyzed with 6 different methods (three different versions of the Altman model, Zmijewski, Fulmer, Grover) using the financial ratios of the enterprises. In addition, the existence of the relationship between financial performance and financial failure scores was analyzed by Spearman's rank correlation analysis. The data used in the analyses was obtained from KAP (Public Disclosure Platform) website.

The scope of the study consists only of enterprises which are operating in the Wood Products Including Furniture sector and traded in Borsa Istanbul. The 5-year data of these enterprises for the period 2018-2022 were used in the analyses. In addition, since ORMA was listed on the stock market in 2022, calculations for the relevant enterprise were made for the year 2022 for the Z score, and for the years 2021 and 2022 for the other methods.

Conclusion

The main objective of this study is to measure the financial success levels of the companies traded in Borsa Istanbul and operating in the Wood Products Including Furniture sector by using different analysis methods and to analyze the relationship between financial performance and financial success levels. The 2018-2022 period data of the enterprises in this sector consist the scope of the study.

The obtained results show that SUMAS enterprise was evaluated as financially successful according to all model results for all years. On the other hand, it was identified that the results of the models used for other businesses other than SUMAS differ from each other in some periods. However, it was determined that Altman Z, Altman Z' and Zmijewski models produced similar results for these companies. In the sector analysis made by using the averages of the calculated scores of the enterprises, we concluded that the sector was in the gray zone for all years taking into consideration the results of the Altman Z' model, whereas the sector averages for all years were evaluated with a low risk of bankruptcy in the calculations made according to other models.

In Spearman's correlation analysis conducted for the relationship between financial performance and financial success, we identified a positive and significant relationship between Tobin's Q values, which is accepted as a market-based performance indicator, and Altman Z, Altman Z', Altman Z'' and Grover models.

The main contribution of this study to the academic literature can be expressed as the absence of a study on Wood Products Including Furniture sector companies, the use of 6 different methods in the analysis, and the analysis of the relationship between financial success scores and financial performance for the mentioned sector. It is thought that similar analyzes can be made for different sectors in the studies to be carried out in the coming periods or studies on sector or sub-sector comparisons may be carried out.

Araştırma Makalesi / Research Article
Homoeconomicus'tan Girişimciye İktisat
Sosyolojisinden Girişimcilik Sosyolojisine Bir
Disiplinin Yol Haritası

A Discipline's Roadmap from Homoeconomicus to
Entrepreneurship from Economic Sociology to Sociology
of Entrepreneurship

ISSN: 2687-4091
JCS, Volume (7)2
<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Atıf Gösterimi:
Işık, E. (2023).
Homoeconomicus'tan
Girişimciye İktisat
Sosyolojisinden Girişimcilik
Sosyolojisine Bir Disiplinin Yol
Haritası
Başkent Üniversitesi Ticari
Bilimler Fakültesi Dergisi, (7)2,
108-128.

Ebru IŞIK¹

Özet

Amaç: İktisat ve sosyoloji disiplinlerinin kesişiminde bir alan olan iktisat sosyolojisi ile girişimcilik sosyolojisi arasındaki bağların irdelenmesi ve iktisat disiplininin öznesi ile sosyoloji disiplinin öznesini tanıtarak, girişimcilik sosyolojisi alt disiplininin öznesini araştırmak bu çalışmanın temel amaçları olarak sıralanabilir.

Yöntem: İlgili literatürdeki temel kaynaklardan yararlanılarak sosyolojik bakış açısını da içerecek biçimde betimsel analiz yapılacak ve böylece girişimcilik sosyolojisine ilişkin bir yol haritası çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bulgular: Modern bilim anlayışı ile suni bir biçimde birbirinden ayrılan sosyal disiplinlerin bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması durumunda daha kapsayıcı analizlerin yapılmasının mümkün olabileceği görülmüştür.

Sonuç ve Katkıları: Bu çalışma ile oldukça yeni bir disiplinler arası çalışma alanı olan girişimcilik sosyolojisinin ana hatlarıyla tanıtılması ve girişimcilik sosyolojisinin öznesinin

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Boyabat İİBF, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, eikutuk@sinop.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6001-527X

kimliğinin deşifre edilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede ileride bu alanda çalışmak isteyen bilim insanları için bir yol haritası çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylece ilgili alandan özellikle Türkçe literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

Sınırlılıklar: Çalışmada ilgili literatürde temel uğrak olarak değerlendirilebilecek düşünürlerin görüşlerine yer verilmeye çalışılmıştır. Elbette gerek veri tabanları gerekse fiziki kaynakların incelenmesi sonucu gözden kaçmış kaynaklar söz konusu olabilir.

Anahtar Kelimeler: İktisat Sosyolojisi, Girişimcilik Sosyolojisi, Homoeconomicus

Jel Kodu: A14, B13, B41.

Abstract

Purpose: The aim of this study is to examine the relationship between economic sociology and entrepreneurship sociology and to investigate the subject of entrepreneurship sociology.

Methodology: By making use of the relevant literature, a descriptive analysis will be made, including the sociological perspective, and thus a roadmap for the sociology of entrepreneurship will be tried to be drawn.

Findings: It has been seen that it is possible to make more inclusive analyzes if the social disciplines that are artificially separated from each other with the modern understanding of science are handled with a holistic perspective.

Implications: With this study, it is aimed to introduce the sociology of entrepreneurship, which is a new interdisciplinary field, and to decipher the identity of the subject of the sociology of entrepreneurship. In this way, a road map will be tried to be drawn for scientists who want to work in this field in the future. Thus, it is aimed to contribute from the related field, especially to the Turkish literature.

Limitations: In the study, it was tried to include the views of the authors that can be considered as the main moment in the related literature. Of course, there may be articles and books that have been overlooked by examining both databases and physical sources.

Keywords: Economic Sociology, Sociology of Entrepreneurship, Homoeconomicus

Jel Codes:A14, B13, B41.

1. Giriş

Girişimcilik sosyolojisi, iktisat, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinin kesişimde yer alan disiplinler arası bir çalışma alanı olmasının yanı sıra aynı zamanda kendisi de bağımsız bir alt disiplin olma yolunda hayli mesafe kat eden yeni bir sosyal kuram olarak tarif edilebilir. Bu yeni alan pek çok ülkede toplumsal kurumlarla iç içe geçmiş olan girişimcilik kavramını yalnızca iktisadi ve psikolojik temelleriyle değil aynı zamanda sosyolojik temelleriyle de ele almayı amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda toplumsal faktörleri de girişimcilik çalışmaları içine dahil eden oldukça kapsamlı bir disiplin halini

almaktadır. Geçmiş diğer toplumsal disiplinler kadar eskiye dayanmayan girişimcilik sosyolojisi, günümüzde ekonomi, siyaset, aile, din ve eğitim gibi pek çok toplumsal kurum ile dirsek teması içindedir. Sözü edilen toplumsal kurumların girişimcilik sosyolojisi ile aralarındaki disiplinler arası ilişkiyi izah edebilmek için öncelikle girişimcilik sosyolojisinin ne olduğunun ortaya konulması oldukça önemlidir. Ancak pek çok durumda girişimcilik sosyolojisi gibi toplumsal disiplinleri belli bir çatı tanım içine hapsedmek, o disipline ilişkin kimi görüş ve tartışmaları kapsam dışına itebilmektedir. Bu nedenle girişimcilik sosyolojisinin ne olduğundan ziyade ne amaçla formüle edildiğini ortaya koyabilmek, sözü edilen tartışmaları da kapsayabilmek adına daha uygun bir başlangıç olacaktır.

Hem girişimcilik sosyolojisinin amacını ortaya koymak hem de bu alanda yapılan çalışmaların ilgili literatürdeki hangi boşluğu doldurduğunu belirtebilmek için sosyolojiden iktisat sosyolojisine ve nihayet girişimcilik sosyolojisine doğru ilerleyen yol haritasının çıkarılması kolaylaştırıcı bir adım olarak görülebilir. Bir sosyal disiplinin yol haritasını çıkarırken en önemli unsur, odağına aldığı özneyi, ya da diğer bir ifadeyle eyleyeninin kimliğini ortaya koyabilmektir. Bu nedenle girişimcilik sosyolojisinin öznesini soruşturmak uygun bir başlangıç olacaktır.

2. Girişimcilik Sosyolojisinin Öznesi: Homoeconomicus mu? Homosociologicus mu?

Kuşkusuz bir girişimci olmaksızın girişimcilikten, girişimcilik olmaksızın da girişimcilik sosyolojisinden bahsedebilmek mümkün değildir. Bu sebeple belki de yola, bir eyleyen olarak girişimcinin içine doğduğu kuramın yapı taşı olduğu iddia edilen "homoeconomicus"²tan başlayarak çıkılmalıdır.

Neo-klasik iktisat kuramı ya da yerleşik iktisadın en temel varsayımlarından bir tanesi homoeconomicus ya da diğer bir ifadeyle rasyonel akılcı insan varsayımdır. Peki kimdir acaba bu rasyonel akılcı insan? Onu ete kemiğe büründürmek mümkün müdür? Bu sorulara yanıt aramak için öncelikle homoeconomicusun temel özelliklerini tanıtmak gereklidir. Homoeconomicus en genel hali ile davranışlarını iktisadi çıkarlarına göre belirleyen, bu çıkarlar dışında herhangi bir davranış motivasyonu olmayan insan modelini tarif etmek için kullanılmaktadır (Güçlü, vd.,2007:682).

Homoeconomicus denildiğinde akla ilk gelen Adam Smith'in görüşleri çerçevesinde oluşturduğu kabul edilen klasik iktisat kuramının öznesidir. Özellikle Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli eserinde "kasap, fırıncı ya da meyhaneciden yemeğimizi temin etmemiz, onların iyilik severliğinden değil, kendi çıkarlarını düşünmelerinden ileri

² Homoeconomicus kavramının ilk kez kim tarafından kullanıldığına ilişkin ilgili literatürde belli bir uzlaşıdan söz etmek mümkün görülmemektedir. Kimi kaynağa göre kavram sistematik olarak ve günümüzdeki kullanımına karşılık gelecek biçimde ilk kez Adolph Lowe tarafından 1935'te yayınlanan "Economics and Sociology" (İktisat ve Sosyoloji) isimli çalışmada kullanılmıştır. Ancak daha öncesinde Vilfredo Pareto'nun 1905 tarihli çalışmasında Vilo Voterra'nın 1901 tarihli çalışmasına atıfla kavramı kullandığı da görülmektedir. Menger, Veblen, Mill ve Comte'un da kavramı kullanan iktisatçılar arasında yer aldığı bilinmektedir (O'Boyle, 2007). İktisadi anlamda akılcı insan olarak nitelenebilen homoeconomicus'a ilişkin ilk izlerin ise Yunan filozoflarından Xerophon tarafından ortaya atıldığı iddia edilmektedir (Cremaschi,2012:172-173). Bununla birlikte iktisat literatürü içinde "homoeconomicus" kavramının ilk kez J.S.Mill'in eserlerinde geçtiği de ileri sürülmektedir. J.S.Mill'in 1848'de kaleme aldığı "Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy (Ekonomi Politiğin Çözülmemiş Bazı Sorunları Üzerine Denemeler) isimli eserinde kavramdan ilk kez bahsettiği yine aynı tarihte yayınlanan "Principles of Political Economy" (Ekonomi Politiğin İlkeleri) isimli eserinde ise kavramın geliştirilerek son haline ulaştığı belirtilmektedir (Rodriguez-Sickert, 2009:1). Ayrıca Smith ve pek çok aydınlanma dönemi düşünürünün homoeconomicus'a referans oluşturabilecek biçimde kullandıkları insan anlayışının da yine aydınlanma felsefesinin hem bir ürünü hem de bir simgesi olarak kullanıldığı da iddia edilmektedir (Tesler, 2009). Homoeconomicus kavramının arka planını ve tarihsel temellerini detaylı bir biçimde soruşturan çalışmalar için bkzn. Elahi,2015; J.B. Davis,2012; O'Boyle, 2007; Persky, 1995.

gelmektedir" biçiminde verdiği örnekten, insanın kendi çıkarını her zaman en üst düzeye taşımak istediğine dair çıkarımlar yapılmaktadır. Diğer yandan Smith'in iktisadi analizlerinde yer bulan kendi çıkarını düşünme motivasyonu, günümüz yerleşik iktisadının yalnızca iktisadi çıkarların peşinde koşma motivasyonundan daha farklıdır. Smith'in iktisadi insanı içgüdüler, motivasyonlar ve tercihlerin bir bileşkesidir. Bu bağlamda Smith'in iktisadi görüşlerine göre bireyin kendi çıkarını gözeterek hareket etmesi önemli bir argüman olmakla birlikte karar alma süreçlerinde içgüdülerin ve diğer motivasyonların da belirleyici olduğu ileri sürülebilir (Smith'den aktaran Oakley, 1994:88).

Bununla birlikte J.S.Mill'in homoeconomicus'a ilişkin tespitleri ve çizdiği sınırlarda ise bugün kullandığımız ve yerleşik iktisadın öznesi olarak kabul edilen akılcı insanın temellerini atmış olduğu söylenebilir. Mill'in iktisadi analizlerine temel teşkil eden bireyin sınırlı güdülleri vardır. Bu güdüler, birikim, boş vakit, lüks tüketim ve üretilir. İktisadi analizlerde kullanılan bireyin tüm insani güdülerinin kurama dahil edilmesinin mümkün olmadığını savunan Mill'e göre yukarıda sayılan dört temel güdü insan ile ekonomi arasındaki ilişkiyi oluşturmak için yeterlidir (Mill, 1844'ten aktaran Persky, 1995:221-222). Mill'in insan davranışına ilişkin olarak koyduğu bu kısıt, neo-klasik(yerleşik) iktisat kuramı ile birlikte yalnızca iktisadi çıkarların temel motivasyon olarak kabul edildiği homoeconomicus'a doğru evrilmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen marjinalist devrim günümüz yerleşik iktisadının inşasındaki temel yapıtaşı olarak nitelenebilir. W.S.Jevons, C.Menger ve L. Walras'ın öncülüğünde gerçekleşen bu devrim, klasik kuramın görüşlerini temel almakla birlikte özellikle gelir dağılımı konusunda yeni bir kuramın gelişmesine de öncülük etmiştir. Bu kuram tüm ücret, faiz, kar ve rantı "marjinal verimlilik ilkesi" ile açıklama iddiasındadır. "Tüm üretim faktörleri üretime sağladıkları marjinal katkı kadar üretimden pay alacaklardır" biçiminde özetlenebilen marjinal verimlilik ilkesi iktisat kuramını derinden etkilemiş ve iktisatta yeni bir dönemin de başlangıcı sayılmıştır (Kurz,2018:165). Bu yeni dönem iktisadın sosyoloji ve psikolojiden soyutlanarak teknik bir disiplin haline geldiği ve homoeconomicus kavramının "bilimsel" dayanaklarının oluşturulduğu bir dönemdir. Böylece diğer tüm toplumsal ilişkilerden soyutlanan iktisadın öznesi, yalnızca kendi çıkarını en çoklaştırma güdüsü ile hareket edebilecek kuramsal zemini de bulmuş olmaktadır.

Rasyonel, kendi çıkarı peşinde koşan ve kar/faydasını ençoklaştırmaya çalışan homoeconomicus, çoğu zaman belli kısıtlar altında seçim yapmak zorundadır (Elahi,2014; Rankin,2011). Bu seçim tüketim, üretim, çalışma ve boş zaman ile sınırlıdır. Tüketici konumundaki homoeconomicus bütçe kısıtı altında fayda maksimizasyonu yaparak rasyonel kararlar alırken, çalışma ve boş zaman tercihini de ücrete bağlı olarak belirlemekte ve yine rasyonel davranmaktadır. Diğer yandan üretici konumundaki homoeconomicus ise maliyet minimizasyonu ve kar maksimizasyonu yaparak yine rasyonel kararlar almakta ve böylece üretimini gerçekleştirmektedir.

Homoeconomicus tamamen sonuç odaklı bir yaklaşım sergilemekte, toplumsal ilişkileri ise ancak nihai tüketimini ve refahını etkiliyorsa dikkate almaktadır (Gintis,2000). Bu nedenle homoeconomicus'un toplumsal ilişkileri ancak iktisadi bağlamda ve kendi çıkarları doğrultusunda ele alınmakta, diğer tüm toplumsal kurumlarla olan ilişkileri ise veri kabul edilerek bir anlamda yok sayılmaktadır. Homoeconomicus'un tanımlı olduğu paradigma ya da dünyada zaman ve tercihlerin de değişmediği kabul edilmektedir.

Hiçbir şeyin değişmediği zamanın akıp gitmediği ve zevk ve tercihlerin hep aynı kaldığı bu dünyada, tam ve kesin bilgi ve mükemmel öngörü söz konusudur. Belirsizlik ve risk de yoktur. Bu nedenle homo-economicus'un seçimleri her zaman rasyonel, tutarlı ve geçişken olabilmektedir (Alter, 1982).

Yerleşik iktisadın öznesi olan homo-economicus aynı zamanda davranış modelini de ortaya koymaktadır. "Rasyonel, özerk, kendi çıkarını gözetken, dışsal kısıtlar altında optimizasyonu kıt kaynakları etkin bir biçimde dağıtmaya çalışarak sağlayan, tercih ve seçimlerinde birbirinden bağımsız iktisadi bireyler" biçiminde özetlenebilen homo-economicus'un (aynı zamanda yerleşik iktisadın) davranış modeli "kıtlik, bencillik ve rekabet" üzerine kuruludur (Serdaroğlu, 2010:14). Bu üç kavram yerleşik iktisadın pek çok kuramına temel teşkil etmekle birlikte pek çok iktisat anlayışı tarafından oldukça kısıtlı bir dünya ve insan tahayyülü kurguladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir³.

İşte yerleşik iktisadın analiz birimi olan homo-economicus, yukarıda kısaca değindiğimiz paradigmanın ürünü olan, ete kemiğine bürünmesi mümkün olmayan, her zaman tutarlı, her zaman rasyonel tercihler yaparak faydasını maksimize eden ve çoğu aza tercih eden varsayımsal bir bireydir. Yerleşik iktisat bu bireyi, analizlerinin temelinde oturtarak ortalama insanı modellediği iddiası ile insana dair olan tüm psikolojik ve sosyolojik unsurları cebirsel ifadeler ve istatistiksel hesaplara sığdırabilmekte ve böylelikle tıpkı doğa disiplinleri gibi evrensel, nesnel, genel ve rasyonel doğru bilgiler ürettiğini ileri sürmektedir.

Homo-economicus'a sosyolojik bir bakış açısı ile yaklaşmak mümkün görünmemektedir çünkü bu özne ziyadesiyle yalıtılmış bir yapıdır. Karar alma süreçlerinde yalnızca iktisadi koşulları dikkate alan, psikolojik ve sosyolojik hiçbir unsuru göz önüne almayan homo-economicus tanım gereği, sosyolojik araştırma alanlarının öznesi olamayacak varsayımlarla örülüdür. Yerleşik iktisat penceresinden bakıldığında iktisat sosyolojisi de girişimcilik sosyolojisi de bu anlamda söz konusu yerleşik iktisat paradigması içinde tanımlı olabilecek disiplinler gibi görülmemektedir.

Diğer yandan yerleşik iktisat anlayışının dışında kalan eleştirel iktisat anlayışları ve sosyolojik bakış açısı ile yaklaştığımızda, girişimcilik sosyolojisi, iktisat ve sosyoloji disiplinlerinin kesişim noktasında vücut bulan bir araştırma alanıdır. Bu nedenle de sözü edilen alana ilişkin bir arka plan soruşturması yaparken, iktisadın öznesi olan homo-economicus kadar sosyolojinin öznesi olan homosociologicus'un da en azından temel özellikleri bağlamında irdelenmesi gerekmektedir. Girişimcilik salt iktisadi bir kavram değildir. Arka planında iktisadi motifler kadar psikolojik ve sosyolojik etmenler

³ Söz konusu eleştirilerin bir bölümü ilgili feminist literatürden yöneltilmektedir. Feminist iktisatçılar yerleşik iktisadın insan anlayışını gerek içine doğduğu paradigmanın varsayımlarından gerekse bu insana atfedilen özelliklerin eril kimlik ile özdeşleştiriliyor olmasından kaynaklı olarak eleştirmekte ve yerleşik iktisadın kapsamının genişletilerek kadın bakış açısı ve deneyimlerinin de iktisat disiplini içinde kendilerine yer bulabilmelerine imkân tanıyan bir iktisat anlayışının oluşturulması gerektiğini savunmaktadırlar. Sözü edilen eleştirilerin detaylı incelemesi için bkz.; Pujol,1992, Ferber ve Nelson,1993; Strober, 1994; Kuijper ve Sap,1995; Nelson,1995; Serdaroğlu,2010; Işık ve Serdaroğlu,2015; Işık, 2020. Yerleşik iktisadın davranış modelini, gerçekçi olmadığı, insanın her durum ve koşulda rekabetçi ve bencil davranış sergilemediği ve bu nedenle de iktisadın insan davranışına ilişkin analizlerinin oldukça sınırlı bir kapsam içinde ele alındığı gerekçesiyle eleştiren bir başka iktisat anlayışı da davranışsal iktisattır. İktisat ve psikolojinin kesişim noktasında vücut bulan davranışsal iktisat, yerleşik iktisadın temel varsayımlarını eleştirirken, yeni ve daha gerçekçi varsayımlar üretmek, insan doğası ve insan davranışlarını iktisat disiplini içine dahil ederek hem kapsamı genişletme hem de daha tutarlı sonuçlar üreten bir araştırma alanı inşa etmek iddiasındadır. İktisadi olan ile toplumsal olan arasında bağlantılar kuran ve bu ikisinin birbirinden ayıramayacağını savunan davranışsal iktisada göre yerleşik iktisadın analiz araçlarından biri olan rasyonalite, insanların bilişsel kabiliyetleri sınırlı olduğu için gerçekçi bir varsayım değildir. Davranışsal iktisadın yerleşik iktisada yönelttiği eleştiriler ve analizleri için bkz. Kahneman ve Tversky,1979; Simon, 1959; Thaler, 1980; Tversky ve Kahneman,1974; Tversky ve Kahneman, 1986; Kırmızıaltın, 2018.

de yer almaktadır. Bu sebeple girişimcilik sosyolojisinin öznesini aradığımız bu yola toplumsal insan olarak da niteleyebileceğimiz homosociologicus'la devam etmek yararlı olacaktır.

Tüm sosyal disiplinlerde analiz birimleri olan "insan" için basitleştirici varsayımlar yapılmaktadır. Elbette tüm sosyal disiplinlerin insanı tüm yönleriyle ele almaları ve bu doğrultuda analizler yapmaları mümkün değildir. Ancak kimi durumlarda homo-economicus örneğinde olduğu gibi son derece indirgemeci bir tutum sergilenerek analizlerin çerçevesi sınırlı tutulmakta ve bu sınır kapsam içine alınması gereken kimi unsurları da varsayımsal olarak dışarıda bırakılmaktadır. İktisadın basitleştirici varsayımı kar ve fayda maksimizasyonuna yönelen homo-economicus'ken örneğin siyaset biliminin insana ilişkin basitleştirici varsayımı ise siyasi alanda kendi seçiminin tüm toplumun faydasını yükselteceğine inanan homopoliticus'tur. Sosyolojinin insana ilişkin basitleştirici varsayımının da bu bağlamda, sosyal rollerin uygulayıcısı olarak, homosociologicus olduğu ileri sürülebilir (Dahrendorf, 1968: 4-5).

Homosociologicus'un çıkış noktası "homosocius"tur. Homosocius devletlerin inşasından önceki dönemlerde yaşayan ve henüz toplumsallaşmamış olan "homonaturalis" e karşıt olarak bir toplum içinde yaşayan ya da diğer bir ifadeyle toplumsallaşmış insana karşılık olarak kullanılmaktadır. Homosocius kendi çıkarından bağımsız olarak toplum yararına çalışan, kendi çıkarlarını toplumun çıkarları ile kaynaştıran, toplum için ideal insan tipi olarak tarif edilmektedir (Güçlü vd., 2007:683).

Homosociologicus ise toplumsallaşmış ve normlara uygun davranan, sosyal rolleri oluşturan ve bu rolleri toplum içinde hayata geçiren bir eyleyendir (Güvel, 1998:53). Sosyolojik insan anlayışının arka planında büyük ölçüde kolektivizm yer almaktadır. Kolektivizm, toplumsal olanın bireysel eylemden bağımsız olduğunu, bireysel eylem ve davranışların toplumsal kurallar ve normlar etrafında şekillendiğini, kamu yararının ön planda tutulması ve bireysel davranışların ve seçimlerin kamu yararına uygun bir biçimde şekillenmesi gerektiğini öngörmektedir (Agassi,1975:145-146). Bu durumda homosociologicus sosyal normlar ile şekillenen ve büyük ölçüde bağımsız hareket edemeyen bir bireyi tarif etmektedir. Daha avantajlı bir konum elde edebileceği durum ve şartlar oluştuğunda dahi, önceden belirlenmiş olan toplumsal kurallara uymayı tercih eden homosociologicus, "sosyal güçlerin iradesiz bir oyuncusu" olarak nitelenmektedir (Güvel,1998:53).

Bir başka tanımlamaya göre homosociologicus "önceden saptanmış toplumsal rollerin hamili" konumundadır. Onun toplumun bir parçası olabilmesi ve toplumdaki diğer bireylerle toplumsal ilişkiler kurabilmesinin yolu, toplumsal rollere uymak ve toplumun beklentilerini öğrenerek bu beklentilere uygun davranışlar geliştirmekten geçer (Dahrendorf, 1968:6-7). Toplumsal roller aynı zamanda bir takım toplumsal normlardır (Turner,1956). Sözü edilen bu normlar, homosociologicus'a ne yapması ya da diğerleriyle nasıl etkileşim kurması gerektiği konusunda rehberlik ederler (Thoits,1992).

20.yüzyılın başlarında aydınlanma düşüncesinin sosyal disiplinlere olan etkisi daha da berraklaşmakta ve sosyal disiplinlerin sınırlarını pozitivistin temel ilkeleri belirlemekteydi. Pozitivistin sarsılmaz ilkeleri doğrultusunda yapılan çalışmalar daha ciddiye alınıyor ve bilimsel olarak da daha değerli kabul ediliyordu. Bu temelde sosyolojik çalışmaların da ampirik olarak sınanabilir olması bekleniyor, inançların, değer yargılarının ve kişisel çıkarımların disiplinin sınırları dışında tutulması gerektiği ileri

sürülüyordu. Sosyolojik araştırmaların temel çıktısının kişisel argümanları değil, bilimsel gerçekleri içermesi gerektiğine ve bilimsel gerçeklik bağlamında bilgi üretimi gerçekleştirilmeyen çalışmaların da bilimsel hiçbir değeri olmadığına dair hâkim bir inanış söz konusuydu (Ng ve Tseng, 2008). Pozitivizmin argümanları ile sosyolojinin toplumsal kurallar, normlar ve kurumlar tarafından belirlenen insan anlayışı, pek çok temelde birbiri ile örtüşmemesine karşın, belli kurallar kapsamında oluşmuş toplumun bireyi olarak homosociologicus kendine bu bağlam içinde de yer bulabilmektedir⁴. Ancak homosociologicus'un daha çok örtüştüğü anlayış kuşkusuz sosyolojik inşa görüşüdür. Bu görüşü savunanlar dünyanın insan bilincinin ve deneyimlerinin bir ürünü olduğunu ileri sürmektedirler. Bu anlayışa göre toplumsal gerçeklik onu üreten ve yaşadıkları toplumdan bağımsız olmayan kişilerin kurgusu olarak tarif edilebilir (Hacking,1999).

İnsanlar hem içinde yaşadıkları toplumdan etkilenir hem de içinde yaşadıkları toplumu etkilerler. Öyleyse gerçeklik ve bilgi de bu sürecin bir ürünüdür. Sınıf, kurumlar, uluslar, iletişim ve iktisadi davranış da o toplumun içine doğan, toplumu etkileyen ve toplumdan da etkilenen inşa edilmiş yapılarıdır. Bu inşa sürecinde ise belki de en kritik rol homosociologicus'a düşmektedir. Toplumu değiştirecek ve yeniden inşa edecek olan odur çünkü (Ng ve Tseng,2008). Toplumsal roller çerçevesinde hareket eden homosociologicus, inşacılık görüşüne göre aynı zamanda toplumun mimarıdır ve pozitivist anlayıştaki görünümüne kıyasla daha toplumda daha aktif bir görev üstlenmektedir.

İnşacılık görüşüne göre toplumsal roller de sosyal inşa sürecinin oldukça önemli bileşenlerindedir. Toplumsal roller kişilerin birbiri ile olan ilişkilerini düzenler. O kişiler de toplumu, toplumsal kurumları ve rolleri yeniden inşa ederler. Toplumsal rollerin işlevi hemen göze çarpmamakla birlikte, deşifre edilerek su yüzüne çıkarıldığında toplumsal insanın yapı taşı oldukları da görülebilmektedir (Ng ve Tseng,2008).

Genel bir toparlama yapmak gerekirse, homosociologicus ne tam olarak kendi çıkarları peşinde koşan ne de tam olarak rasyoneldir; kendi kontrolü dışındaki-kimi zaman kendi kurgusu olan- toplumsal güçler tarafından yönetilmekte ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlamaktadır (Abell,1991).

Yukarıda yaptığımız aktarımlardan hareketle, iktisadın analiz birimi olan homoeconomicus ile sosyolojinin analiz birimi olan homosociologicus'un neredeyse birbirinin zıttı olan iki farklı insan profili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Homoeconomicus bireysel tercihlere dayanırken, homosociologicus sosyal normlar üzerine inşa edilmektedir (Weale,1992). İktisadi insan olarak nitelenen homoeconomicus her türlü toplumsal ilişkiden yalıtılmıştır ve toplumsal bir kurum olarak sadece iktisadi ilişkileri temel almaktadır (Grampp,1948). Ancak sosyolojinin insan modeli olan homosociologicus toplumsal kurumlar bakımından bağlam bağımlıdır (Durkheim,1984; Smelser ve Swedberg, 1994). Homoeconomicus her koşulda rasyonel davranan insan olarak tarif edilirken, homosociologicus'un rasyonellik kriterine ilişkin bir tanımı yapılmamıştır (Boudon, 1982). Dolayısıyla homosociologicus için rasyonel ya da irrasyonel gibi bir tespit yapılabilmesi mümkün görülmemektedir. Belki

⁴ Günümüzde homosociologicus pek çok sosyolojik araştırmaya temel teşkil etmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı toplumsal rollere odaklanmaktadır. Bknz. DeGarmo ve Forgatch,2002; Callero,1985. Kimi çalışmalarda ise toplumsal kimlik ön plana alınmaktadır. Bknz. Hogg, Terry ve White,1995; Hogg ve Vaughan,2002. Toplumsal kimlik ve toplumsal davranışın toplumsal yapılara göre belirlediğini savunan çalışmalar da yine homosociologicus analiz birimi olarak kullanılmaktadır. Bknz. Stets ve Burke, 2000.

homosociologicus için arasyonel- rasyoneliteyi bir karar alma motifi olarak görmeyen- denilebilir. Ancak kuşkusuz homosociologicus içinde yaşadığı toplumdan soyutlanarak ele alınabilecek bir analiz birimi değildir (Durkheim, 1956). İktisadi insan kendi çıkarları peşinde koşarak faydasını ya da karını en çoklaştırmayı hedeflerken, toplumsal insan toplumun ona biçtiği role uygun davranmaya çalışır (Hirsch, Michaels ve Friedman,1987; Weale,1992; Ng ve Tseng, 2008).

Yerleşik iktisat kuramı içinde homoeconomicus oldukça baskın bir varsayımdır. Bu varsayımı ortadan kaldırmaya ya da esnetmeye çalıştığımızda yerleşik iktisat kuramının en temel analizleri ve kuramları da ortadan kalkacak ve homoeconomicus üzerine inşa edilen tüm kuramlar temeli sarsılmış bir bina gibi yıkılacaktır. Benzer bir durum sosyoloji disiplini için de geçerlidir. İnsanın toplumsal rollerin uygulayıcısı ve toplumsallaşmanın en önemli yapıtaşı olduğu argümanı sosyolojideki tüm yaklaşım ve kuramların temelini oluşturmaktadır. Ancak "başka bir iktisat mümkün" sloganı ile yola çıkan ve yerleşik iktisat anlayışının dışında kalan kimi iktisat yaklaşımlarında homoeconomicus varsayımı yapılmaksızın bir iktisat kuramı inşa etmenin mümkün olduğu görülmektedir. Öte yandan sosyolojideki homosociologicus varsayımı daha esnek ve yumuşatılabilir bir varsayımdır. Sosyoloji disiplini içindeki tüm yaklaşımlar eninde sonunda insanı ve insanın toplumla ve toplumsal kurumlara arasındaki ilişkileri merkeze alarak analiz yaptığı için, homosociologicus homoeconomicus'a kıyasla daha az tartışılan ve büyük ölçüde uzlaşının hâkim olduğu bir varsayım olarak nitelenebilir.

Peki girişimcilik sosyolojisinin merkezinde yer alan girişimci bir homoeconomicus mudur? Yoksa bir homosociologicus mu? Aslında bu sorunun yanıtı hem her ikisi de hem de hiçbiridir. Çünkü girişimci iktisadi motivasyonları olduğu kadar toplumsal motivasyonları da olan bir bireydir. Girişimci, "yeni bir organizasyonun kurulabilmesi için amaçlı eylemlerde bulunan, teknolojik değişmeyi takip eden ve yakalayan, toplumsal rutinlerde, yapılarda ve kurumlarda kalıcı değişiklikler yaratabilen eyleyen" olarak tanımlanabilmektedir (Ruef,2015).

Tanımda dikkat çeken iki unsur söz konusudur. Girişimci hem iktisadi anlamda bir organizasyon kurmakla yükümlüdür- ki bu bir işletme ya da bir işletme içinde ayrı bir birim olabilir- hem de toplumsal yapı ve kurumlarda kalıcı değişiklikler yaratma amacına sahiptir. Bu iki argüman aslında girişimcinin hem iktisadi hem de sosyolojik bir arka planı olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Öte yandan elbette girişimci tüm bunları gerçekleştirmek için belli psikolojik özelliklere de sahip olmak durumundadır. Öyleyse girişimci tanımı gereği üç temel sosyal disiplin içine doğmuştur: iktisat, sosyoloji ve psikoloji. Bu temelde girişimcilik sosyolojisinin öznesi olarak kabul edebileceğimiz girişimcinin konumu homoeconomicus ile homosociologicus arasında bir yerde konumlanmaktadır. İkisi ile de örtüşen yanları olan girişimci aynı zamanda psikolojik bakımdan da gerekli özellikleri taşımaktadır.

Girişimcilik sosyolojisinin öznesine ilişkin yaptığımız çıkarımlar, bir disiplin olarak girişimcilik sosyolojisinin amaçlarına ve araştırmaları içine neleri dahil eden bir çalışma alanı olduğuna ilişkin bir zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan girişimcilik sosyolojisinin arka planını kimi zaman keskin çizgilerle birbirinden ayrılan kimi zaman ise yeniden buluşan ve disiplinler arası çalışmalara öncüllük eden sosyoloji ve iktisat sosyolojisi disiplinlerinde aramak gereklidir.

3. Sosyoloji, İktisat Sosyolojisi ve Girişimcilik Sosyolojisi: Ayrışmak, Kopmak ve Yeniden Buluşmak

Sosyoloji en genel tanımıyla "insanın toplumsal yaşamının, insan grupları ile toplumun bilimsel incelemesi"dir. Sosyal varlıklar olarak insanların davranışlarını ele alan sosyolojinin ilgi alanı sokaktaki bireylerin birbiri ile olan ilişkilerinden ülkelerin toplumsal ilişkilerine kadar ele alınabilecek biçimde geniştir (Giddens, 2008:1). "Modern toplumlarda insan gruplarının ve toplumsal yaşamın sistematik ve planlı çalışması" (Borwne,1998:1) olarak da tanımlanabilen sosyoloji hem insanların birbiri ile hem de toplumun diğer kurumları ile ilişkilerini bilimsel olarak inceleme (Kornblum ve Smith, 2008:4) iddiasındadır.

Sosyolojinin kökeni⁵ 1700'lere uzanmakla birlikte kavramı ilk kez kullananın A. Comte olduğu bilinmektedir. Comte'un sosyoloji terimi ile karşılaşmaya çalıştığı disiplin, sosyal disiplinleri de doğa disiplinlerini de kapsayacak biçimde fizik kadar bilimsel olmalı, doğal ve değişmez yasalar üretmelidir (Comte'dan aktaran Levine, 1995:14). Sosyolojinin isim babası olmasına karşın Comte'u sosyolojinin kurucusu olarak nitelemek çok doğru bir tespit olmayacaktır. Comte'un bakış açısıyla⁶ sosyoloji, toplumu ya da toplumsal olayları pozitivist bir gözle inceleyen bilimdir. Oysa bugün sosyolojinin geldiği noktada pozitivist bakış açısı sosyolojiye ilişkin temel yaklaşımlardan yalnızca bir tanesi olup, pek çok farklı bakış açısı ve anlayış sosyoloji disiplini içinde kendine yer bulmaktadır⁷. Nitekim Avrupa'da E. Durkheim, G. Simmel ve M.Weber sosyoloji meselelerine eğilirken farklı bakış açılarını benimsemiş ve ardından gelen takipçilerine farklı yollar açmışlardır. Elbette K. Marx da yine farklı bir sosyolojik bakış açısının gelişmesine katkıda bulunmuştur. ABD'de ise yakın dönem temsilcilerinden T.Parsons'un katkıları hatırı sayılır boyuttadır (Swedberg, 2018:26-30).

Sosyolojinin pek çok farklı tanımı yapılabilir ve sosyoloji pek çok farklı ülkede o ülkelerin toplumsal yapıları da dikkate alınarak, pek çok farklı biçime bürünmüştür. Yapılabilecek en temel tespit sosyoloji, iktisat dahil tüm toplumsal kurumları içine alan oldukça kapsamlı bir sosyal disiplin olmanın yanı sıra, insan ve toplum arasındaki ilişkiye de odaklandığı için belli sınırlar çizilmesinin en güç olduğu alanlardan birisidir. Sosyal disiplinler genellikle toplumsal kurumlardan bir tanesini odağına alırken, sosyoloji tüm toplumsal kurumların birbiri ile olan ilişkilerine odaklandığından, hem diğer sosyal

⁵ İlgili literatürde sosyolojinin diğer toplumsal disiplinlere kıyasla daha genç bir disiplin olduğu konusunda bir uzlaşma söz konusudur. Ancak sosyolojinin temellerinin toplumsal felsefede gizli olduğunu ileri süren yazarlar da söz konusudur. Bu iddiaya göre her toplumsal bunalım döneminde bu bunalımların nasıl çözüleceği ilgili dönem düşünürlerinin odak noktasında yer almaktadır. Sosyoloji sistematik olarak bir disiplin haline gelmeden önce toplum ve toplumsal kurumlar üzerine tespitler yapan alan büyük ölçüde toplumsal felsefedir. Ancak antik dönemin düşünürlerini birer sosyolog olarak kabul etmek elbette mümkün değildir. Doğaya karşı verilen toplumsal mücadele, aslında sosyolojinin en eski ve en köklü ilgi alanlarından. İnsan-doğa ve insan-insan arasında kurulan ilişkiler sosyolojinin tohumlarını insanlık tarihi ile birlikte atmıştır (Ergun, 1973:7).

⁶ Comte'un söz konusu bakış açısı aslında insan zihninin aşamaları ile bağlantılıdır. Comte'a göre insan zihni üç aşamaya göre gelişmiştir ve toplumsal olana yönelme ancak son aşamada mümkün olabilmektedir. İlk aşama "teolojik evre"dir. Bu aşamada doğa ve topluma dair ne varsa bir tanrı ya da doğaüstü bir güç ile açıklanmaya çalışılır. İkinci evre olan "metafizik evre" bir geçiş dönemidir ve bu evrede ruh ve varlık konuları önemli hale gelir. Son aşama olan üçüncü evre ise "pozitif evre"dir. Bu aşamada insan akıl yürütmeye ve gözlem yapmaya başlar (Comte,2015:17). İşte Comte'un sosyolojisi de sözü edilen bu evrelerden pozitif evrenin bir ürünüdür. Ayrıca detaylı inceleme için bkzn. Ritzer,2014.

⁷ Sosyoloji disiplini içinde iktisat disiplininin aksine daha fazla farklı yaklaşım ve anlayış kendine yer bulabilmektedir. Pozitivizmin iktisattaki uzantısı olan neo-klasik yerleşik iktisat, iktisat disiplini içinde egemen ve emperyal bir konumdadır. Yerleşik iktisat dışında kalan anlayışlar da kendilerine çok fazla yer açamamakta ve bu temelde de iktisat denilince akla ilk neo-klasik iktisat gelmektedir. Oysa sosyoloji disiplini içinde pek çok farklı yaklaşım bulunmakta ve bu yaklaşımların pek çoğuna da sosyoloji ders kitaplarında dahi yer verilmektedir. Farklı sosyoloji yaklaşımları için bkzn. Giddens,2008.

disiplinlerle zorunlu bir ilişki içindedir, hem de bu disiplinlerin çalışma alanlarını takip etmek ve bu alanda çalışmalar yapmak durumundadır. Hiçbir sosyolog toplumu tek boyutu ile inceleyemez ve toplumsal kurumların herhangi birini soyutlayamaz. Diğer bir ifadeyle sosyoloji bütünlüklü bir bakış açısını benimsemek durumundadır.

Sosyolojinin sistematik bir disiplin halini alması iktisat ve siyaset gibi sosyal disiplinlere kıyasla daha geç gerçekleşmiştir. Hem iktisat hem de siyaset, daha köklü birer sosyal bilim olma avantajlarını kullanarak, sosyolojiyi kendi alanlarına dahil etmemişlerdir. Kendi disiplinlerinin sınırlarını keskin bir biçimde belirleyerek ancak bu alanın dışında kalan konuların sosyolog tarafından ele alınabilmesine olanak tanımışlardır. Bu durumda sosyoloji iktisadi ve siyasi olmayan toplumsal konularla ilgilendiği ölçüde bağımsız bir sosyal disiplin olarak varlığını sürdürmüştür (Wirth,1948:277). Bu görüş özellikle sosyoloji disiplinin gelişmeye başladığı on dokuzuncu yüzyıla şekil vermiş ancak elbette istisnalar bu dönemde de kendini göstermiştir. Örneğin E.Durkheim toplumu entegre bir bütün olarak görmektedir. Düşünürü göre iktisadi faaliyetler toplumu etkileyen ve toplumdaki faaliyet olarak değerlendirilmeli ve toplumun bir parçası olarak görülmelidir (Steiner,2010). Durkheim'a göre toplum hem kendi iktisadi ihtiyaçlarını karşılayan hem de toplumsal ihtiyaçları dikkate alan bir yapı olarak ele alınmalıdır. İş bölümünü de bu temelde değerlendiren Durkheim'a göre A. Smith'in önerdiği tam uzmanlaşmanın amacı da uluslar için zenginlik yaratmak değil toplumsal faydayı yükseltmektir (Durkheim,1984).

Benzer bir biçimde Weber ve Simmel de istisnalar arasında yer almaktadır. Simmel'e göre toplumu oluşturan kurumların ayrı ayrı incelenmesine gerek yoktur. Düşünürü göre bir kavramın-örneğin rekabetin- toplumun tüm kurumları üzerindeki etkisini analiz etmek, sosyolojik bakış açısına daha uygun görünmektedir (Sewedberg, 2018: 28). Weber'e göre ise doğa bilimleri ve sosyal bilimleri birbirinden ayıran en önemli unsur öznesinin de nesnesinin de insan olmasıdır. Bu nedenle de sosyoloji diğer tüm disiplinlerle etkileşim içindedir. Özellikle iktisat sosyolojisi alanına önem veren Weber, iktisadi eylemi hane halkı idaresi ve kar elde etme biçiminde ayırıştırarak tüm iktisadi eylemlerin ya biri ya diğeri ya da ikisinin bileşkesi biçiminde bölünebileceğini ortaya koymuştur (Weber, 1978: 63-211).

Yukarıda sözü edilen düşünürler hem sosyolojiyi belli sınırlar içine hapsetmeden kapsamı analizler yapmış, hem de sosyolojinin diğer sosyal disiplinler ile arasındaki ilişkiye değinmişlerdir.

Burada özellikle dikkat çekmek istediğimiz ilişki ise sosyoloji ve iktisat disiplinleri arasındaki ilişkidir. Zira girişimcilik sosyoloji çalışma alanı, özellikle bu iki disiplinin kesişiminde yer alan ve her iki disiplinin araştırma yöntemlerini ve sorularını kullanan bir alt disiplindir. Bu nedenle girişimcilik sosyolojisine geçmeden önce sosyoloji ve iktisat disiplinleri arasındaki bir küskün bir barışık ilişkinin ilk ürünlerinden olan iktisat sosyolojisi⁸ nin ele alınması daha uygun olacaktır.

İktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki ilişki, iktisadın "politik ekonomi" olarak ele alındığı 1600-1800'lü yıllar arasında henüz disiplinler bir ayrışma söz konusu olmadığı için sorunsuz görünmektedir. Tarihsel değişim ve dönüşümleri dikkate alan ve bu temelde toplumsal konuları da analizlerine dahil eden dönemin düşünürleri, iktisadi toplumdaki

⁸ İktisat Sosyolojisine ilişkin oldukça detaylı bir çalışma için bkz. (A.A.Eren ve E. Kırmızıaltın, 2018). İktisat ve Sosyoloji disiplinlerinin birbiri ile olan ilişkilerine ilişkin ayrıca bkz. (Kabaş, 2017; Işık, 2021).

soyut bir analiz sistemi olarak nitelememektedirler (Eren ve Kırmızıaltın,2018:7). Smith, Marx ve J.S. Mill gibi düşünürlerin çalışmalarında iktisat ve sosyoloji arasında bir denge mevcuttur. Hem iktisadi hem de sosyolojik meselelere eşit önem veriyorlar ve iktisadî-günümüzdeki yerleşik iktisattan- daha toplumsal bir disiplin olarak yorumluyorlardı (Swedberg, 1990:8).

1800'lü yıllarla birlikte iktisat politik ekonomiden uzaklaşarak, üniversitelere ve bağımsız kürsülere taşınmış, böylece daha soyut ve daha keskin varsayımlara dayanan neo-klasik iktisat kuramı iktisat disiplinini egemenliği altına almaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Keynesyen politikalarla birlikte politik ekonomi canlandırılmaya çalışılsa da 1980'lerde neo-klasik iktisatçılar keynesyen politikaları eleştirmiş ve yeniden neo-klasik iktisada dönüş gerçekleştirmiştir (Swedberg, 2018:23-24). Sözü edilen dönemde sosyoloji, politik ekonominin önemini yitirmesiyle birlikte, yerleşik iktisadın ilgi alanına girmeyen kavramlara odaklanmıştır. Toplumsal ilişkiler, normlar, toplumsal roller ve kurumlar sosyolojik bakış açısına göre toplumun temelini oluşturmaktadır. Toplumsal değişimler ve iktidar da yine yerleşik iktisadın ilgi alanına girmeyen ve sosyolojinin odağında yer alan kavramlardandır (Huppess,1982:29).

Kuşkusuz ki disiplinlerin kendi içinde ilgi alanlarına ilişkin olarak kısıtlar olması şarttır. Hatta böylesi kısıtlar bir yerde zorunluluk olarak da görülebilir. Hiçbir sosyal disiplin tüm sosyal alanları kapsayacak biçimde araştırma yapabilmeye imkanına sahip değildir. Ancak yerleşik iktisadın sınırlarına ilişkin temel problem, pek çok iktisadi konunun aynı zamanda toplumsal olması ve yerleşik iktisadın sözü edilen konuların toplumsal boyutunu analiz dışında bırakmasıdır. Toplumsal konuların iktisat disiplini içine dahil edilmesini önermek, her ne kadar arzulan bir durum olsa da hem iktisat hem de sosyoloji disiplini içinde sözü edilen sınırların korunması gerektiğini savunanların hâkim konumu, bu durumu zorlaştırmaktadır (Huppess, 1982:30).

Özellikle 1870'lerden II. Dünya Savaşı arası dönemde marjinalist devrimin etkisiyle neo-klasik yerleşik iktisat güç kazanırken, iktisat tarihçileri de kurumsal yapılara ve somut iktisadi süreçlere vurgu yapmışlar, ancak marjinalistlerin iktisadi diğer sosyal bilimden soyutlayarak, değer yargılarından bağımsız bir sosyal bilim haline getirme çabaları baskın gelmiştir (Fine ve Milokanis, 2014:22-24). Her ne kadar egemen görüş neo-klasik iktisat olsa da Alman düşünürler bu dönemde iktisadın diğer sosyal disiplinlerden koparılmasına tepkilerini "iktisat sosyolojisi" alanını inşa ederek vermişlerdir. Weber, Durkheim, Sombart ve Schumpeter bu düşünürler arasında yer almaktadır (Swedberg, 1991: 258-259).

Yukarıda sözü edilen düşünürlerden Schumpeter özellikle ulaşmaya çalıştığımız son durak olan "girişimcilik sosyolojisi" için de oldukça önemli bir uğraktır. Sosyolojiye de ilgi duyan bir iktisatçı olarak Schumpeter, sosyoloji alanındaki pek çok toplumsal kurumun doğrudan iktisat ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Schumpeter, 1951:134). Düşünüre göre iktisat dört temel çalışma alanından oluşmaktadır. Bunlar "kuram", "iktisat tarihi", "istatistik" ve "iktisat sosyolojisi"dir. İktisadi olgular ile iktisadi olmayan olguların birbiri ile yakından ilişkili olduğunu belirten Schumpeter'e göre pek çok sosyal disiplin iç içe geçmiştir (Schumpeter, 1954:12-24). İktisadın daha kapsayıcı olabilmesi için iktisat tarihi ile alt yapısının desteklenmesi gerektiğini savunan Schumpeter'e göre iktisat sosyolojisi sayesinde de iktisadın temel taşlarından biri olan insan davranışına ilişkin daha gerçekçi çıkarımlar yapılabilecektir (Schumpeter, 1954:18-19). İktisadi daha iyi anlamak için toplumsal kurumların anlaşılması gerektiğini vurgulayan Schumpeter'e

göre kapitalizmin dayanak noktası da toplumsal kurumlardan geçmektedir⁹. Bu noktada iktisadi davranışın arka planındaki toplumsal kurumların anlaşılması ve iktisat ile sözü edilen toplumsal kurumlar arasında bağlantılar kurulması ile ortaya çıkan alt disipline de Schumpeter iktisat sosyolojisi adını vermektedir (Schumpeter, 1954:518).

Günümüzde iktisat sosyolojisinin alanı ise işgücü piyasaları, iktisadi kalkınma, iktisadi organizasyonlar, girişimcilik ve iktisat politikası gibi iktisat disiplini içinde temel alan olarak görülen pek çok konuyu kapsamaktadır. Sözü edilen konuların iktisadi olmalarının yanı sıra toplumsal kurumlarla da iç içe geçmiş konular olduklarının belirtilmesi gereklidir. İktisat sosyolojisinin araştırma konusu bir bütün olarak iktisadi konuların sosyal boyutlarıyla ortaya konulması olarak ifade edilebilir (Kabaş, 2017).

İşte çalışmamızın odak noktasında yer alan girişimcilik sosyolojisi¹⁰ de bu temelde iktisat sosyolojisinden ayrılarak bağımsız bir çalışma alanı haline gelmiş, iktisat, sosyoloji ve psikolojinin kesişiminde vücut bulan bir alt disiplindir.

Sosyal bağlam ve süreçlerin, girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisini araştıran girişimcilik sosyolojisi tarihsel kökenleri Weber'e dek uzanan bir çalışma alanıdır (Ruef ve Lounsbury,2007).

İlgili literatür içinde girişim ve girişimcilik faaliyetleri genellikle işletme disiplini altında toplanmaktadır. İşletme iktisat, sosyoloji ya da siyaset gibi köklü bir disiplin olmadığından yapılan çalışmalar çoğunlukla "iyi bir girişimci nasıl olmalıdır?" sorusunun ötesine geçememektedir. Oysa girişimcilik sosyolojisi, tıpkı iktisat sosyolojisi gibi, iktisat ve sosyoloji disiplinlerinin kesişiminde bir araştırma alanı olarak, girişimciliği hem iktisadi boyutu ile hem de girişimcilik ve diğer toplumsal kurumlar arasında bağlantılar kurarak, sosyolojik boyutu ile ele almaktadır. Bu temelde artık ilgi alanı, "iyi bir girişimci nasıl olmalıdır" dan çok, girişimciliğin yapısı ve topluma sağlayacağı sosyal faydaya yönelmektedir.

Girişimcilik sosyolojisini girişimcilik ile ilgili diğer disiplinlerden ve iktisat sosyolojisinden ayıran en az üç temel özelliği bulunmaktadır (Ruef ve Lounsbury,2007:2):

- "Girişimcilik sosyolojisi, bireysel girişimciliğin ardında yatan kişiler arası ilişkiler(network), organizasyon yapısı, bağlamsal süreçler, kapsamlı kurumsal çevre gibi unsurları dikkate alır.
- Girişimcilik sosyolojisi bir teşebbüsün kuruluşundaki fiziki başlangıç koşulları (piyasanın durumu, finansal altyapı gibi) ile girişimcilik faaliyetinin simgesel ve kültürel boyutları arasında bir denge sağlar.
- Girişimcilik sosyolojisi girişimciliği bilim, sağlık, güzel sanatlar gibi pek çok alanı da kapsayacak biçimde anlamlandırırken, piyasa temelli basit hesaplamalardan da uzak tutar. Girişimciyi bir tüccar gibi değerlendirmez."

⁹ Schumpeter'in özellikle kapitalizm ve emperyalizm üzerine yaptığı çalışmalar oldukça ses getirmiştir. Kapitalizm ve emperyalizmi birbirini besleyen iki yapı olarak tarif edenlerin aksine Schumpeter'e göre emperyalizm, geçmişe ait bir eğilimdir ve yeni yapılar söz konusu olduğunda ortadan kalkacaktır. Çünkü rasyonel düşünce ve rekabetin temel öğeler olarak görüldüğü kapitalist sistem içinde, sıcak savaşın bir dürtüsü olan emperyalizme yer yoktur. Schumpeter'in tanımlamasıyla böylesine eğilimler kapitalist dünyada gerçeklikten bir sapma olarak tarif edilebilir. Düşünüğe göre kapitalizm aslında doğası gereği anti-emperyalisttir (Schumpeter, 1951:98). Schumpeter'in kapitalizm ve emperyalizme ilişkin çıkarımları, düşünürün toplumsal yapıların iktisadi sistemler üzerindeki etkisini de gözler önüne serer niteliktedir.

¹⁰ Girişimcilik Sosyolojisinin toplumsal kurumlar açısından irdelendiği bir çalışma için bkznz. (Can ve Özek, 2018)

1990'lı yıllarla birlikte sosyologların da girişimcilik alanına ilgileri artmış ve bu bağlamda girişimciliğin sosyolojik boyutlarının ele alındığı çalışmalar da ilgili literatür içinde yerini almaya başlamıştır (Aldrich, 2005; Keister, 2005; Thornton, 1999; Ruef, 2015; Ruef ve Lounsbury,2007).

İktisat disiplini içinde ise girişimcilik sosyolojisine ilgi yok denebilecek kadar az görülmektedir. Bu durumun sebeplerinden biri ise kuşkusuz daha önce de belirttiğimiz üzere yerleşik iktisadın kapılarının toplumsal kurumlara ve eyleyenlere sonuna kadar kapalı olmasıdır. Diğer yandan iktisat sosyoloji ile ilgilenen kimi yazarların aynı zamanda girişimcilik sosyolojisine de vurgu yaptıklarını da söylemek mümkündür (Bknz. Swedberg, 1990; Swedberg, 2018; Smelser ve Swedberg, 1994; Steiner, 2010).

İktisat kuramı içine doğmuş bir kavram olan girişimci ile toplumsal kurumların detaylı incelemesini yapan sosyolojinin birleşimi ile inşa edilen girişimcilik sosyolojinin kapsamını belirleyebilmek için girişimcilik sosyolojisinin girişimciyi nasıl ele aldığını ortaya koymak yararlı olacaktır.

Girişimci, yeni bir teşebbüsün kurulabilmesi için amaçlı eylemlerde bulunan, teknolojik gelişmeyi takip eden ve yakalayan, sosyal yapılarda ve kurumlarda kalıcı değişiklikler yaratabilen eyleyeni tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda girişimcilik temelinde geliştirilen sosyal kuramlar, bu yapı üzerine inşa edilmektedir (Ruef, 2015:1). Yeni bir işletmenin kuruluşunda risk olarak bu işletmenin ya da iş kolunun faaliyete geçmesini sağlamak tanımdan da anlaşılacağı üzere girişimci için temel unsurlardan birisidir. Ancak girişimcilik sosyolojisi bağlamında girişimciyi ele aldığımızda "sosyal yapı ve kurumlarda kalıcı değişiklikler yaratma" fonksiyonu da devreye girmekte ve girişimciliğin kapsam ve boyutu, toplumsal kurumları da içine alacak biçimde genişlemektedir.

Bu geniş kapsam üç farklı amacı içine almaktadır (Ruef,2015:2): "yenilik, bağımsızlık ve organizasyon". Bu üç amaç içerisinde yenilik daha önce de sözü geçen Schumpeter ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Schumpeter (1942: 132)'ye göre "girişimcinin işlevi, üretim biçiminde reformlar ve devrimler gerçekleştirmektir". Bunun mümkün olabilmesi için girişimci, mevcut yöntem ve teknikleri alışılmamış ve yeni yollarla birleştirmeli veya yeni yöntemler bulmalıdır. Yenilik pek çok farklı biçimde ifade edilebilir. Yeni bir ürün ya da hizmet üretmek, yeni bir üretim yöntemi geliştirmek, ürünün dağıtımında yenilik sağlamak, pazarlama aşamasında yenilik sağlamak ya da atıl durumdaki piyasa talebini canlandırmak yenilik olarak değerlendirilebilir (Ruef, 2015:3).

Yenilik Schumpeter'in yaratıcı yıkımının da başlangıç noktasıdır. Schumpeter'e göre yenilik girişimci tarafından gerçekleştirilmelidir. Yeni malların, yeni piyasaların, yeni üretim tekniklerinin, yeni hammaddelerin ve yeni organizasyonların ortaya çıkmasını sağlayacak olan dinamik iktisadi gelişmenin girişimcinin yaratıcılığına bağlı olduğunu ileri süren Schumpeter'e göre eğer girişimciler yenilikten uzaklaşırlarsa büyük şirketler bu rolü üstlenecek ve böylece bürokratik bir yapı oluşturarak piyasa aksaklığı doğuracaklardır. Yenilik yapamayacak durumda olan girişimci kapitalizmin de bir anlamda sonunu getirecektir (Schumpeter, 1942; Güler-Aydın ve İmer, 2019).

Girişimcinin bir diğer amacı olan bağımsızlık, Weber'in tanımlamasıyla girişimcinin bürokratik sınırlamalar karşısında gösterdiği dirençtir. Weber'e göre girişimcinin bu amacı yenilik amacının önüne geçmektedir. Weber'in otorite tanımlamalarına göre kurallara ve hiyerarşiye baş kaldıracabilecek tek eyleyen

girişimcidir (Weber'den aktaran Ruef, 2015:3). Bağımsız olmanın önemi bu bakış açısı ile sadece organizasyonla ilişkili değildir. Bağımsız girişimci aynı zamanda kültürel yapılar ve girişimsel kapitalizmin gelişimine sekte vuran toplumsallaşmanın kaynağı ile de yakından ilişkilidir. Sosyologların bakış açısıyla farklı bir zemine taşınan girişimci bu temelde bürokratik engeller karşısında büyük ölçekli üretimin sağlanabilmesi için de bir zorunluluk olarak görülebilir (Ruef, 2015:3; Sørensen & Fassiotto, 2011).

Son olarak girişimcinin organizasyona ilişkin amacından da bahsetmek faydalı olacaktır. Organizasyona ilişkin amaçlar daha çok yeni bir teşebbüs kurulurken gerekli olan tüm eylem ve risklerle ilişkilidir. Daha çok iktisatçıların ilgi alanına giren bu amaç sosyologların da yakın zamanda ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu temelde organizasyona amacına yönelik olarak bir girişimci tanımı yapmak gerekirse, "girişimci, kollektif eylem problemlerini yeniden çözümleyen ve ortak bir amaca sahip bireyleri bir araya getiren eyleyendir" (Ruef, 2015:4).

Yukarıda sıralanan tüm amaçlar bir arada ele alındığında girişimcilik sosyolojisinin kapsamı da ortaya çıkmaktadır. Bu temelde girişimcilik sosyolojisi, iktisat disiplini içinde sınırlı bir içerikte ele alınan girişimciyi yaşayan bir organizmaya dönüştürerek onun hem toplumsal kurumlara hem de toplumdaki diğer bireylerle ilişkilerini araştırarak ve ortaya koyan disiplin olarak tarif edilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde girişimcilik sosyolojisinin araştırma alanı oldukça geniştir. Girişimci ile diğer tüm toplumsal kurumlar arasındaki ilişki bu temelde girişimcilik sosyolojisinin çatısını oluştururken, girişimcinin toplumsal yapılardan, normlardan ve değerlerden nasıl etkilendiği, farklı toplumların farklı girişimcilik biçimleri, cinsiyetin ve etnisitenin girişimciliğe yansımaları yine disiplinin ilgi alanına giren konular arasında sıralanabilir.

İktisat ve sosyoloji disiplinlerinin birbirinden ayrışması, yerleşik iktisadın soyut ve matematiksel modellemelere indirgenerek yaşayan insanı iktisadın öznesi olmaktan çıkarması, sonra yeniden birleşen iktisat ve sosyolojinin daha toplumsal bir bakış açısı ile iktisat sosyolojisini canlandırması ve nihayet girişimcilik sosyolojisinin inşası. İki disiplinin ayrışması, kopması ve yeniden buluşması, girişimcilik sosyolojisi alt disiplinin arka planını ortaya koyar niteliktedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Girişimcilik sosyolojisini bir disiplin olarak ele alıp öznesini, kapsamını ve arka planını araştırmak için çıkılan yolun sonuna gelmiş bulunmaktayız. Vardığımız noktada görünen şu ki girişimcilik sosyolojisi Türkiye'de bakir bir çalışma alanı olmasının yanı sıra, sosyal disiplinler alanında çalışan pek çok akademisyenin ilgisini çekebilecek kadar da cazip bir disiplinler arası araştırma alanıdır. İktisatçılar, sosyologlar, işletmeciler, siyaset bilimi ile ilgilenenler, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışanlar, kısacası tüm sosyal disiplinler ile ilişkili araştırma yapanlar için son derece uygun bir zemin sağlamaktadır. Tüm bunların da ötesinde girişimcilik sosyolojisi, girişimciliğin yalnızca kapitalist sistemin bir kurumu ya da girişimcinin kapitalist işletmecisi anlayışın bir eyleyeni olmanın çok daha ötesinde olduğunu da kavramaya yardımcı olmaktadır.

Çalışmanın başlangıcında ilk olarak girişimcilik sosyolojisinin öznesini arayarak çıkmıştık yola. Bu özne homo-economicus olabilir mi diye sorduk. Ancak gördük ki homo-economicus bu alanın öznesi olamayacak kadar bencil ve bir o kadar da rasyonel. Hatta fazlasıyla rasyonel. Sosyoloji disiplinin öznesi homosociologicus'un ise

yeterince bağımsız ve yeterince yenilikçi olmadığını gördük. Bu durumda girişimcilik sosyolojisinin öznesi, bu iki tipoloji arasında bir yerlerde konumlanmalı diye düşündük: yeterince rasyonel, toplumu etkileyen ve toplumdaki etkilenen, yenilikçi ve bağımsız bir eyleyen.

Sonrasında girişimcilik sosyolojisinin arka planını soruşturduk ve sosyolojiden iktisat sosyolojisine, iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki bir küs bir barışık ilişkiye odaklandık. İktisat sosyolojisi ile benzer bir başlangıca sahip olan girişimcilik sosyolojisinin ne noktalarda iktisat sosyolojisinden ayrışarak nasıl bağımsız bir disiplin olduğunu aktarmaya çalıştık.

Son bir tespit olarak şunu söylemekte fayda olduğunu düşünüyoruz. Sosyal disiplinler birbirleriyle dirsek teması içinde olduklarında çok daha kapsayıcı ve yaşamın içinden kuramlar ortaya koyabilmektedirler ve girişimcilik sosyolojisi de bunun iyi örneklerinden birisidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Kaynakça

- Abell, P. (1991). Homo sociologicus: do we need him/her?, *Sociological Theory* 9(2), 195–198.
- Agassi, J. (1975). Institutional Individualism, *The British Journal of Sociology* 26(2), 144-145.
- Aldrich, H. (2005). Entrepreneurship. N. Smelser & R. Swedberg (Eds), *Handbook of economic sociology* (451–477). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Alter, M. (1982). Carl Menger and 'homo oeconomicus': Some thoughts on Austrian theory and methodology. *Journal of Economic Issues*. 16(1), 149-160.
- Boudon, R. (1982). *The unintended consequences of social action*. New York: St. Martin's Press.
- Browne, K. (1998). *An introduction to sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Callero, P. L. (1985). "Role-Identity Salience." *Social Psychology Quarterly* 48: 203–214.

- Can, C. & Özek, S. (2018). Girişimcilik sosyolojisi: Sosyal kurumlar çerçevesinde girişimcilik, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Comte, A. (2015). *Pozitif Felsefe dersleri ve pozitif anlayış üzerine konuşma*. Çev. Erkan Ataçay. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Cremaschi, S. (2012). Review: a history of homo economicus, *History of Economic Ideas*, 20(3), 172-75.
- Dahrendorf, R. (1968). *Homo sociologicus*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Davis, J. B. (2012). The homo economicus conception of the individual: an ontological approach. U. Mäki (Ed.). *Philosophy of economics* (459-482). Amsterdam: Elsevier.
- DeGarmo, D. S. & Forgatch, M.S.(2002). Identity salience as a moderator of psychological and marital distress in stepfather families. *Social Psychology Quarterly* 65(3): 266–284.
- Durkheim, E. (1956). *Education and sociology*. New York: Free Press.
- Durkheim, E. (1984). *The division of labor in society*. New York: The Free Press.
- Elahi, K. (2014). Behavioral controversy concerning homo economicus: A human perspective. *The Journal of Philosophical Economics*, 7(2), 2-29.
- Elahi, K. (2015). Homo economicus in neoclassical economics: Some conceptual curiosities about behavioural criticisms. *Homo Oeconomicus*, 32(1), 23-51.
- Eren, A.A. & Kirmızıaltın E. (Eds.) (2018). *İktisat Sosyolojisi*. Ankara: Heretik.
- Ergun, D. (1973). *100 soruda sosyoloji el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ferber, M. A. & Nelson, J. A. (Eds.). (1993). *Beyond economic man: Feminist theory and economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fine, B. & Milonakis, D. (2014). *İktisat emperyalizminden acayip iktisada*.Ankara: Heretik.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (yayına hazırlayan: C. Güzel) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gintis, H. (2000). Beyond homo economicus: evidence from experimental economics. *Ecological Economics*, 35(3), 311-322.
- Grampp, W. D. (1948). Adam Smith and the economic man. *Journal of Political Economy* 56(4): 315–336.
- Guler, A. D., & Ozer-Imer, I. (2019). At the crossroads of history and theory: Weber, Schumpeter and economic sociology. *Panoeconomicus*, 66(4), 465-485.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H., & Hüsrev, F. S. (2007). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güvel, A.E. (1998). *Politik iktisat ve akıl*. İstanbul: Alfa.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge: Harvard University Press.

- Hirsch, P, Stuart, M. & Friedman, R. (1987). "Dirty hands vs. clean models: Is sociology in danger of being seduced by economics?" *Theory and Society* 16: 317–336.
- Hogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2002). *Social psychology*. London: Prentice Hall.
- Hogg, M. A., Deborah J. T. & White, K.M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly* 58(4): 255–269.
- Huppes, T. (Ed.). (1982). *Economics and sociology: towards an integration*. Springer Science & Business Media.
- Işık, E. & Serdaroğlu, U. (2015). Kadın emeği: feminist iktisadın yol haritası üzerinden bir okuma. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* (56), 6-15.
- Işık, E. (2020). *Kadın Emeği (Farklı Feminizm ve Feminist İktisat Anlayışları Temelinde Bilgi Kuramsal Bir İrdeleme)*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Işık, E. (2021). Görünmeyen Sınırların Kesişiminde Bir Alan: İktisat Sosyolojisi. Ş. Karabulut (Ed.). *İktisadi Teori ve Gelişmelere Gelenekçi ve Yenilikçi Yaklaşımlar* (187-210). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kabaş, T. (2017). *İktisat Sosyolojisi*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). Prosoect theory: an analysis of decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-292.
- Keister, L. (Ed.) (2005). *Research in the sociology of work: entrepreneurship* (Vol. 15). Oxford: Elsevier.
- Kırmızıaltın, E. (2018). Davranışsal iktisat, A.A. Eren, E. Kırmızıaltın (Eds.) *İktisat Sosyolojisi* Ankara: Heretik.
- Kornblum, W. & Smith, C. D. (2008) *Sociology in a changing world*. Thomson Wadsworth.
- Kuiper, E. & Sap, J. (Eds.). (1995). *Out of the margin: Feminist perspectives on economics*. Psychology Press.
- Kurz, H.D. (2018). Klasik Politik Ekonomi, A.A. Eren, E. Kırmızıaltın (Eds.) *İktisat Sosyolojisi* Ankara: Heretik.
- Levine, D. N. (1995). *Visions of the sociological tradition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nelson, J. (1995). *Feminism, objectivity and economics*, New York: Routledge.
- Ng, I. & Tseng, L. (2008). Learning to be sociable the evolution of homo economicus. *The American Journal of Economics and Sociology*, 67(2), 265-286.
- O'Boyle, E. J. (2007). Requiem for Homo Economicus, *Journal of Markets and Morality* 10(2) ,321-337.
- Oakley, A. (1994), *Classical economic man: Human agency and methodolgy in the political economy of Adam Smith and J. S. Mill*. Edward Elgar Publishing.

- Persky, J. (1995). Retrospectives: The ethology of homo economicus. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 221-231.
- Pujol, M. (1992). Feminism and anti-feminism in early economic thought. Aldershat: Edward Edgar.
- Rankin, D. J. (2011). The social side of homo economicus. *Trends in Ecology and Evolution*, 26(1), 1-3.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik sosyoloji kuramları*. De ki yayıncılık.
- Rodriguez-Sickert, C. (2009). Homo economicus. J. Peil and I. van Stareven(Eds.). *Handbook of economics and ethics (223-229)*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Ruef, M. (2015). Sociology of entrepreneurship. R. Scott and S. Kosslyn *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences (1-8)* Hoboken, NJ: John Wiley.
- Ruef, M., & Lounsbury, M. (2007). Introduction: The sociology of entrepreneurship. *The Sociology of Entrepreneurship*, 25, 1-29.
- Schumpeter, J.A. (1942). *Capitalism, socialism and democracy*. New York, NY: Harper and Row.
- Schumpeter, J. A. (1951). *Imperialism and Social Classes: Two Essays*. USA: Kelley Publication.
- Schumpeter, J. A. (1954). *History of economic analysis*. London:Allen and Unwin.
- Serdaroğlu, U. (2010). *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Simon, H. (1959). "Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science" *The American Economic Review*, 49 (3),253-283.
- Smelser, N. J. & Swedberg R. (1994). *Handbook of Economic Sociology*. Princeton: Princeton University Press.
- Sørensen, J. & Fassiotto, M. (2011).Organizations as fonts of entrepreneurship. *Organization Science*, 22(5), 1322-1331.
- Steiner, P. (2010). *Durkheim and the birth of economic sociology*. Princeton: Princeton University Press.
- Stets, J. E. & Burke, P.J. (2000). Identity Theory and social identity theory. *Social Psychology Quarterly (63)*, 224-237.
- Strober, M. (1994). "Can Feminist Thought Improve Economics? Rethinking Economics Through a Feminist Lens", M.A. Ferber ve J.A. Nelson (Eds.) *Beyond Economic Man (Feminist Theory and Economics) (144-153)* Chicago: University of Chicago Press.
- Swedberg, R. (1990). *Economics and Sociology: redefining their boundaries: conversations with economists and sociologists*. Princeton University Press.
- Swedberg, R. (1991). Major traditions of economic sociology. *Annual review of Sociology*, 17(1), 251-276.
- Swedberg, R. (2018). İktisat Sosyolojisi, .A. Eren, E. Kırmızıaltın (Eds.) *İktisat Sosyolojisi* Ankara: Heretik.

- Tesler, P. H. (2009). Good-bye homo economicus: Cognitive dissonance, brain science and highly effective collaborative practice. *Hofstra Law Review*, 38(2), 635-684.
- Thaler, R. (1980). Toward A Positive Theory of Consumer Choice, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 1(1), 39-60.
- Thoits, P.A. (1992). Identity structures and psychological well-being: Gender and marital status comparisons. *Social Psychology Quarterly* (55), 236-256.
- Thornton, P. (1999). The sociology of entrepreneurship. *Annual Review of Sociology* (25), 19-46.
- Turner, R. H. (1956). Role-taking, role standpoint, and reference-group behavior. *American Journal of Sociology* 61(4), 316-328.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1986). Rational choice and the framing of decision. *The Journal of Business*, 39(4/2), 251-278.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1974). Judgement under uncertainty: heuristics and biases *Science*, 185 (4157), 1124-1131.
- Weale, A. (1992). *The theory of choice: A critical guide*. Oxford: Basil Blackwell.
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. Berkley CA: University of California Press.
- Wirth, L. (1948). American sociology, 1915-47. *American Journal of Sociology*, 1-52.

Extensive Summary

A Discipline's Roadmap from Homoeconomicus to Entrepreneurship from Economic Sociology to Sociology of Entrepreneurship

Introduction

Sociology of entrepreneurship can be described as an interdisciplinary field of study at the intersection of economics, sociology, and psychology, as well as a new social theory that has come a long way in becoming an independent sub-discipline. This new field is becoming a very comprehensive discipline that aims to deal with the concept of entrepreneurship, which is intertwined with social institutions in many countries, not only with its economic and psychological foundations, but also with its sociological foundations, and which includes social factors into entrepreneurship studies in line with this purpose. Entrepreneurship sociology, whose history is not as old as other social disciplines, is in close contact with many social institutions such as economy, politics, family, religion, and education. In order to explain the interdisciplinary relationship between the sociology of entrepreneurship and the sociology of entrepreneurship of the mentioned social institutions, it is very important to first reveal what the sociology of entrepreneurship is. However, in many cases, confining social disciplines such as the sociology of entrepreneurship within a certain framework may exclude some views and discussions about that discipline. For this reason, it would be a more appropriate start to reveal the purpose of formulating the sociology of entrepreneurship rather than what it is, and to include the discussions.

In order to both reveal the purpose of the sociology of entrepreneurship and to indicate what gap the studies in this field fill in the relevant literature, it can be seen as a facilitating step to draw up a road map from sociology to economic sociology and finally to the sociology of entrepreneurship. The most important element in drawing up a roadmap of a social discipline is to reveal the subject it focuses on, or in other words, the identity of its agent. Therefore, it would be an appropriate start to investigate the subject of the sociology of entrepreneurship.

Method

One of the most basic assumptions of neo-classical economic theory or established economics is *Homoeconomicus*, or in other words, the rational man assumption. So, who is this rational person? Is it possible to make him flesh and bone? In order to seek answers to these questions, first of all, it is necessary to introduce the basic features of *Homoeconomicus*. In its most general form, *Homoeconomicus* is used to describe a human model who determines his behavior according to his economic interests and does not have any motivation for behavior other than these interests.

When *Homoeconomicus* is mentioned, the first thing that comes to mind is the subject of the classical economic theory, which is accepted to be formed within the framework of Adam Smith's views. Inferences are drawn from the example that Smith gives in his book titled "The Wealth of Nations" as "...the fact that we get our food from a butcher, baker or tavern is not because of their benevolence, but because they think of their own interests." On the other hand, Smith's self-interest motivation in his economic analysis is different from the current economics' motivation to pursue only economic interests. Smith's economic man is a combination of instincts, motivations, and preferences. In this context, it can be argued that instincts and other motivations are also determinative in decision-making processes, although according to Smith's economic views, it is an important argument for the individual to act in accordance with his own interests. On the other hand, it can be said that J.S. Mill's determinations regarding *Homoeconomicus*, and the boundaries drawn by him laid the foundations of the rational human being that we use today and accepted as the subject of settled economics. The individual, who is the basis of Mill's economic analysis, has limited motives. These motives are accumulation, leisure, luxury consumption and reproduction. According to Mill, who argues that it is not possible to include all human motives of the individual used in economic analysis in the theory, the four basic motives listed above are sufficient to establish the relationship between human and economy. A rational, self-interested *Homoeconomicus* who seeks to maximize profits/benefits often has to make choices under certain constraints.

Homosociologicus, on the other hand, is an agent who is socialized and acts in accordance with norms, creates social roles and puts these roles into practice within the society. Collectivism is largely in the background of the sociological understanding of man. Collectivism predicts that the social is independent of individual action, that individual actions and behaviors are shaped around social rules and norms, that the public interest should be prioritized, and that individual behaviors and choices should be shaped in accordance with the public interest. In this case, *homosociologicus* describes an individual shaped by social norms and largely unable to act independently. *Homosociologicus*, who prefers to abide by the predetermined social

rules, even when situations and conditions in which he can gain a more advantageous position occur, are described as "an unwilling player of social forces". According to another definition, homosociologicus is "the bearer of predetermined social roles". The way for him to be a part of the society and establish social relations with other individuals in the society is to adapt to social roles and learn the expectations of the society and develop behaviors in accordance with these expectations. Social roles are also a set of social norms. These norms guide the homosociologicus on what to do or how to interact with others.

So, is the entrepreneur at the center of the sociology of entrepreneurship a homo-economicus? Or a homosociologicus? Actually, the side of this question is both and neither. Because an entrepreneur is an individual who has social motivations as well as economic motivations. Entrepreneur can be defined as "an actor who takes purposeful actions for the establishment of a new organization, follows and catches technological change, and can create permanent changes in social routines, structures and institutions".

Conclusion

We have come to the end of our journey to examine the sociology of entrepreneurship as a discipline and investigate its subject, scope, and background. At the point we have reached, it seems that the sociology of entrepreneurship is not only a virgin field of study in Turkey, but also an attractive interdisciplinary research field that can attract the attention of many academics working in the field of social disciplines. It is a very suitable ground for economists, sociologists, business managers, those interested in political science, women, and gender studies, in short, those who do research related to all social disciplines. Beyond all these, entrepreneurship sociology enables us to understand that entrepreneurship is more than just an institution of the capitalist system, or the entrepreneur is much more than an actor of the capitalist business understanding.

At the beginning of the study, we first set out by searching for the subject of the sociology of entrepreneurship. We inquired whether this subject could be Homo-economicus. However, we saw that Homo-economicus is too selfish and rational to be the subject of this field. Even too rational. We have seen that Homosociologicus, the subject of the sociology discipline, is not independent enough and not innovative enough. In this case, we thought that the subject of the sociology of entrepreneurship should be located somewhere between these two typologies: a sufficiently rational, innovative and independent actor who also considers the interests of society.

We then investigated the background of the sociology of entrepreneurship and focused on the somewhat reconciled relationship between the disciplines of economics and sociology, from sociology to economic sociology. We tried to convey how entrepreneurship sociology, which has a similar beginning with economic sociology, differs from economic sociology and how it is an independent discipline.

As a final point, we think it is useful to say the following. When social disciplines are in close contact with each other, they can put forward theories that are much more inclusive and life-like, and the sociology of entrepreneurship is one of the best examples of this.

Framing Growth: A Comprehensive Literature Survey on Macroeconomic Policies and their Impact on Turkey's Economic Trajectory

Büyümeyi Çerçevelemek: Makroekonomik Politikalar ve Türkiye'nin Ekonomik Yörüngesi Üzerindeki Etkileri Üzerine Kapsamlı Bir Literatür Araştırması

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (7)2

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Atf Gösterimi:
Değirmenci, S. (2023). Framing Growth: A Comprehensive Literature Survey on Macroeconomic Policies and their Impact on Turkey's Economic Trajectory. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (7)2, 129-144.

Serkan DEĞİRMENCİ¹

Özet

Amaç: Bu çalışma, Türkiye'de makroekonomik politikalar ile ekonomik büyüme arasındaki karmaşık etkileşimi incelemektedir. Teorik ve ampirik alanları kapsayan kapsamlı bir literatür taraması yoluyla, bu ilişkiyi ampirik olarak araştırmak için bir temel oluşturur.

Yöntem: Çalışma, makroekonomik politikalar ve uzun vadeli büyüme ile ilgili temel kalıpları, eğilimleri ve tartışmaları ortaya çıkarmak için mevcut literatürün kapsamlı bir analizini yürüterek, etkili çalışmalardan elde edilen içgörülerin titiz bir sentezini kullanır. Farklı bakış açılarını bütünleştirerek, daha derin keşif için ampirik bir yaklaşım geliştirir.

Bulgular: Çalışma, makroekonomik politikalar ile Türkiye'nin ekonomik gidişatı arasındaki çok yönlü ilişkiye dair incelikli görüşler sunuyor. Kesin etki mekanizmaları tartışılmaya devam ederken, araştırma, politikaların büyüme sonuçlarını etkilemedeki önemli rolünün altını çiziyor. Karmaşık dinamikleri ortaya çıkarmak için yapılandırılmış ampirik keşif ihtiyacını vurgular.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, serkandegirmenci@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5007-1304

Sonuç ve Katkıları: Çalışma, teorinin ötesinde, politika yapıcılara, ekonomistlere ve paydaşlara kapsamlı literatürden ve sağlam bir ampirik çerçeveden içgörü sağlayarak pratik bir önem sunuyor. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmede iyi bilgilendirilmiş makroekonomik politikaların hayati rolünü vurgulamaktadır. Yapılandırılmış metodoloji, ekonomiler genelinde politika odaklı büyüme yörüngeleri hakkında gelecekteki araştırmalar için rehberlik sağlar.

Sınırlılıklar: Çalışma, potansiyel veri bağımlılığı, karmaşık dinamiklerin basitleştirilmesi, literatür sentezini şekillendiren varsayımlar, eksik politika manzarası yansıması, açık nedensel ilişkiler kurmadaki zorluklar, sınırlı genellenebilirlik ve çeşitli literatür kaynaklarının değerlendirilmesinde öznellik gibi sınırlamaları kabul etmektedir. Kısa vadeli etkilere, literatür kapsamındaki potansiyel boşluklara ve uzun vadeli sonuçların potansiyel gözetimine odaklanmayı kabul eder.

Anahtar Kelimeler: Makroekonomik politikalar, Ekonomik büyüme, Türkiye.

Jel Kodu: C82, E69, F41.

Abstract

Purpose: This study explores the intricate interplay between macroeconomic policies and economic growth in Turkey. Through an extensive review of literature spanning theoretical and empirical domains, it establishes a foundation for empirically investigating this relationship.

Methodology: The study employs a meticulous synthesis of insights from influential works, conducting a comprehensive analysis of existing literature to uncover key patterns, trends, and debates related to macroeconomic policies and long-term growth. By integrating diverse perspectives, it crafts an empirical approach for deeper exploration.

Findings: The study yields nuanced insights into the multifaceted relationship between macroeconomic policies and Turkey's economic trajectory. While the exact impact mechanisms remain debated, the research underscores the pivotal role of policies in influencing growth outcomes. It highlights the need for structured empirical exploration to uncover intricate dynamics.

Implications: Beyond theory, the study offers practical significance by furnishing policymakers, economists, and stakeholders with insights from extensive literature and a robust empirical framework. It emphasizes the crucial role of well-informed macroeconomic policies in fostering sustainable economic growth. The structured methodology provides guidance for future research on policy-driven growth trajectories across economies.

Limitations: The study acknowledges limitations such as potential data reliance, simplification of complex dynamics, assumptions shaping literature synthesis, incomplete policy landscape reflection, challenges in establishing clear causal relationships, limited generalizability, and subjectivity in evaluating diverse literature sources. It acknowledges a focus on short-term effects, potential gaps in literature coverage, and the potential oversight of long-term implications.

Keywords: Macroeconomic policies, Economic growth, Turkey.

Jel Codes: C82, E69, F41.

1. Introduction

Although a stable macroeconomic environment is important, many economists contend that it does not ensure long-term economic growth. Furthermore, forceful claims for the impacts of macroeconomic policy on economic growth have been made by both neoclassical and endogenous growth models, specifically the new growth literature. Several econometric and non-econometric research on the connection between macroeconomic policies and economic growth has tended to confirm these beliefs, while some investigations cast doubt on these statements, finding them to be overblown. One of these opponents' primary points is that even if a really bad policy can probably end any chance of growth, the conditions for high steady-state growth cannot be produced by excellent macroeconomic or trade policy alone. (Easterly, 2005).

However, similar claims about the growth effects of policies are often found in the papers of international agencies like the World Bank and the IMF. For example, several researchers of the World Bank argue that policy reform would boost growth in developing countries and halve world poverty rates (Collier and Dollar, 2001). However, these views of the researchers do not reflect the views of their institutions. For example, in IMF (2000), the IMF argues that when good macroeconomic policies are maintained, they increase growth and reduce poverty.

Real-world evidence is mixed, however, depending on the country or country group being analyzed and the period in question. For example, in the early 1990s, several Latin American countries' economic recovery was accompanied by a return to budget discipline and a decline in inflation. On the other hand, in Brazil, a growth crisis coexists alongside high inflation, interrupted by stabilization efforts and persistent macroeconomic fragility. Turkey is similar to these Latin American economies, with high inflation and macroeconomic instability during periods of declining average growth rates (Dogruel and Dogruel, 2003).

In East Asia, fast-growing economies have maintained single- or low-digit inflation and generally avoided balance-of-payment crises. While there have been some (for example, S. Korea, 1980), they responded quickly to them. Africa is a case in point for the claim that macroeconomic stability is insufficient for growth. Most of the countries in the franc zone of Africa have experienced slow growth since 1980, despite low inflation.

In light of the abovementioned claims and the mixed evidence, this paper aims to design a research proposal questioning the effects of macroeconomic policies on economic growth in the case of Turkey. To this end, some influential studies both in the theoretical and the empirical literature are referred and surveyed in detail. Then an empirical investigation is designed based on the theoretical framework adopted of how policies would affect economic growth and on the empirical studies related to the subject.

The first part of this designed empirical work roughly asks whether or not selected macroeconomic policies are effective in promoting the growth rates of the Turkish economy. If so, which policies do affect mostly? And which indicators of these policies are strongly linked with economic growth? In the second part, these questions are asked on an interactional base and it presumes the endogeneity of all variables

involved in the regressions. Accordingly, the analyses explore to what extent these policies affect the economic growth in Turkey.

This study is organized as follows. Section 2 provides the research questions of this study. Then, the significance of each research question is briefly discussed. Section 3 presents an overview of the adopted theoretical background as well as a selective survey of empirical studies from the relevant literature. Section 4 defines the dependent and independent variables, and then introduces the data which are planned to be used in the proposed empirical study indicating the possible data sources. Section 5 presents the methodological approaches proposed for the empirical investigations. Section 6 reveals thoughts on the expected empirical findings concerning the role of macroeconomic policies on the economic growth performances of Turkey. The study ends with conclusions.

2. Research Questions

The fundamental research question of this study is to what extent these policies have economically large effects on the growth rates of the Turkish economy. The second major question is which macroeconomic policies have a long-run relationship with the growth performance of Turkey.

These two questions aim to reveal and identify the roles of macroeconomic policies in the economic growth process of Turkey. One of the main motivations behind this investigation is the mixed results of the empirical literature inquiring about the effectiveness of policies. Although it is a common belief that policies have distinct impacts on economic growth, there is considerable disagreement about which policies are most strongly linked with economic growth. On the one hand, some studies conclude that policy matters and macroeconomic policies are strongly linked with economic growth. On the other hand, some empirical studies argue that the estimated effects of policies are not robust. So there is an obvious conundrum about the effectiveness of macroeconomic policies in the literature.

Turkey is a country where many macroeconomic policies have been frequently suggested by international agencies, notably WB and IMF, and even its policy choices have been intervened and controlled over time. Macroeconomic stability is a key phrase in Turkey. But the fact is that the growth performance of Turkey does not seem to be permanently stable since its foundation. Especially after wars (World War I and II) and after 1980 onwards, the economic growth rates of Turkey have shown unstable movements. Therefore, the roles of macroeconomic policies need further investigation. This necessity especially arises after the initial years of trade and financial liberalizations in Turkey (1980 and 1989).

3. Literature Survey

This section initiates looking for the questions asked in the former section by reviewing selected studies from both theoretical and empirical growth literature. From the pioneering work of Romer (1986) to the extensive literature on the drivers of economic growth, national economic policies have been studied extensively as determinants of long-term growth (Easterly, 2005).

Easterly (2005) divides the theoretical models into two subgroups which, first, predict strong policy effects and, second, predict small policy effects on growth. A similar approach is adopted in this study following the models depicted in Easterly (2005) and the empirical investigation is proposed to be built on these models. In the first section of this subsection, we look at three models: the neoclassical, increasing returns to capital, and constant returns to capital models. In the second section, we look at reviewed theoretical models. These models emphasize substitutability between formal and informal sectors and have a large fraction for the informal sector. In other words, they emphasize technological change over factor accumulation. According to Easterly (2005), more modest policy effects are consistent with this kind of theoretical model.

AK model of Rebelo (1991) is the simplest theoretical model of endogenous growth. Rebelo (1991) proposed that output (Y) could be proportional to a broad concept of capital (K) that includes both physical and human capital:

$$[1] \quad Y = AK$$

K is a purely private good –both excludable and rival. And so, there is no role for the government in this model. This means that the market equilibrium yields the first best solution, and any government intervention in the form of taxes or price distortions must worsen the welfare. Easterly (2005) argues that in this model, policies like tax rates have large effects on steady-state growth. He defines a tax (τ) on the purchase of investment goods (I). Then the consumption (C) is given by output less investment spending and taxes:

$$[2] \quad C = Y - (1 + \tau)I$$

Under the constant population size assumption, each identical household maximizes welfare over an infinite horizon:

$$[3] \quad \max \int_0^{\infty} e^{-\rho t} \frac{C^{1-\sigma}}{1-\sigma} dt$$

$$[4] \quad \dot{K} = I - \delta K$$

Then the investment rate of the consumer-producer in the steady states is as follows:

$$[5] \quad \frac{\dot{C}}{C} = \frac{(A/(1 + \tau)) - \delta - \rho}{\sigma}$$

Here, Easterly (2005) argues that policy has large effects on steady-state growth. The numerical example given by the author reveals the fact that an increase from a tax rate of 0 to one of 30% would lower growth by 3.5 percentage points. While it's easy to see why this model appeals to aid agencies and policymakers who want to support economic growth, the Easterly calculation of 65% lower income over 30 years (Easterly, 2005) does make sense.

The impact of taxation on accumulation is even more dramatic. Here is the solution for the broad categories of investment that include physical assets, human assets, technology assets, and knowledge accumulation:

$$[6] \quad \frac{I}{Y} = \frac{(A/(1 + \tau)) - \delta(1 - \sigma) - \rho}{\sigma A}$$

According to this solution, raising the tax rate from zero to 30 percent would shave 23 percentage points off GDP. This was the first model that predicts a strong policy effect on growth.

According to Easterly (2005), the claim for large policy impacts increases as growth models grow in terms of return on capital and externalities. Here, social contacts that are supposed to be identical, free, and exogenous for all members of the society are referred to as spillovers from the neighborhood's average human capital to each resident. The production function for each member can therefore be expressed as follows:

$$[7] \quad y = Ak^\alpha \bar{k}^\beta$$

The optimal path of consumption (the growth rate for each individual) is now given by:

$$[8] \quad \frac{\dot{C}}{C} = \frac{(A\alpha \bar{k}^{\alpha+\beta-1}/(1 + \tau)) - \delta - \rho}{\sigma}$$

In the multiple equilibria case (if $\alpha + \beta - 1 > 0$), the return to capital increases the more initial capital there is, this is the opposite of the usual diminishing returns to capital. According to Easterly (2005), initial conditions are crucial in all multiple equilibria models and even seemingly little factors (like policy) can have significant repercussions. He concludes that this is even more alluring to policymakers than the initial endogenous growth model was.

The third model considered by Easterly (2005) is a neoclassical exogenous growth model. Here again, the term "capital" refers to more than simply tangible assets like machinery and buildings; it also includes people, possibly even technology, and expertise. The neoclassical production function with labor-augmenting technological change is:

$$[9] \quad Y = K^\alpha (AL)^{1-\alpha}$$

Or in per capita terms:

$$[10] \quad y = k^\alpha A^{1-\alpha}$$

Here the consumer-producer's maximization problem is the same as before and the technological progress (the percent growth in A) is assumed to be constant at an exogenous rate x . In contrast to the earlier models, this one cannot support continuous growth by policy alone because it only influences the outcome through the incentive to accumulate capital. Here is the optimal growth of per capita consumption is:

$$[11] \quad \frac{\dot{C}}{C} = \frac{(\alpha(k/A)^{\alpha-1}/(1+\tau)) - \delta - \rho}{\sigma}$$

Since (11) must equal x in the steady state, the per capita income relative to technology is

$$[12] \quad \frac{y}{A} = \left[\frac{\alpha}{(1+\tau)(\sigma x + \delta + \rho)} \right]^{\frac{\alpha}{1-\alpha}}$$

As is clear from (12), a high investment tax discourages capital accumulation and subsequently lowers the level of per capita income concerning the level of technology.

Easterly (2005) initially distinguishes between two categories of capital, formal sector capital (K_1) and informal sector capital (K_2), both of which can be taxed, for the models that forecast minimal policy effects on growth. Here is the whole model:

$$[13] \quad Y = A(\alpha K_1^\gamma + (1-\alpha)K_2^\gamma)^{\frac{1}{\gamma}},$$

$$[14] \quad C = Y - (1+\tau)I_1 - I_2,$$

$$[15] \quad \dot{K}_1 = I_1 - \delta K_1,$$

$$[16] \quad \dot{K}_2 = I_2 - \delta K_2,$$

$$[18] \quad \frac{\dot{C}}{C} = \frac{A\alpha[\alpha + (1-\alpha)(K_2/K_1)^\gamma]^{\frac{1-\gamma}{\gamma}}/(1+\tau) - \delta - \rho}{\sigma}$$

The effects of taxes on growth tend to be zero if these two capital products are almost perfect substitutes (with γ close to 1). Additionally, the neoclassical model's ability to levy taxes would be restricted by decreasing the share of taxable capital (lowering α)

Then, Easterly (2005) searches for a second element that lessens the effects of policies on growth, namely the fact that many policies distort relative pricing among various sectors or types of commodities rather than punishing all capital goods. Taking (15) and (16) as still the capital accumulation equations, other equations in the mind of the author are as follows:

$$[19] \quad Y = AK_1^\alpha K_2^{1-\alpha},$$

$$[20] \quad C = Y - (1+\tau)I_1 - (1-s)I_2,$$

where s is the subsidy rate.

Since the government must balance its budget ($\tau I_1 = s I_2$), the optimal capital ratio as a function of the subsidy rate (s) is simply:

$$[21] \quad \frac{K_2}{K_1} = \frac{1-\alpha}{\alpha-s}$$

Then,

$$[22] \quad \frac{\dot{C}}{C} = \frac{(A(1-\alpha)((\alpha-s)/(1-\alpha))^\alpha/(1-s)) - \delta - \rho}{\sigma}$$

According to Easterly (2005), if it can be demonstrated that the balanced budget condition is in place ($\tau I_1 = sI_2$), then this type of tax-cum-subsidy system cannot increase the rate of growth.

Other many factors weaken the effects of policies on growth. These are heavily stemmed from a lack of institutions and social structures, some of these factors are namely policy uncertainty, political rent-seeking, close to subsistence consumption, etc.

The impacts of economic policies on growth are estimated in a large body of empirical literature. Some studies focus on openness to international trade, others on fiscal policy, others on financial development, others on macroeconomic factors, and others on real exchange overvaluation. These studies all discover that some national policy indicator is closely related to economic growth, which is a common finding across all of them (Easterly, 2005). According to Rodrik (2012), the economic policies that have been most frequently included in empirical growth studies are fiscal policy, government consumption, inflation, the black-market premium on foreign exchange, overvaluation of the exchange rate, financial liberalization and development, trade policy (openness to international trade), state ownership in industry or banking, and industrial policy. The "Washington Consensus" is the proposal that nations seek good policies in each of these areas.

Here it should be emphasized that this study considers the role of macroeconomic policies separate from "institutions". There is rich literature interested in the relationship between institutions and economic growth. Institutions, according to Easterly (2005), are a reflection of ingrained social norms such as property rights, the rule of law, legal traditions, interpersonal trust, democratic accountability of governments, and human rights. It takes much more time to reform the institutions. In a nutshell, unlike the above-mentioned macroeconomic policy adjustments, they are not "stroke of the pen" reforms (Easterly, 2005).

There are some empirical caveats to note about the evidence on policies and growth before proceeding to the design of a new empirical design. According to Rodrik (2012), there has been extensive discussion of growth regression's drawbacks in recent years, with the main issues being parameter heterogeneity, outliers, omitted variables, model uncertainty, measurement error, and endogeneity. The difficulties with the time-series data are given in Section 5 after the methodologies for econometric work are proposed.

4. Data and Variables

Referring to Durlauf et al. (2004), frequently used right-hand side variables in the policy-growth empirical literature are summarized in Table A1 (see Appendix, A1). This study does not propose to put all these macroeconomic policy variables into a regression. Instead of that, three major policy variables are planned to be examined in the empirical work. Since this study aims to design an investigation of the relationship between macroeconomic policies and economic growth just for Turkey, and following the relevant literature, these policies are thought to be the most influential and determinant in shaping the growth performance of Turkey. Following the recent

national empirical literature, these policies are chosen as inflation, openness to trade, and financial development. All of the indicators have time-series data. Data sources and definitions of the variables are given in the Appendix (see A2).

5. Methodology

In this section of the paper, first, the methodology that would be used along the study is explained introducing the econometric models and techniques. Then, the pros and cons of this way of dealing with the data are discussed in short. Even though there is a large body of literature that utilizes cross-country regressions to look for empirical relationships between long-run growth rates and different macroeconomic policies, this study solely cares about Turkey and only employs certain policy variables. Therefore, the plausible methodology for the econometric work proposed is considerably constrained by the time-series data described in the previous section.

Although there seem to be strict limitations due to context, some guide studies for growth econometrics emphasize the importance of using a time-series approach while focusing on an individual country. In their extensive survey for growth econometrics, According to Durlauf et al. (2004), the best way to understand growth would be to look at time series data for each country separately because growth varies significantly over time and different countries experience different events that contribute to this variation, such as changes in government and economic policy.

The time series technique, however, faces significant obstacles. One crucial constraint as it was mentioned in the previous section is the available data. Especially for developing countries, only annual data is available and this is generally limited to the periods after the 1960s. Furthermore, online databases and widely used sources might be deceptive due to less frequent measurement of some key variables. So, some problems can be arisen due to misleading standard errors of parameter estimates when interpolated data are employed. These problems are partially overcome for that study by the data defined and data sources given above. Another key issue with the time series technique is that the parameter estimates become inconsistent when output lags or growth rates are used as explanatory factors when the log output is trend stationary. Moreover, Pritchett (2000) argued that in developing nations, where severe slumps or crises are common and output can diverge for extended periods from any prior structural trend, such issues are likely to be substantially more severe. This short-run output instability problem may make isolation of the effects of some variables on growth difficult. For instance, inflation is highly expected to be correlated with the difference between observed and potential output. So, it is not so easy to learn about the long-run growth of developing countries using time series regressions.

Then, in the second part, following the studies from recent national literature, modern econometric methodologies developed in recent years are employed for the relationship between inflation, openness to trade, financial development, and economic growth.

For the inflation-growth relation, the bound test approach developed by Pesaran et al. (2001) will be used to examine the existence of the long-term relationship between these two variables. The existence of a cointegration relationship between the two series will be decided following the test results. Also, Granger-causality tests

will be done. Then the direction of the causality will be detected according to the results.

For the openness to trade-growth relation, it is planned to follow again a cointegration analysis and additionally apply Error Correction Models (ECM). Here, again some tests are necessary. After standard Dickey-Fuller tests and cointegration analyses, some additional tests may be required. This is due to the possible existence of structural breaks in the time series. It is well known that structural breaks may create spurious unit roots and this may affect integration-cointegration results (Utkulu and Ozdemir, 2004). Zivot-Andrews unit root test and Gregory-Hansen cointegration test are some of the tests considering this structural break possibility.

For the financial development-growth relation, a similar methodological procedure within the inflation-growth relation is planned to apply. Again, following the bound test approach of Pesaran et al. (2001), the dynamic error-correction representations for the variables involved will be tested to detect whether or not the lagged levels of the variables are statistically significant. This will be done in the form of an unrestricted error correction model (UECM). Then, the F-tests are used to test the existence of long-run relationships. Lastly, an augmented Granger-causality test with a lagged error-correction term is used to check for the causal effects among the set of variables considered.

Since the extent of the planned study is a proposal, it is designed to involve different empirical techniques which are appropriate to the purposes. The next section will summarize the expected empirical findings after the abovementioned estimations and tests are conducted.

6. Expected Empirical Findings

It is well known that the inflation rate in Turkey is displaying a cyclical movement around an increasing trend line since the 1950s. Therefore, it is hard to explain these movements by just considering the short-run instabilities of the Turkish economy. So, the relation between inflation and growth is determinant at this point. Here, the results of Granger-causality tests are expected to be informative. Besides, it is likely to find only a short-run relationship between these two variables (probably negative and statistically significant) and the direction of causality is expected to be from inflation to growth.

For the openness to trade and growth relation, it is expected to find a joint causality between these variables. Also, it will not be surprising to find a causal link between declining trade distortions to economic growth. In other words, it is expected both a short and long-run relationship between trade policy and growth.

After the empirical work, another expectation is to find a positive relationship between financial development and economic growth. Moreover, it is highly possible to find a long-run relationship between the proxies of financial development and economic growth.

7. Conclusions

This study embarks on an exploration of the intricate relationship between macroeconomic policies and economic growth, with a particular focus on the case of Turkey. The discourse surrounding this topic has been highly contentious, with

economists and policymakers alike debating the extent to which macroeconomic policies can serve as catalysts for sustainable economic growth. This study delves into the divergent viewpoints presented by various economic models, such as neoclassical and endogenous growth theories, as well as the perspectives put forth by international institutions like the World Bank and the IMF.

The review of real-world evidence from different regions, including Latin America, East Asia, and Africa, revealed a complex tapestry of outcomes. While some economies exhibited positive growth coupled with improved macroeconomic stability, others faced growth crises amidst macroeconomic volatility. These heterogeneous experiences underscore the importance of contextual factors in shaping the impact of macroeconomic policies on economic growth.

In response to this complex landscape, this paper aimed to outline a research proposal that would critically investigate the relationship between macroeconomic policies and economic growth in Turkey. It poses fundamental questions about the effectiveness of selected macroeconomic policies in promoting economic growth within the Turkish context. This study also sought to identify which policies wielded the most significant influence and which policy indicators exhibited robust correlations with economic growth.

Moreover, the research design of the paper incorporated an exploration of the intricate interplay among these variables, acknowledging the potential endogeneity of the factors involved. This comprehensive approach aimed to shed light on the nuanced dynamics of macroeconomic policies and their impact on Turkey's economic growth.

The structure of the study, outlined in preceding sections, serves as a roadmap for this research endeavor. It began by formulating research questions, highlighting their significance, and providing an overview of the theoretical foundation that underpins our inquiry. We also conducted a selective review of pertinent empirical studies from the existing literature to contextualize our research.

In subsequent sections, we defined our dependent and independent variables and introduced the data sources that would support our empirical investigation. We presented the methodological approaches envisioned for our research and outlined our expectations regarding the empirical findings pertaining to the role of macroeconomic policies in Turkey's economic growth.

As we draw our manuscript to a close, we emphasize the importance of this research undertaking. The findings from this study will not only contribute to the ongoing discourse on the relationship between macroeconomic policies and economic growth but will also offer valuable insights for policymakers and stakeholders in Turkey. In a rapidly evolving global economic landscape, understanding the nuanced impact of macroeconomic policies is crucial for crafting strategies that promote sustainable economic growth and stability.

In conclusion, this paper represents a vital step towards unraveling the intricate web of factors that influence economic growth in Turkey, and by extension, in other economies facing similar challenges. The empirical research proposed herein promises to enhance our comprehension of the multifaceted relationship between

macroeconomic policies and economic growth, ultimately paving the way for more informed decision-making and policy formulation in the realm of economics.

To navigate the intricate relationship between macroeconomic policies and economic growth in Turkey, policymakers should adopt a flexible approach, prioritize data transparency, and encourage multidisciplinary research. Evidence-based policymaking and stakeholder engagement are crucial, and a long-term vision for sustainable growth should be developed. Risk management, international cooperation, and investments in education and capacity building are essential components of effective policy design. Regular monitoring and evaluation should guide adjustments to policies, ultimately fostering informed decision-making and promoting sustainable economic growth in Turkey and similar economies.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

References

- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., & Thaicharoen, Y. (2003). Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth. *Journal of Monetary Economics*, 50, pp. 49-123.
- Bruno, M., & Easterly, W. (1998). Inflation Crises and Long-Run Growth. *Journal of Monetary Economics*, 41, pp. 3-26.
- Collier, P., & Dollar, D. (2001). Can the World Cut Poverty in Half? How Policy Reform and Effective Aid Can Meet the International Development Goals. Development Research Group, World Bank.
- Dogrueel, A. S., & Dogrueel, F. (2003). Growth and Macroeconomic Stability in Turkey in Kose, A. H., Senses, F. and Yeldan, E. (Eds), *Essays on Economics II: Economic Development, Crisis and Stabilization - Festschrift in Honor of Oktar Turel*, Iletisim Publications, Istanbul, pp. 401-428 (in Turkish).
- Durlauf, S. N., Johnson, P. A., & Temple, J. R. W. (2004). Growth Econometrics in Aghion, P. and Durlauf, S. N., (eds.), *Handbook of Economic Growth*, Vol. 1A and 1B, North-Holland, Amsterdam.
- Easterly, W. (1993). How Much Do Distortions Affect Growth? *Journal of Monetary Economics*, 32, pp. 187-212.
- Easterly, W., & Levine, R. (2001). It's not factor accumulation: Stylized facts and growth models. *World Bank Economic Review*, Vol. 15, No. 2, pp. 177-219.

- Easterly, W. (2005). National Policies and Economic Growth: A Reappraisal in Aghion, P. and Durlauf, S. N. (Eds.) Handbook of Economic Growth, Volume 1A, North-Holland, Amsterdam.
- Fischer, S. (1993). The Role of Macroeconomic Factors in Growth. *Journal of Monetary Economics*, 32, pp. 485-512.
- Frankel, J. A., & Romer, D. (1999). Does Trade Cause Growth? *American Economic Review*, 89, pp. 379-399.
- International Monetary Fund (2000). Policies for Faster Growth and Poverty Reduction in Sub-Saharan Africa and the Role of the IMF. Issues Brief, Washington, DC.
- Jones, C. (1995). Time Series Tests of Endogenous Growth Models. *Quarterly Journal of Economics*, 110(2), pp. 495-525.
- Kocherlakota, N., & K.-M. Yi (1997). Is There Endogenous Long-Run Growth? Evidence from the United States and the United Kingdom. *Journal of Money, Credit and Banking*, 29(2), pp. 235-262.
- Levine, R., & Renelt, D. (1992). A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. *American Economic Review*, 82 (4), pp. 942-963.
- Levine, R., & Zervos, S. J. (1993). What We Have Learned About Policy and Growth from Cross-Country Regressions? *American Economic Review*, 83 (2), pp. 426-430.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., & Smith, R.J. (2001) Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, pp. 289-326.
- Pritchett, L. (2000). Understanding Patterns of Economic Growth: Searching for Hills among Plateaus, Mountains, and Plains. *World Bank Economic Review*, 14(2), pp. 221-250.
- Rebelo, S. (1991). Long run policy analysis and long run growth. *Journal of Political Economy*, 99, pp. 500-521.
- Rodrik, D. (2012). Why We Learn Nothing from Regressing Economic Growth on Policies. *Seoul Journal of Economics*, Vol. 25, No. 2, pp. 137-151.
- Romer, P. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94, pp. 1002-1037.
- Sachs, J., & Warner, A. (1995). Economic Reform and the Process of Global Integration. *Brooking Papers on Economic Activity*, 1, pp. 1-95.
- Utkulu, U., & Ozdemir, D. (2004). Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey. *Economics of Planning*, 37, pp. 245-266.
- World Bank. Development Indicators, Washington D.C.

Appendix

A1. Empirical Literature Survey

Table A1 – Summary Evidence on Macroeconomic Policies and Economic Growth

Macroeconomic Policies	RHS ψ Variables	Sources
Financial Development	Stock Markets	Levine and Zervos (1993) (+,*) Bekaert, et al. (2001) (+,*) Beck and Levine (2004) (+,*)
	Banks	Beck and Levine (2004) (+,*)
	Dollarization	Edwards and Magendzo (2003) (+,_)
	Depth	(+,*) Berthelemy and Varoudakis (1996) Odedokun (1996) (+,*) Ram (1999) (+,_) Rousseau and Sylla (2001) (+,*) Deidda and Fattouh (2002) (+,_) Demetriades and Law (2004) (+,*)
	Competition*development	Claessens and Laeven (2003) (+,*)
	Repression	Roubini and Sala-i-Martin (1992) (-,*) Easterly (1993) (-,*)
Government	Consumption (growth)	Kormendi and Meguire (1985) (+,_)
	Consumption (level)	Barro (1991) (-,*)
		Sachs and Warner (1995) (-,*)
		Barro (1996) (-,*)
		Caselli, et al. (1996) (+,*)
		Barro (1997) (-,*)
		Acemoglu, et al. (2003) (-,_)
	Deficits	Levine and Renelt (1992) (-, not robust)
		Fischer (1993) (-,*)
		Nelson and Singh (1994) (+,_)
		Easterly and Levine (1997a) (-,*)
Bloom and Sachs (1998) (+,*)		

	Investment	Barro (1991) (+,_)
		Sala-i-Martin (1997a,b) (?,-)
		Kelly (1997) (+,*)
	Various Taxes	Levine and Renelt (1992) (? , not robust)
Inflation	Growth	Kormendi and Meguire (1985) (-,*)
	Level	Levine and Renelt (1992) (-, not robust)
		Levine and Zervos (1993) (? , not robust)
		Barro (1997) (-,*) (in the range above 15%)
		Bruno and Easterly (1998) (-,*)
		Motley (1998) (-,*)
		Li and Zou (2002) (-,*)
		Levine and Renelt (1992) (-, not robust)
	Variability	Fischer (1993) (-,*)
		Barro (1997) (+,_)
		Sala-i-Martin (1997a,b) (?,-)
	Trade	Import Penetration
Leamer's Intervention Index		Levine and Renelt (1992) (-, not robust)
Years-Open 1950-1990		Sachs and Warner (1995) (+,*)
		Sala-i-Martin (1997a,b) (+,*)
Openness Indices (growth)		Harrison (1996) (+,*)
Openness Indices (level)		Levine and Renelt (1992) (? , not robust)
		Sachs and Warner (1995) (+,*)
		Harrison (1996) (+,*)
		Wacziarg and Welch (2003) (+,*)
Outward Orientation		Levine and Renelt (1992) (? , not robust)
		Sala-i-Martin (1997a,b) (?,-)

	Tariff	Barro and Lee (1994) (-,_)
		Sala-i-Martin (1997a, b) (?,_)
	Fraction of Export/Import/Total Trade in GDP	Levine and Renelt (1992) (+, not robust)
		Easterly and Levine (1997a) (?,_)
		Frankel and Romer (1999) (+,*)
		Dollar and Kraay (2003) (+,_)
		Alcala and Ciccone (2004) (+,*)
		Rodrik et al. (2004) (+,_)
		Fraction of Primary Products in Total Exports
		Sala-i-Martin (1997) (-,*)
	Growth in Export-GDP Ratio	Feder (1982) (+,*)
		Kormendi and Meguire (1985) (+,*)
	FDI inflows relative to GDP	Blomstrom, et al. (1996)
	Machinery and Equipment Import	Romer (1993) (+,*)

Source: Durlauf et al. (2004), see for the full references of sources.

Notes:

Ψ = right-hand side variables.

+/- = sign of coefficient.

? = sign not reported.

* = significant.

_ = insignificant.

A2. Definitions of the Variables and Data Sources

Table A2 – Variables, Definitions, and Data Sources

Variables	Definitions	Sources
LGDPG	Log Per Capita Growth Rate	World Bank
INFL	Log (1 + inflation rate)	World Bank, TURKSTAT
TRADE	(Export + Import) / GDP	World Bank, TURKSTAT
M2	M2 / GDP	World Bank, CBRT
PRIV	Private Sector Credit/Total Credit	World Bank, CBRT

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (7)2

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Türkiye’de Sigorta Suistimal Problemleri ve Çözüm Önerileri¹

Insurance Fraud Problems in Turkey and Solution Suggestions

Atıf Gösterimi:
Kerim, D.E., Cula, S.
(2023). BİST Türkiye’de
Sigorta Suistimal
Problemleri Ve Çözüm
Önerileri. Başkent
Üniversitesi Ticari
Bilimler Fakültesi
Dergisi, (7)2, 145 –166.

Duran Eren KERİM²
Serpil CULA³

Özet

Amaç: Yapılan çalışmada amaç, bireylerin suistimal eylemlerine yönelme nedenlerini incelemektir. “Kara Araçları Sigortalarında Suistimal Tipleri” özelinde, ülkemiz Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosunun yapmış olduğu tespitlere de yer vererek, durum tespiti yapmaktır. Çalışmada, vatandaşlar ve sektör paydaşlarınca suistimal şüphesi barındıran hasarların hangi süreçlerden geçtiğinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Yöntem: Sigortacılık sektöründe yer alan sigorta eksperleri ve sigorta araştırmacıları ile sigortalı/vatandaş özelinde, sigorta suistimalleri hakkında durum ve süreç ölçümlenmesi amacıyla, saha araştırması olan anket bilgi edinme yöntemi kullanılmış, elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş, sigorta suistimal vakalarının önlenmesi için önerilerde bulunulmuştur.

¹ Bu makale, Duran Eren KERİM’in Prof.Dr. Serpil CULA danışmanlığında Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırladığı “Türkiye’de Sigorta Suistimal Problemlerinin Tespiti ve Çözüm Önerileri” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Ankara Sigorta Ekspertiz Hizm.Ltd.Şti, erenkerim@hotmail.com _ORCID: 0000-0002-6624-9904

³ Prof.Dr., Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Sigortacılık Bölümü, Ankara, Türkiye, scula@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9118-9675

Bulgular: Gelişmiş ülkelerde dahi sigorta suistimallerinin %10'lardan daha fazla olduğu değerlendirilmekle beraber, ülkemizde de bu oranın katılımcı anketlere bakıldığında, %20 ila %30 seviyesinde olduğu görülmüştür. Sigortalıların çoğu, sigorta eksperlerine sektördeki diğer tüm paydaşlara göre daha fazla güven duyduklarını belirtmişlerdir. Hasar meydana geldikten sonra sigortalama suistimali, halen en fazla görülen suistimal türlerinden biri olarak görülmüştür. Bu süreçte prim üretimine katkıda bulunan dağıtım kanallarının denetimi ve ön araştırma faaliyetleri risk yönetimi açısından büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde çok yönlü bir geliştirme sürecine gidilmediği takdirde, suistimallerin önlenmesinin mümkün olmayacağı, sektöre olan güven duygusunun azalması ve sigortacılığın gelişimine olumsuz yansması kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç ve Katkıları: Kamu otoritesi nezdinde geliştirilecek uçtan uca entegrasyon sistemleri ile öncelikle risk yönetimi çerçevesinde suistimallerin önlenmesi sağlanabilir. Gerçekleşen suistimallerin tespit edilmesi, yasal ve sektörel düzenlemeler yapılması ile suistimallerinin azaltılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. İlgili paydaş ve personellere, gelişmiş ülkelerdeki gibi konuya ilişkin düzenli eğitimlerin verilmesi sayesinde suistimalin önlenmesi ve tespit edilmesi mümkün olacaktır.

Sınırlılıklar: Yapılan anket çalışmasında sigorta acenteleri, sigorta şirketleri ile mütecanis bir süreci paylaşmaları sebebi ile dahil edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Sigortalı, Kara Araçları, Suistimal

Jel Kodu: A19, C02, G22

Abstract

Purpose: The aim of the study is to examine the reasons for individuals' tendency to commit fraud. It aims to identify the situation by taking into account the findings of our country's Insurance Fraud Prevention Bureau, in particular "Types of Abuse in Land Vehicle Insurance." In the study, it has been tried to identify the processes of damage that are suspected of abuse by citizens and sector stakeholders.

Methodology: In order to measure the situation and process of insurance fraud in the insurance sector, with the claims adjusters and insurance researchers and the insured or citizens, the survey method, which is field research, was used. The results were evaluated, and suggestions were made to prevent insurance fraud cases.

Findings: Although insurance fraud is estimated to be over 10% even in developed countries, in our country it is estimated to be between 20% and 30% according to the respondents. Most policy holders say they trust claims adjusters more than anyone else in the industry. After the claim, underwriting fraud is still considered one of the most common types of fraud. In this process, the audit and investigative activities of the distribution channels that contribute to premium production have a great importance from a risk management perspective. If a multi-faceted development process is not implemented in our country, it is inevitable that fraud will not be prevented, the feeling of trust in the sector will decrease and its negative impact on the development of insurance will be inevitable.

Implications: The end-to-end integration systems to be developed by the public authorities will primarily prevent fraud as part of risk management. It is believed that

fraud can be reduced by detecting the fraud that has taken place and by adopting legal and sectoral regulations. It will be possible to prevent and detect fraud by providing regular training on the subject, as in developed countries, to the relevant stakeholders and staff.

Limitations: Insurance agents were not included in the study. This is because they share a homogeneous process with insurance companies.

Keyword: Insurance, Insured, Land vehicles, Fraud

Jel Codes: A19, C02, G22

1. Giriş

Sigorta suistimallerinin sayısı her geçen gün artarak devam etmekte ve değişen teknoloji ile sürekli olarak biçim ve boyut değiştirmektedir. Son yıllarda yapay zeka ile suistimal şüphesi barındıran eylemlerin tespiti için bir çok çalışma yapıldığı görülse de, halen çok eksik olduğu düşünülmektedir. Sigorta suistimalleri tüm dünyada sigortacılık sektörü ve kamu otoriteleri tarafından önemsenen, tespit edilmeye ve yönetilmeye çalışılan dolandırıcılık uygulamaları arasındadır.

Ülkemizde sigortacılığın poliçe üretimi, sigortalı ve sigorta çeşitliliği açısından halen kat edeceği uzun bir yol olduğu yadsınamaz ancak oto kaza branşı suistimallerinin dışındaki diğer branşlarda suistimallerin tespit edilmesini sağlamak zor olduğu gibi, uzman araştırmacıların da az olması ve bu konuda eğitim olanaklarının ülkemizde çok kısıtlı olması gibi sebeplerle, ilgili branşlardaki suistimal vakalarının tespit edilmesini zorlaştırdığı da bir gerçektir. Sigorta dolandırıcılığı birçok ülkede vergi kaçakçılığı suçundan sonra en sık görülen suçlar arasındadır. Bu durum sigorta şirketlerin karlılığında ciddi azalma yaratmakta olup, özellikle küçük sigorta şirketlerinin portföy dağılımını bozabilmektedir.

Sigortacılık sektörü, riskin paylaşılması, fon yaratılması ve riskin gerçekleşmesi durumunda ekonomik sürecin devamlılığı açısından önemlidir. Ancak bu sektör suistimallerin yaşanmasına, ahlaki, ekonomik ve sosyal yönden zararın oluşmasına da oldukça açıktır. Yasalar gereği, sigorta şirketlerinin sahte hasar durumunu kanıtlaması gerekmektedir. Bir işletmenin doğru karar verebilmesi ise onu oluşturan personelin etkin çalışması ve doğru karar vermesi ile yakından ilişkilidir. Sektör çalışanları ve paydaşlarının suistimallere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlar, suistimallerin önüne geçilmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

2. Literatür Çalışması

Suistimal kavramı İngilizce'de dolandırıcılık ve ihanet gibi tanımlara karşılık gelen "Fraud" kelimesi ile ifade edilmekte olup, bu konuda ulusal ve uluslararası literatürde farklı tanımlamaların yapıldığı, hile ve suistimal olgularının birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE) hile ile suistimal kelimelerini eşanlamlı olarak kullanmıştır (TİDE, 2020):

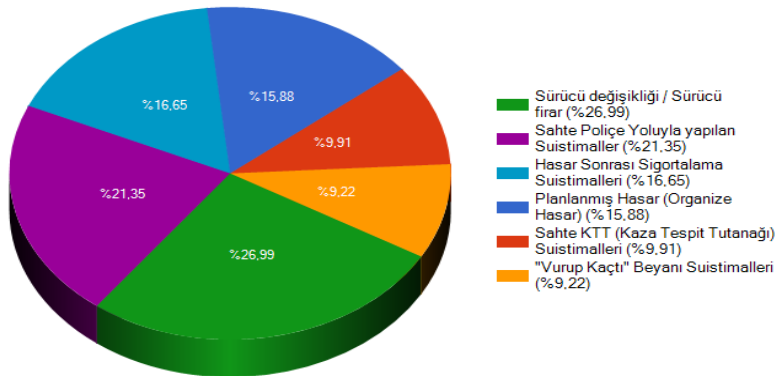
Dolandırıcılık, sahtekârlık, güvenin kötüye kullanılması, karakterize edilebilecek yasa dışı faaliyetlerdir. Bu eylemler yalnızca şiddet tehdidine veya fiziksel güç kullanımına dayalı değildir. Suistimal çeşitli taraflar ve kuruluşlar tarafından para, mal

veya hizmet elde etmek, hizmet veya ödemelerden vazgeçmek veya kişisel veya ticari avantaj elde etmek için gerçekleştirilebilir. Diğer tanımlarda ise "haksız menfaat elde etmek isteyen kişi veya grupların görev ve sorumluluklarını kötüye kullanarak; Kanun, yönetmelik, yönerge, çalışma politikası ve genel ahlak ilkelerine bilerek ve isteyerek uyulmayarak yapılan her türlü davranış olarak ifade edilmiştir (Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi, 2016).

Sigortacılıkta suistimal, faile veya üçüncü bir kişiye haksız ve hileli menfaat sağlamak amacıyla yapılan iş ve yöntemler olarak tanımlanır. Sigorta sektöründeki suistimale aynı araçların sürekli olarak birbirine çarpması, sahte hasar ile sigorta şirketinden para talep edilmesi, kasten yanlış beyan veya hasar bilgilerinin gizlenmesi vb. durumları örnek verilebilir. Trafik, kasko, makine arızası, ev, iş yeri hırsızlık sigortası, yangın sigortası ve kişisel sağlık sigortası, sigorta suistimalinin en yaygın olduğu alanlardan bazılarıdır. Türkiye'de sigortacılık sektöründe ödenen toplam hasarların %10- %25'inin suistimal içerikli olduğu tahmin edilmektedir. Uygulanan yöntemlere göre dikkat çeken ihlallerin çoğu araç sigortalarında görülmektedir (Aligil, 2018).

ABD' de araç sigortalarında, toplam hasar ödemelerinin içindeki hasar suistimal ödemelerinin payının %15 ila %17 arasında olduğu, bunun da sigorta şirketlerine yaklaşık 7,5 milyar dolar maliyete neden olduğu belirtilmiştir (Insurance Information Institute, 2020).

Türkiye'de SİSEB tarafından 2022 yılında tutulan kayıtlar doğrultusunda konuya ilişkin elde edilen veriler Şekil 2.1'de yer verilmiştir.



Şekil 2.1. Son Bir Yılda Türkiye'de Suistimallerin Dağılımı (SİSEB Kasım 2021- 2022)

Sigorta suistimali sadece sigortalı veya sigorta ettirenler tarafından gerçekleştirilen bir durum değildir. Aynı zamanda hasar onarımı için tercih edilen tamirhane ve servisler, sigorta şirketlerinin üst düzey yöneticileri de dahil olmak üzere çalışanları, hizmet sağlayıcıları, tedarikçiler ve dağıtım kanallarının bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde suistimale taraf olmaları da söz konusu olabilmektedir. Sigortacılık alanında yapılan suistimler sigorta şirketlerine ve dolayısıyla sigorta poliçesi satın alan kişilere ek bir mali yük getirmektedir. Sigorta şirketleri tarafından bu ek maliyetlerin diğer sigortalılara dağıtımı yoluna gidilmekte ve bu durumda ülke ekonomisine gerek mikro, gerekse makro ölçekte zarara neden olmaktadır. Suistimler sigortacılık sektörünün karlılığı üzerinde olumsuz etki yaratırken, aynı zamanda sigorta primlerinin yönünü de etkilemektedir (Chudgar ve Asthana, 2013).

Tablo 2.1 Yıllara Göre Toplam Suistimal Bildirim Adetleri

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	TOPLAM
ADET	2.209	2.062	2.082	2.099	2.494	2.367	3.132	3.700	20.145

Kaynak: SİSBİS istatistik verilerinin yer aldığı <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler> adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 30.12.2022).

Tablo 2.1 sigorta şirketleri ile diğer kaynaklardan gelen suistimal bildirimlerinin toplamının yıllar içerisindeki değişimini göstermektedir. Her geçen yıl suistimal bildirim adetlerinde artma olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin 2015 yılında başlayan SİSEB'in verimliliğinin ve öneminin artması olduğu düşünülmektedir.



Şekil 2.2. 2022 Yılında Suistimal Bildirimlerinin Branşlara Göre Dağılımı

Kaynak: SİSBİS istatistik verilerinin yer aldığı <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler> adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 30.12.2022).

Şekil 2.2, 2022 yılında yapılan suistimal bildirimlerinin sigorta branşlarına göre ayrımını göstermektedir. Oto kaza branşı çok net bir şekilde suistimalin en fazla görüldüğü ve tespit edildiği branş olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili durumun ülkemizdeki en önemli gerekçelerinin başında sigortacılık sektörünün oto branşı ağırlıklı çalışıyor olması söylenebilir. Bu durum sigortacılığın ileri seviyede uygulandığı gelişmiş ülkelerde ise tam tersi şekilde görülmektedir. Örneğin Amerika'da 2022 yılında yapılan bir araştırmada sigorta suistimalinin yılda 308,6 milyar dolara mal olabileceği ortaya konmuştur. Suistimalin çoğu sağlık/hayat branşında görülmekle birlikte, oto kaza branşındaki suistimal vakalarının oranı toplam suistimal vakalarının içerisinde %10'u civarında olduğu görülmektedir (CAIF, 2022).

Türkiye'de 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nda sigorta suistimallerine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Sadece kanunun ilgili maddesine istinaden yayımlanan bir yönetmelik bulunmakta olup ilgili yönetmelik asılsız sigortacılık işlemleri hakkında bazı ayrıntılar vermekte ve asılsız sigortacılık işlemlerinin bildirimine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Sigorta ihlallerine ilişkin suç ve cezalar yalnızca Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 157. ve 158. maddelerinde yer bulmuştur.

Yanlış Sigorta Uygulamaları Yönetmeliği ile sigorta suistimalinin önlenmesine yönelik mevcut düzenlemeler tanzim edilmiştir. Bu düzenleme, 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun "iyi niyet" konularını düzenleyen 32. maddesine dayanmaktadır. Yönetmeliklere göre sigortada kusur, sigorta sözleşmesinin taraflarına haksız menfaat sağlamayı amaçlayan her türlü fiil olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda,

yükümlülükler sadece sigorta şirketleri ve temsilcilerini değil, sigortacı ve sigortalı gibi sözleşmenin tüm taraflarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

3. Yöntem

Yapılan çalışmada, ekonomik, sosyal, psikolojik ve duygusal bir süreçten geçen hasar ve suistimal şüphesi yönetim süreçleri; sigorta eksperleri, sigorta araştırmacıları ve sigortalılar açısından çok yönlü araştırılmıştır. Çalışma, Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta eksperleri, sigorta araştırmacıları ve sigortalılardan oluşan 3 farklı grup üzerinde yapılmıştır. Sigorta eksperleri ve araştırmacıların katılımları bireysel bazda değil, işletmeleri bazında alınarak birden fazla eksper ve araştırmacı çalışanlardan gelebilecek tekrar eden bilginin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırma veri toplama sürecinde, açık ve kapalı uçlu soruların tasarlandığı internet tabanlı anket yöntemi kullanılmıştır. Yapılan anketler sigorta eksperleri, sigorta araştırmacıları, sigortalılar için ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız olacak şekilde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Çalışmada, literatür taraması sonucunda ulaşılan bilgilerin değerlendirilmesi ile anket uygulama aşamasında elde edilen sonuçlar istatistiksel metotlar ile sektör açısından yorumlanmış, elde edilen bulgular tablo ve şekiller ile özetlenmiştir.

Anket çalışmasına Türkiye genelinde sigorta eksperleri 256 ofis (ofis bünyesinde birden fazla eksper çalışan ofisler dikkate alındığında yaklaşık 400 eksper) düzeyinde, sigorta araştırmacıları 28 ofis (ofis bünyesinde birden fazla sigorta araştırmacısı çalışan ofisler dikkate alındığında yaklaşık 60 civarında sigorta araştırmacısı) düzeyinde ve 222 sigortalı/vatandaş katılmıştır.

3.1. Sigorta Eksperleri Anketine İlişkin Bulgular

Ankete katılan sigorta eksperlerinin %80'i yalnızca bir branşta, %20'si birden fazla branşta ruhsat sahibidir. Toplamda 44 il ve 7 coğrafi bölgeden katılım sağlanmış, ekspertiz yapmış oldukları hasarlarda karşılaştıkları suistimal şüphesi içerikli ve suistimal ile sonuçlanan vakalar analiz edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %82,7'si kara araçları branşında, %17,3'ünün diğer branşlarda ruhsat sahibi olduğu görülmüştür. Ankete katılan eksper ofislerinin ortalama personel sayısı 5'dir.

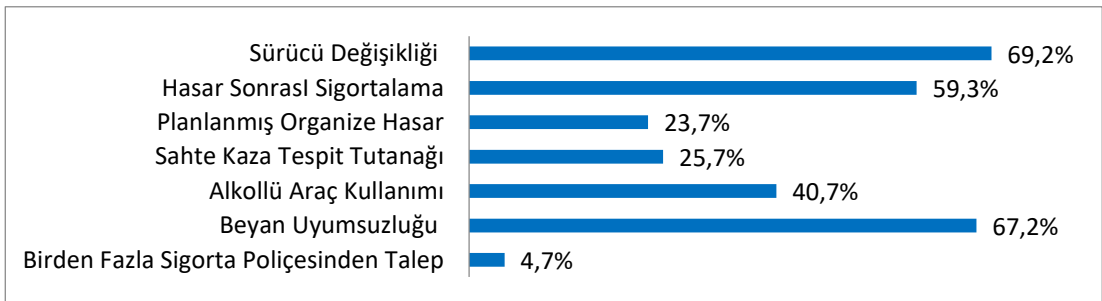
Tablo 3.1'den görüldüğü gibi ankete katılan sigorta eksperlerinin yaklaşık %75'i bir ay içerisinde 300'ün altında hasar dosyasına bakmaktadır. Bu durumun temel sebeplerinden biri olarak TSB 2022 yılı istatistikleri incelendiğinde, oto kaza branşında hasarların sadece %55'üne eksper atanmış olması şeklinde düşünülmektedir (<https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler> Erişim 01.03.2023). Eksper ataması yapılmayan %45 oranındaki hasar ise, sigorta şirketleri çalışanları veya şirketlerin hizmet satın aldıkları asistan firmalar tarafından sonuçlandırılmaktadır. İlgili işlemlerin çoğunda sigortalı veya hak sahibinin eksper ataması yapılmadığından bilgisi olmadığı gibi, hasar onarımı yapan servis/tamirhaneler ile sigorta şirketlerinin aralarında hasar sürecini yönettiği görülmektedir. Eksper ataması yapılmayarak yönetilen hasar süreçleri bizatihi suistimale açık bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sigorta eksper ofislerinin %35'inde suistimal şüphesi barındıran hasar talepleri için özel bir personel istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde sigorta suistimallerinin önemszenmesi ve çözüm noktasında süreç yönetilmesi için öncelikle sorunun

büyüklüğü, sektöre vermiş olduğu zararın ölçümleniyor olması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, tüm verilerin eş zamanlı olarak SBM ile paylaşılıyor olması gerekmektedir. Anket çalışmasında ilgili hususun ölçülebilmesi için sigorta eksperlerine, sigorta araştırmacılarına karşılaştıkları suistimal şüphesi barındıran hasar dosya adetleri ile araştırmacılar tarafından bakılan dosya sayıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ekspert ofisinde bakılan ortalama dosya adetleri ile suistimal şüphesi taşıyan dosya adetleri mukayese edildiğinde, eksper ofislerinde bir ay içerisinde bakılan hasarların %5 ila %10'u arasında şüpheli taşıyan hasar dosyası ile karşılaştıkları anlaşılmıştır.

Tablo 3.1. Sigorta Ekspertleri Anketine İlişkin Sıklık Tablosu

	İş Adetleri Ortalama	Toplam İçindeki Adet	Yüzdesi (%)
Bir Ay İçerisinde Ekspert Ofislerinde Ekspertiz Yapılan Hasar Dosya Adetleri	0-150	87	34,0
	151 - 299	101	39,5
	300 - 499	53	20,7
	500 ve üzeri	15	5,9
Ekspert Ofislerinde Suistimal İle İlgilenen Özel Bir Personelin Varlığı	Evet	88	34,4
	Hayır	168	65,6
Ekspert Ofislerinde Bir Ay İçerisinde Karşılaşılan Suistimal Şüphesi Taşıyan Dosya Adetleri	0-5	130	50,8
	6-10	69	27,0
	11-20	41	16,0
	21 ve üzeri	16	6,2
Sigorta Ekspertlerine Göre Ülkemizde Sigorta Suistimal Oranının Tahmini	%0-5	16	6,4
	%6-10	31	12,4
	%11-20	132	52,8
	%21-30	37	13,4
	%31 ve üzeri	40	15,0
Araştırmaya Gönderilen Dosyaların Olumsuz/Feragat Olarak Sonuçlanma Yüzdesi Dağılımı	%0-10	34	13,3
	%11-20	29	11,3
	%21-30	45	17,6
	%31-40	46	18,0
	%41 ve üzeri	102	39,8
Araştırmaya Gönderilen Dosyalarda Net Şüpheli ve Bulgular Olmasına Rağmen Araştırmanın Olumlu Olarak Sonuçlanma Yüzdesi Dağılımı	%0-10	152	59,4
	%11-25	52	20,3
	%26-49	29	11,3
	%50 ve üzeri	23	9,0
Modül İşlem (Ekspersiz) Hasar Dosyalarında Sektörde Yer Alan 3. Şahıs/Kurumların Suistimale Uğratıldığını Düşünüyor musunuz?	Evet	209	81,6
	Hayır	47	18,4



Şekil 3.1. Son Bir Yıl İçerisinde En Sık Karşılaşılan Suistimal Türlerinin Dağılımı

Şekil 3.1.'den görüldüğü gibi sigorta eksperlerinin son bir yıl içerisinde en sık karşılaştıkları üç suistimal türü, sürücü değişikliği, beyan uyumsuzluğu ve hasar sonrası sigortalama işlemleridir.

Sektörde suistimalin tespiti konusunda vaka ile ilk karşılaşan hasar tespiti görevini mutat meslek olarak yapan ve hasar tazmin süreçlerini yerinde teneffüs eden sigorta eksperleri olduğu bilinmektedir. Bu aşamada sigorta eksperlerinin gözünden ülkemizde sigorta suistimalinin ortalaması sorulmuş ve sigorta eksperlerinin %81,2'si, %10 üzerinde olduğuna yönelik cevap vermişlerdir. Sigorta eksperleri tarafından araştırması gerekli görülen dosyaların çoğunun olumsuz/feragat olarak bir başka deyişle, suistimal şüphesi taşıdığı kesin olarak belirtildiği anlaşılmaktadır. Sigorta eksperleri tarafından hasar tespiti sırasında net şüphe ve bulgu barındıran durumlar ile karşılaşılmasına rağmen, araştırmaya alınan dosyaların çok az bir kısmında ilgili suistimal tespit edilemediği ve araştırma sonucunun olumlu yani suistimal şüphesi taşımadığı anlaşılmaktadır. Sigorta eksperleri kendilerinin görevlendirilmediği dosyaların %81,6'sında sigorta poliçesinin taraflarından herhangi birinin suistimale uğradığını düşünmektedir.

3.2. Sigorta Araştırmacıları Anketine İlişkin Bulgular

Ankete katılan sigorta araştırmacıları tamamı oto alanındaki suistimal araştırmalarında faaliyet gösterirken %82,1'i aynı zamanda oto dışında, %25'i de yine aynı zamanda Hayat/Sağlık branşlarında faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar faaliyetlerini yürütmekte oldukları bölgeler nezdinde anket sorularını cevaplamışlardır. Bu bağlamda toplamda 7 coğrafi bölgeden katılım sağlanmış ve sigorta suistimal araştırmalarında süreçler ve vakalar analiz edilmeye çalışılmıştır. Sigorta araştırmacılarının % 53,6'sı bir ay içinde ortalama 30 adetten daha fazla vakada araştırma faaliyeti yürütmektedir.

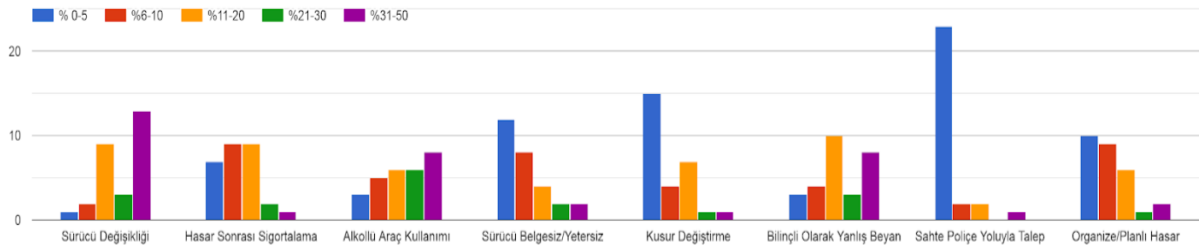
Tablo 3.2 Sigorta Araştırmacıları Anketine İlişkin Tablo

	İş Adetleri Ortalama	Toplam İçindeki Adet	Yüzdesi (%)
Bir Ay İçerisinde İnceleme Yapılan Dosyaların Adetsel Dağılımı	0-10	3	10,7
	11-30	10	35,7
	31-99	12	42,9
	100 ve üzeri	3	10,7
Suistimal Araştırma Başarı Ortalaması Dağılımı	%10-20	1	3,6
	%21-30	8	28,6
	%31-40	10	35,7
	%41 ve üzeri	9	32,1
Araştırma Sonucunda Olumsuz Olduğuna Kanaat Getirilmesine Rağmen Belgeye Dayandırılmayan Dosya Oranı Dağılımı	%10-20	13	46,4
	%21-30	8	28,6
	%31-40	7	25
Araştırmaya Gönderilen Dosyaların Doğru Seçilme Oranı Dağılımı	Evet	16	57,1
	Hayır	12	42,9
Sigorta Araştırmacılarına Göre Ülkemizde Sigorta Suistimal Oranının Tahmini	%10	2	7,2
	%20	6	21,5
	%30	7	24,9
	%40-50	10	35,8
	%60 ve üzeri	3	10,6

Sigorta araştırmacıları tarafından yapılan araştırmaların olumsuz, yani hasar tazminat başvurusunda suistimal şüphesi barındıran bir durumun varlığının tespit edildiği dosya oranının %20 ve üzerinde yoğunlaştığı gürülmüştür. Araştırma sürecinde olumsuz olduğu kanaat getirilmesine rağmen, suistimal şüphesinin resmi bir kaynağa dayandırılmaması sebebi ile araştırma sonucunun olumlu olarak sonuçlandığı dosya sayılarının toplam araştırma dosyalarının içerisindeki dağılımlı verilmiştir. Araştırma talebi oluşturulan ve sigorta araştırmacısı gürvelendirilen dosyaların suistimal şüphesi barındırması anlamında doğru seçilip seçilmediği sorulmuş ve araştırmaya katılan sigorta araştırmacılarının %42,9'u araştırmaya alınan dosyaların hatalı seçimlerden oluştuğunu ve araştırmaya gerek olmamasına rağmen araştırmaya sevk edildiğini belirttiği gürülmüştür.

şekil 3.2. de ise sigorta araştırmacıları tarafından tespit edilen en sık karşılaşılan üç suistimal türünün sırasıyla sürücü değişikliği, alkollü araç kullanımı, bilinçli olarak yanlış beyan olduğu anlaşılmaktadır.

Karşılaştığınız suistimal türlerinin oranlarını aşağıda belirtir misiniz?



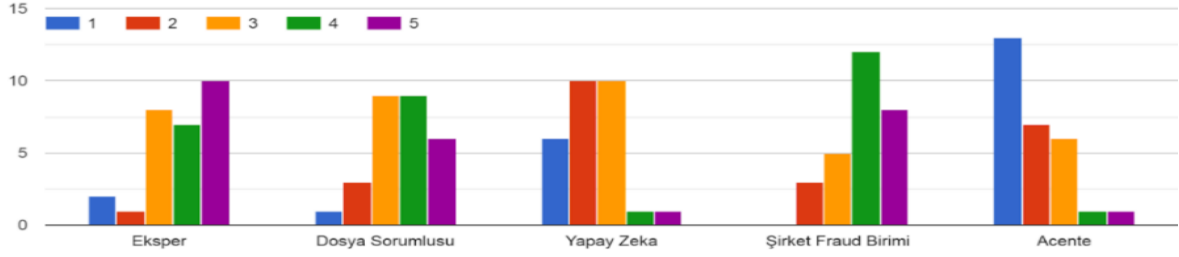
şekil 3.2. Araştırmalar Esnasında Karşılaşılan Suistimal Türlerinin Dağılımlı

Sektörde suistimal şüphesi durumunda ilgili durumun araştırmalarını yapan, hasar süreçlerinde suistimal durumunun varlığını tespit etmeye çalışan ve taraflarla birebir gürüşmelerde bulunan sigorta araştırmacılarına göre, ölkemizde sigorta suistimalinin ortalaması sorulmuş ve sigorta araştırmacılarının %92,8'i, ilgili oranın %20 ve üzerinde olduğuna yönelik cevap vermişlerdir (Tablo 3.2).

Sigorta araştırmacılarına gelen dosyalarda suistimal şüphesinin bilgi kaynaklarına göre verimlilik anlamında değerlendirilmesi istenmiş, araştırmacılarından gelen en verimli suistimal şüphesi barındıran dosyaların sigorta eksperleri tarafından tespit edildiği gürülmüştür (şekil 3.3).

Buradan da hareketle hasar anında yerinde yapılan gözlem ve mesleki tecrübe neticesinde hasarın oluş şekline göre yapılan değerlendirmeler, hasarın neden ve niteliğinin tespitinde görev alan sigorta eksperleri sayesinde daha sağlıklı yorumlanabilmektedir.

Şüpheli tespit eden kaynağın doğru tahminde bulunma verimliliğine göre sıralama yapmanız gerekirse en doğru araştırma talebi hangi kaynaktan gelmektedir? "5 en verimli", "1 en verimsiz" olacak şekilde işaretleyiniz.



Şekil 3.3. Sigorta Araştırmacılarına Göre Şüpheli Tespit Eden Kaynağın Verimliliğine Göre Dağılımı

3.3. Sigortalılar (Vatandaş) Anketine İlişkin Bulgular

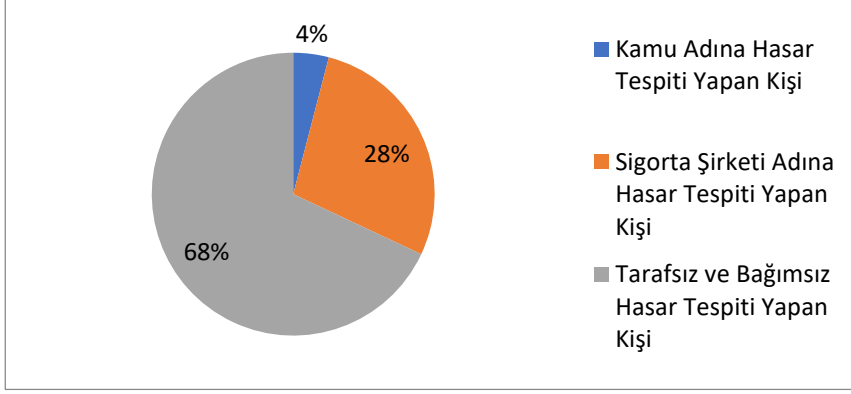
Ankete katılan katılımcılara sigorta suistimalinin tanımı yapılarak, sigorta suistimalleri ile karşılaşmış ve karşılaşmadıkları, sigorta sektörüne ait bilgi düzeyleri, suistimal durumunda neler yapılması gerektiğine ilişkin bilgi düzeyleri, sigorta uzman ve araştırmacılarının görev tanımlarını bilip bilmedikleri ile sigortacılık uygulamalarının suistimali artırıp artırmadığı vb. sorular sorulmuştur.

Ankete 222 sigortalı/vatandaş'ın katıldığı sigorta suistimallerine ilişkin cevap ve bulgular özetlenmiştir.

Tablo 3.3 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyete göre dağılımının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %88,3'ünün daha önce SİSEB'i hiç duymadığı ve bilmediği anlaşılmaktadır. Bu oran sektörde ciddi bir suistimal oranı olduğu düşünülmese de kamuoyu yaratılmadığı ve sigortalıların birçoğunun maalesef suistimal vakaları ile karşılaşması durumunda süreç ile ilgili bilgi verebileceği kurumu tanıyamaması anlamına gelmektedir. Ankete katılım sağlayan kişilerin %70,3'ü ülkemiz sigortacılık uygulamalarının ihtiyacı karşılamadığı yönünde görüş belirtmiştir. Katılımcıların %71,2'si ülkemizde sigorta suistimal oranının %20 ve üzerinde olduğuna ilişkin görüş bildirmişlerdir.

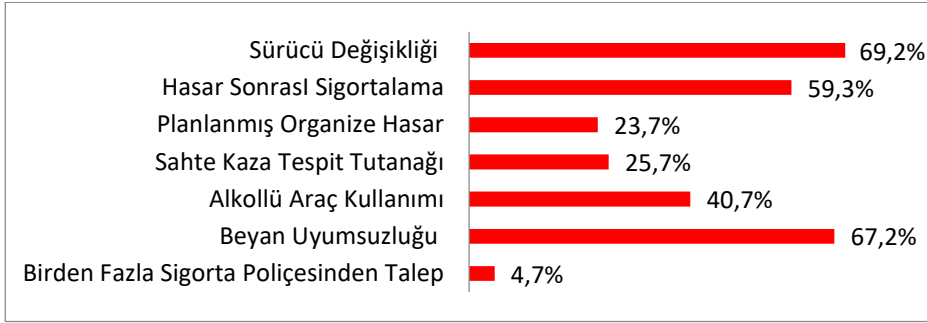
Tablo 3.3 Sigortalılar (Vatandaş) Anketine İlişkin Bulgular

		Toplam İçindeki Adet	Yüzdesi (%)
Katılımcıların İllere Göre Dağılımı	Adana	2	0,9
	Adıyaman	1	0,5
	Ankara	167	75,2
	Antalya	2	0,9
	Bursa	1	0,5
	Denizli	1	0,5
	Eskişehir	1	0,5
	İstanbul	27	12,2
	İzmir	16	7,2
	Konya	1	0,5
	Muğla	2	0,9
Trabzon	1	0,5	
Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı	18-25	10	4,5
	26-35	49	22,1
	36-45	78	35,1
	46-55	68	30,6
	56 ve üzerinde	17	7,7
Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	Erkek	114	51,4
	Kadın	108	48,6
SİSEB (Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu)'in Bilinme/Bilinmeme Oranı Dağılımı	Evet	26	11,7
	Hayır	196	88,3
Ülkemizde Sigortacılık Uygulamaları Müşterinin İhtiyacını Karşılıyor mu?	Evet	66	29,7
	Hayır	156	70,3
Ülkemizde Sigortacılık Suistimalinin Tahmini Oranı Kaçtır?	%0-10	14	6,3
	%11-20	50	22,5
	%21-30	59	26,6
	%31 ve üzeri	99	44,6
Sigorta Sektörünün Suistimal Sonucu Hasarlar Neticesinde Ödediği Tazminat Bedelleri Kim Tarafından Karşılıyor?	Bilgi Yok	1	0,5
	Devlet Tarafından	13	5,9
	Diğer Tüm Sigortalılar Tarafından	99	43,2
	Sigorta Şirketleri Tarafından	109	48,6
Sigorta Sektöründe Aşağıdaki Kişi ve Kurumlardan Hangisine Daha Fazla Güveniyorsunuz?	Acente	42	18,5
	Avukat	2	0,9
	Hiç Kimseye Güvenmiyorum	12	0,5
	Servis/Tamirhane/Usta	35	15,3
	Sigorta Eksperti	83	37,0
	Sigorta Şirketi veya çalışanları	48	21,6
Zorunlu Eğitim veya Yükseköğretim Döneminde (eğitim/öğrenim görülen bölümlerden bağımsız olarak) Sigortacılık Ders/Eğitimi'nin Seçmeli/Zorunlu Olmasının Gerekli Olduğunu Düşünüyor musunuz?	Evet	177	79,7
	Hayır	45	20,3



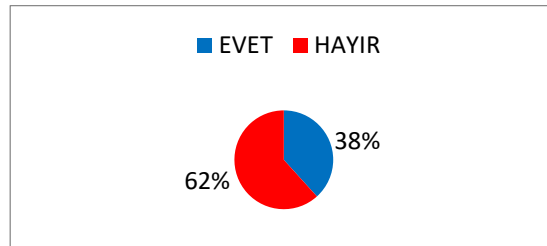
Şekil 3.4. Sigorta Ekspertliğinin Tanımlanması Grafiği

Katılımcıların %68'i sigorta eksperlerinin yapmış oldukları iş ve işlemleri bağımsız ve tarafsız olarak yaptıklarına ilişkin görüş bildirmişlerdir (Şekil 3.4). Buna karşın, %27,9'u sigorta eksperlerinin sigorta şirketi adına hasar tespiti yapan kişiler olduklarını düşünmektedirler.



Şekil 3.5. Hangi Suistimal Türleri İle Karşılaştınız Sorusunun Grafiği

Şekil 3.5'den görüldüğü gibi, katılımcıların en fazla karşılaştığı üç suistimal sırasıyla sürücü değişikliği, beyan uyumsuzluğu ve hasar sonrası sigortalamadır.



Şekil 3.6. Ülkemizde Sigorta Sektöründeki Uygulamaların Toplum Üzerinde Suistimal Eğilimini Artırdığını Düşünüyor musunuz Sorusunun Grafiği

Ülkemizde sigortacılık uygulamalarının suistimal eğilimine katkısını yansıtan Şekil 3.6'da katılımcıların %38'i sektördeki uygulamaların "hak görme/fırsat suistimali"

şeklinde tanımlayabileceğimiz suistimallere neden olduğunu düşünmekte olduğu görülmüştür.

Katılım sağlayan sigortalı/vatandaşların %37'si sigorta eksperlerine diğer sektörde yer alan kişi ve kurumlara göre daha fazla güvendiğini; %79,7'u eğitim hayatının içerisinde sigortacılık eğitiminin yer almasının faydalı olacağını belirtmişlerdir.

Bilindiği üzere sigorta şirketleri ticari amaçla kurulmuş olması sebebi ile gerek suistimallerin araştırılmasına ayrılan kaynaklar, gerekse suistimallerin neden olduğu ödemeler aktüerya hesabının içerisinde yeniden sigorta poliçelerine yansıtılmakta ve sigortalılar üzerine ilgili maliyetler dağıtılmaktadır. Ankete katılan katılımcıların %43,2'si yalnızca bu durumun farkında olmasına karşın, geriye kalan %56,8'lik katılımcı ilgili maliyetin sigortalılar tarafından ödendiğini bilmemektedir. Bu durumun sigorta suistimalleri konusunda vatandaşların bilinçlendirilmesi için sektör düzenleyicileri başta olmak üzere sigorta şirketlerinin sahiplenmesi gereken bir sorumluluk olması gerektiği düşünülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Sigorta sahtekarlıklarının içerisinde organize şekilde yönetilen sahtekarlık oranı yaklaşık %15 - %20 seviyelerinde iken, bireysel bazda gerçekleştirilen suistimallerin tüm suistimallerin içerisindeki oranının yaklaşık %80 - %85 civarında olduğu değerlendirilmektedir. Öyle ki gelişmiş ülkelerde dahi sigorta suistimallerinin %10'lardan daha fazla olduğu değerlendirilmektedir (CAIF, 2022). Ülkemizde de bu oranın % 20 ile % 30 seviyesinde olduğu düşünülmektedir.

Özellikle ekonomideki resesyon dönemlerinde artan suistimaller sigorta şirketlerinin de daha sıkı önlemler almasına neden olmaktadır. Sigortacılık sektöründe her yıl prim üretimlerinin artmasına karşın teknik kar maalesef azalmaktadır. İlgili durum karşısında sigorta şirketlerinin suistimalleri engellemek ve önlemek amacıyla yürütmüş oldukları prosesleri gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Suistimal birimleri, sigorta şirketlerinin hiyerarşik yapılanmasında teknik, hasar, mali işler, insan kaynakları, satış ve pazarlama, vb. departmanlarında olduğu gibi genel müdür yardımcısı seviyesinde konumlandırılması gerekirken, sigorta şirketlerinin neredeyse tamamının organizasyon şemasında hasar servisinin bünyesinde yer aldığı hatta bazı sigorta şirketlerinde yalnızca birkaç personel nezdinde temsil edildiği görülmektedir.

Sigorta şirketleri bünyesinde yer alan suistimal birimleri incelendiğinde, özellikle oto hasar suistimalleri konusunda bilgi ve tecrübe sahibi kişilerden oluştuğu görülmektedir. Ülkemiz sigortacılığının önümüzdeki yıllarda gelişme göstereceği yadsınamaz ancak suistimallerin yön değiştireceği ve gelişmiş ülkelerdeki suistimallerin özellikle sağlık/hayat, yangın gibi oto dışı alanlarda daha yoğun görüldüğü düşünüldüğünde, suistimal birimlerinde çalışanların vaka, saha deneyimi ve uluslararası eğitim süreçleri ile gelişimlerinin düzenli bir şekilde sağlanması gerekmektedir.

Sigorta suistimalleri ülkemizde tüm sigorta branşlarında görülmele birlikte, oto sigortalarında yoğunluk göstermektedir. Bu sebeple oto sigortalarındaki suistimalleri en baştan önleme tedbirleri anlamında hasar yönetim süreçlerine maliyet yönetiminin ötesinde önem vermek gerekmektedir. Bu bağlamda, risk yönetimi ile birlikte doğru

pazarlama politikaları sonrasında maliyet odağının dışında yönetilecek hasar yönetim süreçleri en başta değerlendirilmesi gereken hususlar arasındadır.

Türkiye Sigorta Birliği tarafından her 3 ayda bir paylaşılan sigorta istatistiklerine motorlu araçlar alanında bakıldığında, 2022 yılında kasko ve zms poliçe prim üretimi 90.603.997.711 TL, ödenen maddi tazminat miktarı 32.778.900.498 TL, eksperlere ödenen hizmet bedelinin de 780.838.521 TL olduğu görülmektedir (<https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>).

Motorlu taşıtlar kapsamında eksperlere ödenen hizmet bedeli, toplam maddi tazminat miktarının %2,3'u civarında iken, toplam motorlu araç sigorta priminin içerisindeki oranının ise % 0,8 olduğu görülmektedir. Yapılan anket çalışmasında sektörün paydaş ve müşterilerinin ülkemizde sigorta suistimal oranına yönelik tespit ve öngörüsünün %15 -30 arasında olduğu düşünüldüğünde sigorta sektöründe ödenen hasar miktarının yukarıda belirtilen oranda suistimal hasarlar için yapıldığı düşünülürse aktüeryal hesapta asıl önemsenmesi ve yönetilmesi gereken gider kaleminin suistimal hasar süreçleri olduğu görülecektir.

Gelişmiş ülkelerde tespit edilen suistimal oranının dahi yaklaşık %10 seviyesinde olduğu değerlendirildiğinde, ülkemizde suistimal ile mücadele etmek için sigorta şirketlerinin ilk etapta konuyu önemsemesi büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple hasar yönetim süreçlerinin bir gider kalemi olarak görülmesi anlayışından bir an önce uzaklaşılması sahada görev yapan sigorta eksperleri ile süreç yönetilmesi sayesinde yalnızca sigorta suistimallerinin tespiti aşamasında değil, suistimal eğilimi içerisinde bulunması muhtemel tüm tarafların denetim ve kontrol süreçlerinin de takip edilmesi bu sayede mümkün olacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında Sigortalı/Vatandaş anketine katılım sağlayan kişilerden gelen bir başka önemli bilgi ise, sektörde en güvenilir kişi ve kurumunun kim olduğuna verilen cevaptır. Sigortalıların çoğu bağımsız ve tarafsız olarak gördüğü sigorta eksperlerine sektördeki diğer tüm paydaşlara göre daha fazla güven duymaktadır. Bu bağlamda hasar süreçlerinin suistimal anlamında daha sağlıklı yönetilmesi saha süreçlerinde vaka tecrübesi sabit olan sigorta eksperlerinin sürecin içerisinde daha fazla dahil edilmesiyle mümkün olacağı düşünülmektedir. Öte yandan sigorta araştırmacılarına yöneltilen en doğru suistimal şüphesi tespit eden kaynağın verimliliğine ilişkin soruda halen yapay zekadan daha fazla doğru suistimal şüphesi verimliliğinin sigorta eksperlerinde olduğu görülmektedir (Şekil 3.3).

Sigorta eksperlerinin suistimal şüphesi barındıran hasarları tespit etmesindeki bu başarının arkasında, sahada kazanılan deneyim ve tecrübe yatmaktadır. Nitekim sigorta şirketlerinin gerek sigorta eksperlerine gerekse sigorta araştırmacılarına ayırdığı bütçenin, maruz kaldıkları suistimaller neticesinde kaybettikleri bütçeden daha az olacağı ortadadır. Üstelik sahada yer alan sigorta eksperlerinin sadece sigortalı kaynaklı suistimal şüphelerinin tespit edilmesine yönelik değil tamirhaneler, tedarikçiler, asistan firmalar, vb. kaynaklı suistimal şüphesi içeren durumların tespiti açısından da sektörün en verimli paydaşı olduğu gerçeği yadsınamaz.

Araştırma hususunu sadece suistimal noktasında değerlendirmemek gerekir. Ön araştırma süreçleri özellikle risk yönetimi açısından da büyük öneme sahiptir. Ön araştırma, data yönetimi vb. süreçlere özellikle dağıtım kanallarının dahil edilmesi gibi unsurların oluşturulması neticesinde, birçok suistimal henüz gerçekleşme aşamasına

dahi gelmeden başlangıçta portföyün sağlıklı yönetilmesi neticesinde önlenmiş olacaktır. Nitekim hasar sonrası sigortalama suistimallerinin halen en fazla görülen suistimal türlerinden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu süreçte prim üretimine katkıda bulunan dağıtım kanallarının denetimi, ön araştırma faaliyetleri ve risk yönetimi açısından da büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, sigorta sektörünün suistimal konusuna yaklaşımını, vakalar ile karşılaşma sonrası tespit etme yönteminin yanında, suistimal önleme süreçlerine de odaklanarak revize etmesi gerekmektedir. Bu durum sigorta şirketlerinin, özellikle dağıtım kanallarını verimli değerlendirmeleri ile söz konusu olabilecektir. Üstelik halen mevcut acentelerin, online satış kanallarına göre daha fazla üretim yaptığı değerlendirilirse bu aşamada geç kalınmaması da sürecin yönetilmesini avantajlı hale getirecektir.

Yapılan anket çalışmasında açık uçlu sorular kapsamında alınacak önlemler konusunda sigortalılardan gelen suistimallerin azaltılabilmesi için alınan cevaplar değerlendirildiğinde, hukuki alt yapının cezai müeyyideler ile desteklenmesi ve denetim faaliyetlerinin artırılması şeklinde cevapların yoğun olduğu görülmüştür.

Sigorta suistimalleri Türk Ceza Kanununun 158. maddesinde "Nitelikli Dolandırıcılık" mertebesinde değerlendirilen bir suç olup, sigorta sektöründe çeşitli eleştirilere neden olmaktadır. Bu eleştirilerin temelinde, yapılan yasal düzenlemelerin kapsamlı maddeler içermediği, yüzeysel kaldığı düşünüldüğünden hiçbir caydırıcı etkisi olmadığı görüşü hakimdir. Gerçekten de yasa maddesine bakıldığında, suistimalin gerçekleşmesi durumunda, sigorta şirketi adına hasar araştırması yapan görevlilerin yasa ile desteklenmiyor olması, sigorta suistimallerine bakacak ilgili alanda uzman mahkeme ve savcı olmadığından bu suistimallerin yeteri kadar ortaya çıkartılabilmesi zor olmaktadır.

Hukuk sistemi karşılaşılan sorunlar doğrultusunda günün ihtiyaçlarına göre yeni kanunlar ve yönetmelikler geliştirerek sorunları yönetmek ve çözüme kavuşturmak hususunda gelişim kat etmektedir. Sigortacılık sektöründe de ihtiyaçların doğru tespit edilmesi zaman içerisinde yeni yaptırım ve düzenlemeler oluşturma hususunda da kendini göstermiş, ülkemiz sigortacılık mevzuatı gelişen teknoloji ve mevcut karşılaşılan problemlere cevap vermekte zorlanmaktadır.

Sigorta suistimallerinin en aza indirgenmesi sürekli veri takibi ile zaman içerisinde mümkün olabilecektir. Ancak en başta sigorta şirketlerinin suistimal konusunu yeterince sahiplenmeleri doğrultusunda, veri yönetimi ile sağlıklı süreç yönetimi gerçekleştirilecektir. Böylelikle sigorta hukuku, KVKK ve ceza hukukuna yönelik yapılacak düzenlemeler ile cezai yaptırımların belirlenmesi hukuk ve sigortacılık uygulamalarının birbirine paralel hale getirilmesinin kamunun gündemine alınması olanaklı hale getirecektir.

Suistimal hususlarının tespiti ve mahkemelere sevki konusunda sigorta araştırmacılarının görev ve yetki tanımları, yasal çerçeve ile belirlenmeli ve sektöre, gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi özellikle dedektiflik yasasının kazandırılması ile katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu'na gelen bildirim kaynaklarının verimliliğine bakıldığında, sigorta şirketlerinin halen diğer kaynaklardan daha fazla suistimal bildirim yaptığı görülmüştür. Sigortalı/vatandaş anketinde yer alan katılımcıların %88,3'ü, SİSEB'i ve suistimal bildirim platformunu hiç duymadığını

belirtmiştir. Suistimallerin önlenmesi hususunda başta kamu spotları olmak üzere sosyal medyada yer alan platformlar üzerinden tanıtım faaliyetlerinde bulunmak, suistimallerin tespitini kolaylaştırırken, zaman içerisinde azalmasına ve önlenmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sigortacılık alanında gerçekleştirilen suistimal vakalarının sayısal olarak hesaplanamıyor olması, tespit edilen suistimal vakalarının ülkemiz hukukunda yer alan mevzuat boşlukları nedeniyle yaptırımsız kalması sonucunda sektör ciddi sorun yaşamaktadır. Ülkemiz sigortacılığına ve sigorta suistimallerinin azaltılmasına katkıda bulunması amacı ile yapılabilecek bazı öneriler aşağıda verilmiştir.

- Günümüzde yalnızca web tabanlı olan SİSBİS ihbar hattının, telefon ihbar hattı ile geliştirilmesi, SİSBİS kayıtlarının verimliliğinin artırılması için kayıt sisteminde yer alacak sigortalıların riskli sigortalılar ve kara listede kayıtlı sigortalılar şeklinde ikiye ayrılması,
- Sigorta suistimallerine karışmış kişi, kurum ve kuruluşlar ile hiç karışmamış kişi, kurum ve kuruluşların sağlıklı olarak birbirinden ayrılması için tüm raporlama süreçlerinin elektronik ortama taşınması ve findeks benzeri skorlama sistemi kurulması,
- Açılan tüm hasar dosyalarının oto dışı branşlar da dahil olmak üzere e-imzalı ve kayıt altında olması,
- Şüpheli hasarların mümkün olduğunca yerinde ekspertiz ile hasar tespit işlemlerinin yapılması ve sigorta eksperleri nezaretinde sürecin yönetilmesi,
- Emniyet teşkilatı içerisinde yangın ve sigorta dolandırıcılık bürolarının hayata geçirilmesi,
- Suistimler neticesinde oluşan ödemelerin diğer masum sigortalılara yansıdığı bilindiğinde, elektrik faturalarında yer alan kayıp-kaçak bedeli örneğinde olduğu gibi sigorta poliçelerinde de bu tutarın belirtilmesi ve bu sayede sigorta suistimallerine karşı toplumsal farkındalık oluşturulması,
- Sigorta araştırmacılarının süreçlerini daha sağlıklı yönetebilmesi için gelişmiş ülkelerde olduğu gibi dedektiflik yasalarının hayata geçirilmesi,
- Kara kutu, araç içi kamera vb. ürünlerin kullanımının yaygınlaştırılması adına yasal alt yapı oluşturulması ve ilgili ürünlerin kullanımı neticesinde sigorta primlerinde gerekli indirim ve kolaylıklar sağlanması,
- TCK, KVKK ve Sigortacılık Kanunu nezdinde yasal düzenlemelerin geliştirilmesi,
- Sigorta şirketleri çalışanları başta olmak üzere sigorta araştırmacıları ve sigorta eksperlerine fraud konusunda gelişmiş ülkelerde örnekleri var olan düzenli eğitimlerin verilmesi,
- Sigorta Bilgi Merkezinin Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği altındaki teşkilatlanma yapısının SEDDK bünyesinde teşkilatlandırılarak merkezin işlevselliği ve sektöre vereceği hizmet kalitesinin artırılması,

Kayıt dışılığın önüne geçilmesi için emniyet teşkilatından vergi mekanizmalarına, kamu kurumlarından sektörde yer alan tüm kurum ve kuruluşlara kadar uçtan uca entegrasyon sistemleri geliştirilmesi önerilebilir.

Sigorta şirketlerinin suistimal hususunu daha fazla önemsemeleri gerektiği görülmektedir. Şu an için kayıp ve kaçak miktarının net olarak hesaplanamıyor olması ve her halükârda ilgili risk/prim dengesinin diğer sigortalılara dağıtılıyor olması sebebi ile sektör için önemsenmediği görülmektedir. Ancak bu oran ve tüm sigortalılara yansıyan prim oranı arttığında ise suistimler için bugünden yeterince önlem almayan

sigorta sektörü suistimallere engel olmakta ve suistimal şüphesini tespit etmekte zorlanacaktır.

Suistimal incelemeleri için gerekli olan veri ağının ülkemizde yalnızca kolluk kuvvetlerinin kullanımına açık olması sigorta hasar süreçleri gibi hızlı süreç yönetimi gerektiren durumlarda dava ve şikâyet yoluna gidilememesini ve sektörün suistimallere açık hale gelmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde çok yönlü bir geliştirme sürecine gidilmediği takdirde, suistimallerin önlenmesinin mümkün olmayacağı gibi sektöre olan güven duygusunun azalması ve en önemlisi de sigortacılığın gelişimine olumsuz yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple kamu otoritesi nezdinde geliştirilecek uçtan uca entegrasyon sistemleri ile öncelikle risk yönetimi ve hasar uygulamaları çerçevesinde suistimallerin önlenmesi sağlanacaktır. Ancak her şeye rağmen gerçekleşen suistimallerin tespit edilmesi, yine yapılması önerilen yasal ve sektörel düzenlemeler sayesinde yaptırımsız kalmayacak ve bu sayede sigorta suistimallerinin azaltılması mümkün olabilecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Duran Eren KERİM, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve ve Veri Toplama / Analizi bölümlerinde katkı sağlamıştır. Serpil Cula çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve ve Ampirik Literatür bölümlerinde katkı sağlamıştır. 1.yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Duran Eren KERİM contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, and Data Collection / Analysis sections. Serpil CULA contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework and Empirical Literature sections. 1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

Kaynakça

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

ACFE (Association of Certified Fraud Examiners) (2009) Insurance Fraud Handbook, USA. 1-118

Aligil, S., (2018). Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Bölümü (11 Kasım 2018).

Alma, D., (2015). Türkiye Sigorta Sektörünün İncelenmesi ve Kasko Sigorta Tercihini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Celal Bayar Üniversitesi Personeline Uygulama, Manisa.

Azam, M., R., (2018). "Theory Application: Why People Commit Fraud", International Journal of Management Accounting and Economics, Vol: 5, No: 1, ss.54-65.

CAIF, 2022 /<https://insurancefraud.org/wp-content/uploads/The-Ethical-Use-of-Data-to-Fight-Insurance-Fraud-Study> erişim tarihi 30.12.2022

Çipil, M. (2019). Sigortacılık ve Risk Yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Eres M. Ş., (2013). Sigorta Şirketlerinde Karşılaşılabilecek Suistimail Risklerinin Kontrol Edilebilmesi için Suistimal Önleme Prosedürünün Oluşturulması. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü).

Günay, E. (2016). Dolandırıcılık ve Belgede Sahtecilik Davalarında Yargılama Süreci (3 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Insurance Europe, (2013). <https://www.insuranceeurope.eu/publications/492/the-impact-of-insurance-fraud/> (Erişim tarihi 24.12.2022)

Insurance Europe, (2019). "Insurance Fraud: Not A Victimless Crime", https://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/Insurance%20ofraud%20%20not%20a%20victimless%20crime_0.pdf, (08.11.2022), s.6.

Insurance Information Institute, (2020). "Background On: Insurance Fraud", <https://www.iii.org/article/background-oninsurance-fraud>, (09.11.2022).

McKeever, K. (2015, 05 04). A Short_History of Tontines. Fordham Journal of Corporate & Financial Law, s. 492-494. 05.11.2022 tarihinde <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8CR5SBX> adresinden alındı

Okura, M. (2013), "The relationship between moral hazard and insurance fraud", *The Journal of Risk Finance*, Vol. 14 No. 2, : 120-128.

Özcan, H. (2018). Sigorta Sahtecilik ve Suistimalleri. İstanbul: Kriter Yayınevi.

SBM. (2022). SİSBİS. 22.12. 2022 tarihinde Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu: <https://siseb.sbm.org.tr/Tr/Sisbis> adresinden alındı

Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi, (2016). "Bedeni Hasarlardaki Suistimaller", Bilgi dergisi, Sayı:7.

SİSEB. (2019). Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri. 22.12.2022 tarihinde Sigorta Sahteciliklerini Önleme Bürosu: <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler> adresinden alındı

Swiss Re Group. (2017). A History of UK Insurance. 05.11.2022 tarihinde <https://www.swissre.com>: https://www.swissre.com/dam/jcr:e8613a56-8c89-4500-9b1a-34031b904817/150Y_Markt_Broschuere_UK_EN.pdf adresinden alındı

Taşyon, S. (2019). Oto Sigortaları Hasar Süreçleri. A. Oksay, C. Fenercioğlu, H. Karamercan, A. Erdem, A. Aksyon, H. Erözer, Y. Tekdemir, & H. Özcan (Dü.). içinde İstanbul: Kriter Yayınevi.

TİDE, IIA Uluslararası İç Denetim Standartları-İç Denetim Terimler Sözlüğü, <https://www.tide.org.tr/uploads/IcDenetimTerimlerSozlugu.pdf>,

TSB, Sigorta Branşları, <https://www.tsb.org.tr/kasko.aspx?pageID=627> , (05.11.2022)

Wilson, J. H. (2009). An Analytical Approach To Detecting Insurance Fraud Using Logistic Regression. *Journal of Finance & Accountancy*, ss.1-15.

Yılmaz, A., (2014). Sahte Hasarların Lojistik Regresyon Analizi ile Tahmini. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

<https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler>

<https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>

Extensive Summary

Insurance Fraud Problems in Turkey and Solution Suggestions

Introduction

The number of insurance frauds continues to increase day by day and constantly changes shape and size with changing technology. Insurance abuses are among the fraudulent practices that are taken seriously and tried to be detected and managed by the insurance industry and public authorities all over the world. Insurance fraud is among the most common crimes in many countries, after tax evasion. This situation creates a serious decrease in the profitability of insurance companies and may disrupt the portfolio distribution of small insurance companies in particular.

The insurance sector is important in terms of risk sharing, fund creation, and the continuity of the economic process in case a risk occurs. However, this sector is also open to abuse and moral, economic, and social harm. By law, insurance companies are required to prove fraudulent claims. The ability of a business to make the right decision is closely related to the effective work and correct decision-making of its personnel. It is thought that the attitudes and behaviors of sector employees and stakeholders towards abuses will play an important role in preventing abuses.

Method

In the study, damage and abuse suspicion management processes go through an economic, social, psychological, and emotional process. It has been researched in many ways by insurance experts, insurance researchers, and insured people. The study was conducted on three different groups consisting of insurance experts, insurance researchers, and insured people operating in Turkey. The participation of insurance adjusters and researchers was taken on a business-by-business basis, not on an individual basis, in order to prevent repetitive information that could come from more than one expert and researcher.

During the research data collection process, an internet-based survey method with open and closed-ended questions was used. The surveys were designed and implemented separately and independently for insurance experts, insurance researchers, and insured people. In the study, by evaluating the information obtained as a result of the literature review, the results obtained during the survey application phase were interpreted with statistical methods in terms of the sector, and the findings were summarized with tables and figures.

The survey included insurance adjusters in 256 offices across Turkey (approximately 400 experts, considering offices that employ more than one insurance researcher), insurance researchers in 28 offices (approximately 60 insurance researchers, considering offices that employ more than one insurance researcher), and 222 insured persons. citizens participated.

Conclusion

Behind the success of insurance adjusters in detecting claims that involve suspicion of abuse lies the experience gained in the field. As a matter of fact, it is obvious that the budget that insurance companies allocate to both insurance adjusters and insurance researchers will be less than the budget they lose as a result of the abuses they are exposed to. Moreover, the insurance experts in the field are not only responsible for detecting suspicions of abuse by the insured but also for repair shops, suppliers, assistant companies, etc. It is undeniable that it is the most efficient stakeholder in the sector in terms of detecting situations involving suspected fraud.

The issue of research should not be evaluated only in terms of abuse. Preliminary research processes are also of great importance, especially in terms of risk management. Preliminary research, data management, etc. As a result of the creation of elements such as the inclusion of distribution channels in the processes, many abuses will be prevented before they even reach the stage of realization as a result of healthy management of the portfolio.

When the answers received from the insured regarding the measures to be taken within the scope of open-ended questions in the survey study to reduce abuses were evaluated, it was seen that the answers were mostly such as supporting the legal infrastructure with penal sanctions and increasing inspection activities.

The legal system is making progress in managing and resolving problems by developing new laws and regulations according to the needs of the day and the problems encountered. Accurate identification of needs in the insurance sector has

also manifested itself in creating new sanctions and regulations over time, and our country's insurance legislation has difficulty responding to developing technology and current problems.

When we look at the efficiency of the reporting sources coming to the Insurance Fraud Prevention Bureau, it is seen that insurance companies still report more fraud than other sources. 88.3% of the participants in the insured/citizen survey stated that they had never heard of SİSEB and the abuse reporting platform. In order to prevent abuses, it is thought that carrying out promotional activities through social media platforms, especially public service announcements, will facilitate the detection of abuses and contribute to their reduction and prevention over time.

The sector is experiencing serious problems as a result of the fact that fraud cases in the field of insurance cannot be calculated numerically, and detected fraud cases remain unsanctioned due to legislative gaps in our country's law. Some suggestions that can be made to contribute to the insurance industry of our country and reduce insurance abuses are given below.

- Developing the SİSBİS reporting line, which is currently only web-based, with a telephone reporting line, dividing the insured who will be included in the registration system into risky insureds and blacklisted insureds in order to increase the efficiency of SİSBİS records,
- Moving all reporting processes to the electronic environment and establishing a scoring system similar to Findex in order to ensure a healthy separation of individuals, institutions, and organizations involved in insurance abuses and people, institutions, and organizations that have not been involved at all,
- All damage files opened, including non-auto branches, must be e-signed and recorded.
- Carrying out damage assessment with on-site expertise for suspicious damages as much as possible and managing the process under the supervision of an insurance adjuster,
- Implementation of fire and insurance fraud offices within the police force,
- When it is known that the payments resulting from abuses are reflected on other innocent insured people, this amount should be stated in insurance policies, as in the example of the loss-theft fee included in electricity bills, thus raising social awareness against insurance abuses.
- Black box, in-car camera, etc. Establishing a legal infrastructure to expand the use of the products and providing the necessary discounts and facilities in insurance premiums as a result of the use of the relevant products,
- Developing legal regulations under the Turkish Penal Code, KVKK, and the Insurance Law,
- Providing regular training on fraud to insurance researchers and insurance experts, especially employees of insurance companies, examples of which exist in developed countries,

- Increasing the functionality of the center and the quality of service it will provide to the sector by reorganizing the organizational structure of the Insurance Information Center under the Association of Insurance, Reinsurance, and Pension Companies of Turkey within SEDDK,

- In order to prevent informality, it may be recommended to develop end-to-end integration systems, from the police force to tax mechanisms, from public institutions to all institutions and organizations in the sector.

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091
JCS, Volume (7)2
<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Does Blue-Collars' Well-Being Always Enhance Job Engagement? The Moderating Influence of Meaningful Work

Mavi Yakalıların İyi Oluş Düzeyi Her Zaman İşe Tutunmayı Arttırır mı? Anlamlı İşin Düzenleyici Etkisi

Atıf Gösterimi:
Kızrak, M., Kibaroglu, G.G.
(2023). Does Blue-Collars' Well-Being Always Enhance Job Engagement? The Moderating Influence of Meaningful Work Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (7)2, 167-187.

Meral KIZRAK¹

Gamze Güner KİBAROĞLU²

Özet

Amaç: Öz-Düzenleme Kuramı, İş Özellikleri Modeli ve Pozitif Psikoloji Yaklaşımının varsayımlarını dayanan bu görgül çalışma, mavi yakalı çalışanlar arasındaki iyi oluş ve işe tutunma arasındaki ilişkide işin anlamlılığının düzenleyici rolünü araştırarak bu değişkenler arasındaki karmaşık etkileşimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Yöntem: Araştırmada nicel araştırma deseni benimsenmiştir. Mavi yakalı çalışanlardan elde edilen veriler (n:237), güvenirlik ve geçerlik düzeyleri yüksek ölçekler kullanılarak online yöntemle toplanmış olup, veri analizi için Smart PLS 4 and IBM SPSS 26 yazılımları kullanılmıştır. Hipotezler ve araştırma modeli Bootstrapping analizi ve Yapısal Eşitlik Modellemesi ile test edilmiştir.

Bulgular: Mavi yakalı çalışanların iyi olma ve işe tutunma ilişkisi, işin anlamlılık düzeyinden etkilenmektedir. Yaptıkları işin anlamlı olduğunu düşünen çalışanlarda iyi

¹ Asst. Prof., Başkent University, Türkiye, mkizrak@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0053-6043

² Dr., Başkent University, Türkiye, gamzegunerkibaroglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6187-4607

olma ile işe tutunma arasında olumlu bir ilişki gözlemlenirken, anlamlılık düzeyinin düşük olması bu ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç ve Katkıları: Yöneticiler, mavi yakalı çalışma ortamında iş görenlerin iyi olma durumunu ve işe tutunma düzeyini arttıracak destekleyici bir liderlik tarzı benimsemelidir. Ayrıca mavi yakalı çalışanların görevlerini çeşitlendirerek işlerine olan ilgiyi ve işin anlamlılık düzeyini arttırmalıdır.

Sınırlılıklar: Çalışmanın sadece Türk katılımcı örnekleme içermesi genelleme olasılığını sınırlamaktadır. Ayrıca, çalışmanın öz bildirime dayalı ölçümlerinin yanıt yanlılığına yol açabilmesi; kullanılan kesitsel verilerin nedensel ilişkileri ortaya çıkarmadaki sorunları ve çalışmanın sadece nicel yöntemlere dayandırılmış olması önemli sınırlılıklar olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anlamlı iş, İyi oluş, İşe tutunma, Mavi yakalı çalışanlar

Jel Kodu: M10, M12, L2

Abstract

Purpose: Integrating the assumptions of Self-Regulation Theory, the Job Characteristics Model, and the Positive Psychology Approach, this empirical study aims to investigate the moderating role of meaningful work in the relationship between well-being and job engagement among blue-collar workers, contributing to an enhanced understanding of the complex interplay between these constructs.

Methodology: The research adopted a quantitative research design by utilizing data obtained from blue-collar workers (n:237). The data, collected through an online method using scales with high levels of reliability and validity, was analyzed using Smart PLS 4 and IBM SPSS 26 software. The hypotheses and research model were tested employing the Bootstrapping analysis and structural equation modelling.

Findings: The relationship between well-being and job engagement among blue-collar workers is influenced by the level of meaningful work, meaning that high meaningful work corresponds to a positive well-being-job engagement link while low meaningful work alters this relationship by negatively affecting job engagement through well-being.

Implications: Managers should adopt a supportive leadership style in the blue-collar work environment to enhance the well-being and job engagement levels of employees. Additionally, blue-collar workers should have diversified tasks to increase their interest in their jobs and the level of meaningfulness associated with their work.

Limitations: Limitations include a Turkish-only participant sample, potentially limiting generalization; self-report measures introducing response bias; cross-sectional data hindering causal relationship establishment; and sole reliance on quantitative methods, omitting qualitative insights.

Keywords: Meaningful work, Well-being, Job engagement, Blue-collar workers

Jel Codes: M10, M12, L2

1. Introduction

In recent organizational studies, the notion of job engagement has arisen as a crucial factor in employee performance and satisfaction (De Los Santos & Labrague, 2021; Labrague & Obeidat, 2022). Job engagement is defined as an individual's enthusiastic involvement in their responsibilities, driven by intrinsic rewards and a personal connection to their tasks (Roberts & Davenport, 2002). It encompasses the notion of individuals wholeheartedly employing their own identities, invoking, and articulating their authentic selves while executing their designated duties (Kahn & Fellows, 2013).

The traditional understanding of job engagement, often confined to task completion and job-related responsibilities (Jawad & Rizwan, 2023; Silic et al., 2020), is undergoing transformation due to the evolving nature of work and the acknowledgment of employees as holistic individuals. This shift has prompted a need for a more in-depth exploration of factors that elevate job engagement to a more heightened level (Nimon et al., 2023). Central to this inquiry is the focus on employee well-being, which involves evaluating subjective feelings of emotional state (affect) and satisfaction across various areas of life (Bryson et al., 2017). While previous research has identified predictors of job engagement, such as job crafting (Chen et al., 2014), coworker support, management commitment to safety (Yuan & Tetrick, 2015), and job autonomy (Sung et al., 2022), the interplay between job engagement and employee well-being within the context of blue-collar workers remains unexplored. Notably, existing studies on the relationship between job engagement and well-being have predominantly concentrated on specific employee groups, such as IT professionals (Yogamalar & Samuel, 2019), customer service employees (Hammedi et al., 2021), and healthcare practitioners (Tesi et al., 2018). This research gap gains relevance within the distinctive landscape of blue-collar work, characterized by physically demanding tasks and potential exposure to workplace hazards, and unique circumstances that may influence their well-being and job engagement. Specifically, addressing this negligence becomes increasingly important in light of recent technological developments affecting blue-collar workers, which have introduced new dynamics and challenges, such as job automation, work-home interface, new robotic tools, and constant connectivity to work (Baek et al., 2023; Hampel et al., 2022; Toshav-Eichner & Bareket-Bojmel, 2022; Moore et al., 2014). In light of this gap, we propose a new direction for research in this area. Therefore, in this study, we aim to investigate whether well-being may lead to increased job engagement among blue-collar workers. This proposal is rooted in the Self-regulation Theory (Carver & Scheier, 1981), which posits that individuals who experience higher levels of well-being are better equipped to effectively manage their cognitive, emotional, and behavioral processes (Carver & Scheier, 1981). This enhanced self-regulation, in turn, may contribute to a heightened sense of motivation, focus, and dedication to their work tasks, ultimately fostering greater job engagement among blue-collar workers.

Existing research also lacks a comprehensive understanding of the specific conditions that may enhance the association between well-being and job engagement among blue-collar workers. This study seeks to address this gap by examining the role of meaningful work, suggesting that the effect of well-being on job engagement may be different based on the level of meaningfulness experienced in

the work. Hence, meaningful work, defined by its inherent sense of purpose and significance (Lips-Wiersma et al., 2016), may potentially influence and strengthen the dynamic between well-being and job engagement. As blue-collar workers have physically demanding tasks and unique challenges inherent to their roles, meaningful work may serve as a force that influences the strength and direction of this interrelationship.

Additionally, possible mediating role of meaningful work can be explained by the principles of the Job Characteristics Model and Positive Psychology perspectives. Meaningful work highlights the significance of task autonomy and significance, in line with the Job Characteristics Model (Um & Bardhoshi, 2022; West, 2023), while also aligning with Positive Psychology's emphasis on discovering purpose and meaning (Seligman, 2002). As a result, the combined insights from the Job Characteristics Model and Positive Psychology perspectives contribute to a deeper comprehension of how meaningful work, serving as a moderator, impacts the complex relationship between well-being and job engagement. These perspectives offer a comprehensive framework for examining the mechanisms that influence the connections among well-being, job engagement, and meaningful work, thereby providing valuable insights for both research and practical applications.

This study has several contributions. From a theoretical standpoint, it extends existing research by introducing and examining the moderating role of meaningful work in the relationship between well-being and job engagement among blue-collar workers drawing on the Self-regulation Theory, the Job Characteristics Model, and Positive Psychology perspectives. This integration offers a holistic framework that elucidates the intricate dynamics among these constructs, revealing how meaningful work operates as a dynamic force that shapes the relationships between well-being and job engagement. By bridging these theoretical perspectives, the study advances our comprehension of which conditions strengthen the impact of well-being on job engagement.

In practical terms, the results of this study carry substantial implications for organizations aiming to enhance employee well-being and job engagement within the context of blue-collar work. Recognizing the role of meaningful work as a possible moderator empowers organizations to design interventions and strategies that promote a work environment conducive to fostering both meaningful work experiences and enhanced well-being. In conclusion, this study contributes to the understanding of the intricate interplay between well-being, meaningful work, and job engagement among blue-collar workers. By introducing and exploring the moderating role of meaningful work, the study unveils the mechanisms through which these constructs interact, thereby offering valuable insights for both research and practice. This holistic perspective enhances our comprehension of how individuals derive purpose and fulfillment from their work, ultimately impacting their overall well-being and engagement within the distinctive context of blue-collar employment.

2. Theory and Hypothesis Development

2.1. Relationship between Well-being and Job Engagement

The idea of job engagement has a significant influence on how well employees perform and how satisfied they are at work, according to recent research in

organizational studies. Job engagement pertains to an individual's enthusiastic participation in their designated role, reflecting a personal connection they establish with their responsibilities and deriving motivation from the inherent rewards of the work (Roberts & Davenport, 2002). The genuine expression of self while fulfilling assigned duties is a central aspect of this notion, as individuals effectively integrate their own identities in the process (Kahn & Fellows, 2013).

Job engagement, a one-dimensional construct, is perceived as the complete commitment of an individual to a specific job role (Rich et al., 2010). This involves a dynamic harmony between the person and their responsibilities, where enthusiasm and personal investment come together to nurture a meaningful and purposeful work experience (Truss et al., 2013). As described by Kahn (1990), job engagement involves the simultaneous utilization and manifestation of an individual's desired self by means of actions that strengthen connections with both job-related duties and coworkers. This encompasses being completely present and energetically carrying out all facets of the job role. Dávila and Finkelstein (2013) characterize job engagement as a positive mental state of contentment in one's work, marked by heightened levels of energy and psychological resilience in connection with the job, and a readiness to invest effort even in the face of difficulties. In other words, job engagement entails an unwavering dedication that goes beyond mere task completion; it encompasses a genuine enthusiasm that transforms routine work into a purposeful endeavor. Thus, engaged workers manifest their genuine identities by means of active physical engagement, heightened cognitive acuity, and profound emotional connections (Truss et al., 2013).

Research indicates a significant positive association between job engagement and proactive work behavior (Warshawsky et al., 2012), job performance (Bakker & Bal, 2010), and organizational citizenship behavior (Rich et al., 2010). Drawing on the Self-determination Theory, it is reasonable to expect that job engagement may also be linked to well-being. Self-determination theory (Carver & Scheier, 1981) theory is a psychological framework that focuses on how individuals set and pursue goals in order to manage their behavior, emotions, and cognitive processes. This theory emphasizes the dynamic nature of self-regulation, where individuals continuously monitor their progress, adjust, and exert effort to achieve desired outcomes (Carver & Scheier, 1981).

When individuals experience higher levels of well-being, they are more likely to be intrinsically motivated and engaged in their jobs. Well-being encompasses both positive affect (experiencing positive emotions) and life satisfaction (overall contentment with life). Limited research on blue-collar workers' well-being indicates its link with work related variables such as job crafting, workaholism, work engagement, stress, and work-life balance (Brand-Labuschagne et al., 2012; Haar & Roche, 2013; Napholz, 2005; Nielsen & Abildgaard 2012; Siu, 2002; Vestling et al., 2003). Extending these studies, we propose that when blue-collar workers experience positive emotions and feel satisfied with their lives, they are more likely to approach their job tasks with enthusiasm, energy, and dedication. This positive emotional state may contribute to a deeper engagement with their work, as they perceive their job as a meaningful and fulfilling aspect of their lives (Ryan & Deci, 2000).

Building on the Self-regulation Theory, the link between well-being and job engagement can be explained through a dynamic interplay of cognitive, emotional, and behavioral processes. Well-being is described as a state marked by a positive mood and a sense of vitality, where individuals experience feelings of energy and engagement with life (Greenglass & Fiksenbaum, 2009). Characterized by a positive state of mental and emotional health, it provides a foundation that enhances an individual's capacity for effective self-regulation (Singh & Sharma, 2018), which in turn may lead to heightened job engagement. When an individual experiences well-being, they are more likely to possess a positive self-concept and higher self-esteem (Bandura, 1997). This positive self-perception facilitates the development of self-efficacy beliefs, which contributes to one's belief in their ability to successfully regulate their actions and achieve desired outcomes (Bandura, 1997). With a strong sense of self-efficacy, individuals are more motivated to set ambitious goals and invest effort in pursuing them, a critical aspect of self-regulation (Latham & Locke, 1991; Lock & Latham, 1990). Moreover, individuals with higher levels of well-being tend to have better emotional regulation skills (Carver & Scheier, 1981). This emotional regulation, an essential facet of self-regulation, allows individuals to effectively manage negative emotions and stressors that may arise in the workplace (Chandra et al., 2020). By effectively managing emotions, white-collar workers can optimize their cognitive resources, remain adaptable in dynamic work settings, and ultimately contribute to a more positive and thriving work environment. This exemplifies the intricate connection between self-regulation, emotional management, well-being, and sustained job engagement within the white-collar job context. Furthermore, well-being is associated with a cognitive orientation toward positivity and growth (Fredrickson, 2001). This positive cognitive bias aligns with Self-regulation Theory's emphasis on focusing attention on progress, successes, and opportunities, which in turn reinforces motivation and engagement in job-related tasks.

Taken together, these mechanisms informed by Self-regulation Theory create a reciprocal relationship: well-being enhances an individual's capacity for effective self-regulation, facilitating goal pursuit, emotion regulation, and cognitive focus. In turn, this heightened self-regulation positively influences job engagement by fostering a sense of purpose, determination, and enthusiasm in one's work tasks. As employees experience a greater sense of accomplishment, satisfaction, and positive affect, their overall well-being is further nourished, creating a reinforcing cycle that ultimately strengthens their dedication and engagement in their job roles. This synergy between well-being and job engagement, rooted in self-regulation processes, underscores the importance of promoting well-being as a catalyst for fostering meaningful and sustained job engagement. Based on these insights, Hypothesis 1 of the study is formulated as follows:

Hypothesis 1. Well-being is positively associated with job engagement.

2.2. Moderating Role of Meaningful Work

Meaningful work is conceptualized as the overall assessment that the tasks individuals undertake in their professional life contribute to important, meaningful, or valuable objectives that align with their core existential values (Allan et al., 2019).

Several studies in the related literature have presented various facets of meaningful work. Göçen and Terzi (2019) have synthesized these findings and identified six distinct dimensions of meaningful work. Accordingly, meaning at work dimension encompasses self-discovery, personal development, alignment with a greater purpose, a sense of spiritual connection, and spiritual satisfaction in one's job or career (Steger et al., 2012). Search for meaning dimension refers to a quest for a deeper purpose and significance in their work (Steger et al., 2006). Work relationship entails feeling a sense of belonging, perceiving value from colleagues, enjoying interactions with them, and experiencing mutual satisfaction in work-related relationships (Bendassolli et al., 2015). Transcendence at work represents passion, spiritual fulfillment, and inner peace at work, whereas humility at work is the practice of maintaining a humble and modest demeanor (Göçen & Terzi, 2019). Finally, meaning leadership at work refers to helping and inspiring employees to find purpose and fulfillment in their professional lives (Göçen, 2021).

The concept of meaningful work goes beyond the confines of a job description. It is rooted in the profound sense of purpose and significance that individuals derive from their tasks (Lips-Wiersma et al., 2016). While it might be seen as a variant of work value, its true essence lies in the alignment of an employee's values with the reinforcing elements present in their work environment (Lips-Wiersma et al., 2016). This alignment establishes a deep connection between individuals and their roles, emphasizing contribution, impact, and resonance with personal values (Um & Bardhoshi, 2022; West, 2023). The integration of well-being, which encompasses emotional, mental, and social dimensions, with the concept of meaningful work enriches its role in nurturing job engagement (Helzer & Kim, 2019; Kyprianides & Easterbrook, 2020; Teufer & Grabner-Kräuter, 2023; Venzin, 2020). Research underscores the potential of meaningful work to evoke positive emotions, elevate overall life satisfaction, and amplify job engagement (Venzin, 2020; May et al., 2004), particularly within the context of blue-collar work. Thus, we suggest that meaningful work may act as a potential moderator that interacts with well-being to enhance job engagement drawing insights from the Job Characteristics Model and Positive Psychology.

The Job Characteristics Model underscores the role of tasks that possess significance and variety in enhancing job engagement (Hackman & Oldham, 1976). In the context of blue-collar workers, tasks that hold personal meaning and offer diverse challenges contribute to heightened engagement and motivation. The Job Characteristics Model highlights the impact of core job dimensions on intrinsic motivation and job satisfaction, aligning seamlessly with the concept of meaningful work (Um & Bardhoshi, 2022; West, 2023). Prior research emphasizes the significant contribution of meaningful work to job satisfaction, job engagement (May et al., 2004), and overall well-being (Arnold et al., 2007). This prompts an exploration of the moderating role of meaningful work in the intricate relationship between well-being and job engagement.

From the perspective of Positive Psychology, a robust sense of meaning aligns with principles that foster positive emotions, personal growth, and a sense of purpose. Positive emotions, in turn, elevate overall well-being and have the potential to amplify job engagement. Individuals who find purpose and personal growth in their work tend to approach tasks with dedication and enthusiasm, thereby enhancing job

engagement (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Through the lens of Positive Psychology, the exploration of meaningful work delves into the capacity of employees to derive purpose and fulfillment from their roles (West, 2023). This perspective, interwoven with well-being considerations, aligns with the principles of Positive Psychology, emphasizing strengths, positive emotions, and meaning (Seligman, 2002). Positive Psychology underscores the role of meaningful work in nurturing positive emotions and overall life satisfaction (Venzin, 2020), reinforcing the intricate connection between meaningful work, well-being, and job engagement.

As explained above, meaningful work involves feeling that one's work contributes to something meaningful, that their efforts have a positive impact, and that they are valued for their contributions. It holds vital importance for blue-collar employees as they encounter a greater lack of a sense of meaningfulness in their work compared to those in white-collar positions (Lips-Wiersma et al., 2016). Blue-collar workers grapple with the challenge of finding meaning in their daily tasks, primarily because their roles frequently have limited autonomy, creativity, and decision-making opportunities (Saari et al., 2021).

While research has shown that meaningfulness is a driver of job engagement across various occupational groups (Hirschi, 2012), there is currently a gap in the literature regarding a dedicated examination of these factors within the context of blue-collar work. Therefore, we hypothesize that blue-collar workers who find their work to be meaningful will exhibit greater job engagement even in circumstances where their overall well-being might be challenged. This suggests that the presence of meaningful work can act as a buffer against the potential negative effects of low well-being on job engagement in this particular occupational group. The relationship between well-being and job engagement is not uniform among blue-collar workers. Rather, it varies depending on the degree of meaningfulness they attach to their work. Those who derive a strong sense of meaning from their job are expected to maintain higher levels of job engagement, even when faced with challenges to their overall well-being. Thus, the relationship between well-being and job engagement is moderated by meaningful work, such that the positive association between well-being and job engagement will be stronger when blue-collar workers perceive a higher sense of meaning in their job. Guided by these insights, Hypothesis 2 of the study is structured as follows:

Hypothesis 2. Meaningful work moderates the influence of well-being on job engagement.

The hypotheses generated from our theoretical analysis are visually represented in the research model (Figure 1).

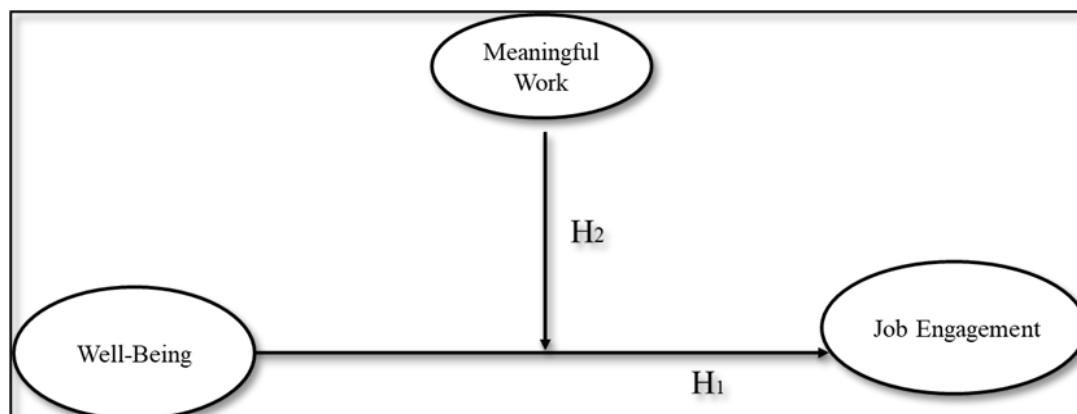


Figure 1. Research Model

3. Methodology

3.1. Sample

In this study, in line with the research model, the focus was on blue-collar workers employed in the manufacturing sector of Turkey in roles typically involving manual labor. A total of 519 surveys were distributed among these workers, with the aim of soliciting their involvement in the study. Ultimately, 243 completed surveys were received, indicating a strong level of interest and participation. Upon careful analysis, the dataset underwent further refinement, resulting in a final sample of 237 valid responses. This curation process involved the removal of 5 incomplete survey responses, thus enhancing the reliability and robustness of the dataset.

This study selected blue-collar workers as its research focus due to the unique nature of their work environment. The physically demanding and repetitive tasks often performed by blue-collar employees make the search for meaning in their work highly relevant. By concentrating on this specific group, the research aims to explore the factors affecting well-being and engagement. Investigating meaningful work and engagement among blue-collar employees provides valuable insights into the fields of work psychology and human resource management.

Regarding the demographic composition of the participants, a significant majority were identified as male (68%), while the remaining participants were female (32%). Furthermore, a substantial proportion of the participants possessed a high school degree (52.4%), and the age distribution predominantly ranged from 25 to 47 years.

3.2. Measurement Instruments

This study utilized a comprehensive methodological approach for data analysis, employing Smart PLS 4 and IBM SPSS 26 software. The utilization of these tools enabled the investigation of various facets of the collected data, encompassing assessments of validity, reliability, and Bootstrapping analyses. The psychometric properties of the measurement scales were rigorously validated for the Turkish context through confirmatory factor analysis. This meticulous process ensured the soundness and appropriateness of the scales for measuring the intended constructs within the local linguistic and cultural framework. By employing these established statistical techniques

and software, the study aimed to rigorously evaluate the conceptual model and hypotheses, thereby enhancing the reliability and validity of the research findings. Three scales were employed, using a 5-point Likert-type structure.

Job Engagement: To measure the level of job engagement among blue-collar workers, the study utilized the 3-item version of the UWES-3 (Utrecht Work Engagement Scale) developed by Schaufeli et al. (2006). The Turkish translation of this 3-item, single sub-dimension version, as provided by Güler et al. (2019), was employed.

Well-Being: To assess participants' psychological well-being, a one-dimensional, 8-item scale developed by Diener et al. (2010), and adopted into the Turkish culture by Telef (2013) was used.

Meaningful Work Scale: The assessment of participants' sense of meaningfulness at work was conducted using a 21-item, 6-dimensional scale. This scale, developed by Göçen and Terzi (2019), encompassed dimensions such as meaning at work, search for meaning at work, work relationships, transcendence at work, humility at work, and meaning leadership at work.

4. Findings

The data collected for this study underwent a rigorous assessment of validity and internal consistency. The criteria for evaluating validity included Cronbach's Alpha ($CA \geq 0.70$), data A reliability coefficient ($\rho_A \geq 0.70$), composite reliability ($CR \geq 0.70$) (Hair et al., 2017), and average variance extracted ($AVE \geq 0.50$), following the guidelines suggested by Fornell and Larcker (1981). Multicollinearity was evaluated using the variance inflation factor ($VIF < 5$), while the goodness of fit was assessed using the standardized root mean square residual ($SRMR < 0.08$) as per Chen (2007). Additionally, the goodness of fit values of the model (d_{ULS} and d_G ; $p > 0.05$) and the normed fit index ($NFI \geq 0.90$) were examined based on the criteria outlined by Hair et al. (2017) and Ringle et al. (2015), respectively. The outcomes of these analyses revealed that the employed measurement scales exhibited satisfactory levels of validity and reliability. Furthermore, there were no indications of linearity issues, and the model's goodness-of-fit values were deemed acceptable, as evidenced by the results presented in Table 1.

Table 1. Validity- Reliability Results of the Scale and Model Goodness Fit Values

Variables	CA	rho-A	CR	AVE	Highest VIF	SRMR	d-ULS	d_G	NFI	
Job Engagement	.776	.812	.901	.610	1.712	.041	1.218 ($p > 0.05$)	2.172 ($p > 0.05$)	.964	
Well-Being	.723	.793	.876	.717	2.981					
MOW	MAW	.711	.781	.845	.529					2.715
	SMW	.703	.712	.824	.509					4.213
	WR	.743	.805	.887	.597					2.112
	TW	.736	.801	.881	.581					2.342
	HW	.704	.715	.827	.513	4.115				
MLW	.772	.808	.889	.606	1.698					

Note. MOW: Meaning of Work; MAW: Meaning at Work; SMW: Search for Meaning at Work; WR: Work Relationships; TW: Transcendence at Work; HW: Humility at Work; MLW: Meaning Leadership at Work

To establish the distinctiveness among the factors, a discriminant validity analysis was conducted, comparing the correlation values with the square root of the average variance extracted (AVE) for each factor, following the approach outlined by Fornell and Larcker (1981). The results indicated that the AVE values exceeded the

correlation values, confirming a clear distinction and highlighting the uniqueness of each variable. Additionally, when exploring their associations, significant relationships were observed among the factors, providing strong support for the distinctiveness of each construct, as depicted in Table 2.

Table 2. Correlation and Discriminant Validity Values

Variables	√AVE	JE	WB	MWF1	MWF2	MWF3	MWF4	MWF5	MWF6
JE	.781	1	.517**	.355**	.332**	.298**	.298**	.314**	.367**
WB	.846		1	.659**	.561**	.400**	.557**	.484**	.475**
MWF1	.727			1	.665**	.283**	.451**	.466**	.416**
MWF2	.713				1	.290**	.388**	.348**	.341**
MWF3	.772					1	.475**	.478**	.450**
MWF4	.762						1	.741**	.732**
MWF5	.716							1	.693**
MWF6	.778								1

Note. **Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

In order to comprehensively investigate the hypothesized interactions between job engagement, well-being, and meaningful work, an in-depth analysis of the explanatory power (R^2), effect size (f^2), and the required outcomes for assessing out-of-sample predictive capability (Q^2) values of the variables was conducted to better understand the complex dynamics (see Table 3). The results of these analyses reveal that R^2 values explain a significant 50.6% of the variance, with the remaining variance attributed to different factors. In particular, the f^2 results showed that well-being and meaningful work have an impact on job engagement. To strengthen the research framework, the study also examined the Q^2 values for the endogenous variables within the model and showed that both well-being and meaningful work emerged as predictive factors, thus increasing the predictive fitness of the model (Hair et al., 2017; Hair et al, 2006; Henseler, 2015).

Table 3. Impact Coefficient Values

Variables	R^2	f^2		Q^2 Predict
		Job Engagement	Well-being	
Well-being	.506			.282
MWF1.		-0.214	-0.098	
MWF2.		-0.403	0.230	
MWF3.		0.007	-0.150	.104
MWF4.		0.168	-0.124	.123
MWF5.		0.245	-0.382	.113
MWF6.		0.005	0.226	

To analyze the second hypothesis of the study, each sub-dimension of the meaningful work variable was added to the model as a moderating effect (Table 4).

Table 4. Research Model Effect Coefficients

Hypotheses	β Value	Standard Deviation	T Statistics	P
Well-Being -> Job Engagement	.630	.432	2.595	.009
Moderating Effect 1-> Job Engagement	-.398	.132	2.056	.021
Moderating Effect 2-> Job Engagement	-.427	.514	2.125	.013
Moderating Effect 3-> Job Engagement	-.373	.129	2.031	.034
Moderating Effect 4-> Job Engagement	-.362	.111	2.024	.038
Moderating Effect 5-> Job Engagement	-.372	.125	2.029	.032
Moderating Effect 6-> Job Engagement	-.251	.101	2.002	.040

The findings in Table 4 show that well-being has a similar and significant effect on job engagement ($p=.009$; $p<0.05$), which supports H_1 of the study. In other words, the well-being of blue-collar employees affects their job engagement levels. In addition, meaningful work has a moderating effect on the effect of well-being on job engagement ($p=.021$; $p=.013$; $p=.034$; $p=.038$; $p=.032$; $p=.040$ $p<0.05$). Additionally, all interaction terms generating the moderating effect are statistically significant and directional ($\beta_1=-.398$; $\beta_2=-.427$; $\beta_3=-.373$; $\beta_4=-.362$; $\beta_5=-.372$; $\beta_6=-.251$). Hence, meaningful work moderates the connection between well-being and job engagement among blue-collar employees, confirming H_2 . Specifically, the relationship between well-being and job engagement is influenced by the level of meaningful work, suggesting that high meaningful work corresponds to a positive well-being-job engagement link while low meaningful work alters this relationship by negatively affecting job engagement through well-being. Therefore, the relationship between well-being and job engagement is impacted by the level of meaningful work, resulting in different outcomes depending on whether meaningful work is high or low. Figure 1 presents the findings of the structural equation modelling analysis covering all these results.

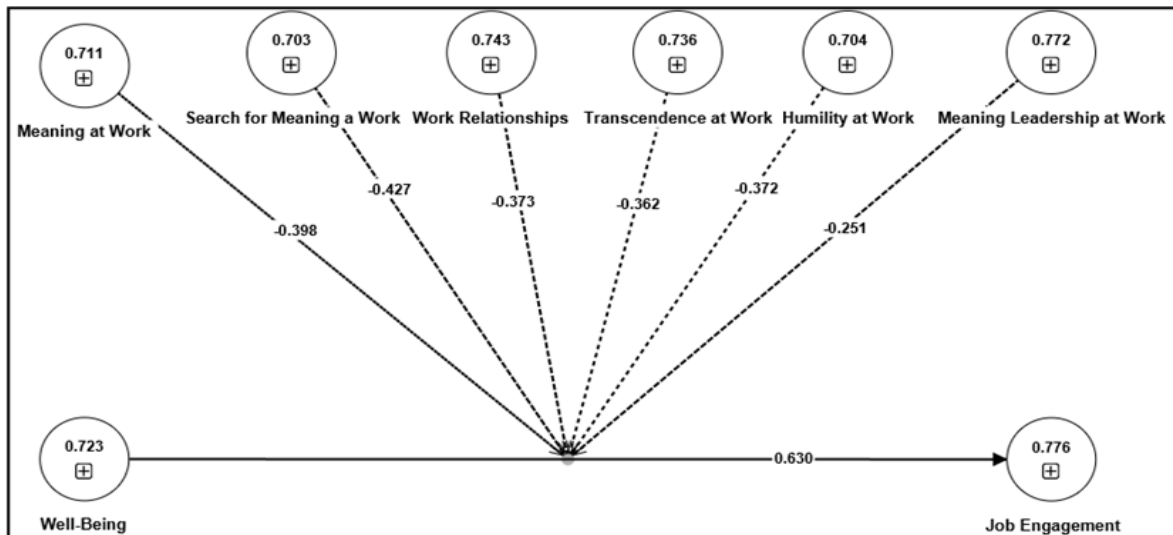


Figure 2. Result of the Research Model

5. Conclusion

Key findings

Based on the comprehensive analysis of the study's results, several noteworthy key findings emerge, shedding light on the intricate interplay between well-being, meaningful work, and job engagement among blue-collar employees. Firstly, the investigation supports the significant influence of well-being on job engagement, substantiating the validity of Hypothesis 1. This implies that the well-being levels of blue-collar employees play a pivotal role in crafting their levels of job engagement, indicating a direct and positive relationship between these constructs, a finding that aligns with the results of various existing studies. For instance, the research conducted by Bakker and Demerouti (2007) agrees with the findings. Applying the Job Demands-

Resources (JD-R) model, their study examines both negative and positive aspects of employee well-being. It specifically explores the association between employee well-being, performance, and the subsequent impacts of this association, including job engagement. Another pertinent study is the research conducted by Xanthopoulou et al (2009). In their study, the authors investigate the longitudinal relationships between work resources, personal resources, and job engagement based on the Conservation of Resources theory. Their findings support the hypothesis that various types of resources and well-being translate into a cycle that determines employees' successful adaptation to their job environment. The study conducted by Hakanen et al. (2006), on the other hand, investigates the impacts of the Job Demands-Resources Model on employee well-being and job engagement. Their study specifically examines how the model influences employees' work-related well-being and their level of job engagement. The empirical analysis of the current study supports previous studies in the literature that focus on the effects of well-being on job engagement. The findings reveal the existence of a positive and significant effect of well-being on job engagement and this finding is supportive of hypothesis H₁.

Moreover, the study highlights a significant moderating effect of meaningful work on the relationship between well-being and job engagement. This substantial moderating role is evidenced by the presence of statistically significant interaction terms and their respective directionalities. This nuanced finding underscores that the impact of well-being on job engagement is not uniform across different levels of meaningful work. Instead, the presence of meaningful work introduces variability in the strength and direction of this relationship, suggesting that the context of meaningful work acts as a significant boundary condition that shapes how well-being influences job engagement. This finding, forming the second hypothesis of the study indicates that while well-being serves as a foundational driver of job engagement, the extent and nature of its impact are contingent upon the presence of meaningful work. This aligns with the theoretical notion that the significance of well-being is not uniform but rather interacts with contextual factors to produce varying outcomes. The dynamic nature of this relationship highlights the importance of considering both well-being and meaningful work in tandem when aiming to enhance job engagement among blue-collar employees. The absence of direct demonstrations of these findings within the existing literature is not uncommon, further supporting the second hypothesis of this study, which in turn underscores the study's originality and quality. Nonetheless, However, it is possible to identify studies that share similarities in quality with this research within the same subject domain. One relevant study is by Harzer and Ruch (2012). Their research investigated the association between positive workplace experiences, such as meaningfulness at work, and the alignment of situational conditions, such as well-being at work, with an individual's distinct character strengths, and the subsequent impact on commitment, exemplified by job engagement. Another study is the work of Grant et al. (2007) wherein the impact of managerial practices on the well-being of employees was examined. While the study subtly touched upon the implications of meaningful work and job engagement, these aspects were not explicitly outlined.

In summary, the findings of the current study provide a deeper understanding of the mechanisms underlying the complex relationship between well-being, meaningful work, and job engagement. They emphasize the necessity of recognizing

and cultivating meaningful work as a crucial organizational factor that interacts with well-being to shape employees' engagement levels. As such, organizations seeking to optimize job engagement among their blue-collar workforce should not only focus on enhancing well-being but also on creating an environment that fosters meaningful work experiences.

Theoretical implications

The theoretical implications of this study advance our understanding of the complex interplay between well-being, meaningful work, and job engagement. The findings align with and extend Self-determination Theory and Positive Psychology frameworks. The positive association between well-being and job engagement supports the fundamental principles of Self-determination Theory, highlighting that employees experiencing higher levels of well-being are more intrinsically motivated and engaged in their job roles. This aligns with Self-determination Theory's emphasis on intrinsic motivation as a driving force behind sustained engagement. Additionally, the moderating effect of meaningful work on the well-being–job engagement relationship reflects the principles of Positive Psychology, which emphasize the role of meaning, strengths, and positive emotions in fostering engagement and well-being. The study's results contribute to the nuanced understanding of how these theoretical frameworks interact and manifest within the organizational context.

Additionally, the study's exploration of the moderating role of meaningful work provides a nuanced perspective that extends the Job Characteristics Model. By emphasizing the importance of meaningful work in shaping the relationship between well-being and job engagement, the study underscores the need to consider additional job dimensions beyond those traditionally highlighted in the model. This suggests that job characteristics, such as alignment with personal values and the perceived significance of tasks, play a critical role in influencing the strength and nature of the well-being–job engagement relationship.

Practical implications

The study's findings provide a deeper understanding of the mechanisms underlying the complex relationship between well-being, meaningful work, and work engagement. They highlight the need to recognize and develop meaningful work as a crucial organizational factor that interacts with well-being to shape employee engagement levels. Therefore, Managers should adopt a supportive leadership style in the blue-collar work environment to enhance the well-being and job engagement levels of employees. Additionally, blue-collar workers should have diversified tasks to increase their interest in their jobs and the level of meaningfulness associated with their work. Additionally, organizations seeking to optimize job participation among their blue-collar workforce should focus not only on increasing well-being, but also on creating an environment that fosters meaningful work experiences.

Limitations and future research directions

This study acknowledges several constraints that warrant careful consideration when interpreting its findings. A notable limitation pertains to the exclusively Turkish participant sample, potentially curbing the extensibility of outcomes to diverse cultural milieus. Furthermore, the reliance on self-report measures introduces the possibility of social desirability bias skewing responses. Another salient constraint surfaces from the

deployment of cross-sectional data, engendering challenges in establishing causal relationships. Lastly, the study's exclusive reliance on quantitative methodologies without incorporating qualitative facets such as in-depth interviews constrain the richness of insights. To advance the field, future investigations could surmount these limitations by adopting longitudinal designs, qualitative methodologies, and diversifying research locales to engender a more holistic understanding.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Meral KIZRAK, çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve ve Yöntem bölümlerinde katkı sağlamıştır. Gamze GÜNER KİBAROĞLU çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve ve Yöntem bölümlerinde katkı sağlamıştır. 1.yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Meral KIZRAK contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework and Methodology sections. Gamze GÜNER KİBAROĞLU contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework and Methodology sections. 1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

References

- Allan, B. A., Batz-Barbarich, C., Sterling, H. M. & Tay, L. (2019). Outcomes of meaningful work: A meta-analysis. *Journal of Management Studies*, 56(3), 500–528. <https://doi.org/10.1111/joms.12406>
- Arnold, K. A., Turner, N., Barling, J., Kelloway, E. K. & McKee, M. C. (2007). Transformational leadership and psychological well-being: The mediating role

- of meaningful work. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12(3), 193-203. <https://doi.org/10.1037/1076-8998.12.3.193>
- Baek, S. U., Yoon, J. H. & Won, J. U. (2023). Association between constant connectivity to work during leisure time and insomnia: does work engagement matter? *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 1-11.
- Bakker, A. B. & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309-328. <https://doi.org/10.1108/02683940710733115>
- Bakker, A. B. & Bal, P. M. (2010). Weekly work engagement and performance: A study among starting teachers. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(2), 189-206. <https://doi.org/10.1348/096317909X402596>
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman.
- Bendassolli, P. F., Borges-Andrade, J. E., Alves, J. S. C. & Torres, T. D. L. (2015). Meaningful Work Scale in creative industries: A confirmatory factor analysis. *Psico-USF*, 20(1), 1-12. <https://doi.org/10.1590/1413-82712015200101>
- Brand-Labuschagne, L., Mostert, K., Rothmann Jr, S. & Rothmann, J. C. (2012). Burnout and work engagement of South African blue-collar workers: The development of a new scale. *Southern African Business Review*, 16(1).
- Bryson, A., Forth, J. & Stokes, L. (2017). Does employees' subjective well-being affect workplace performance? *Human Relations*, 70(8), 1017-1037. <https://doi.org/10.1177/0018726717693073>
- Carver, C. S. & Scheier, M. F. (1981). *Attention and self-regulation: A control-theory approach to human behavior*. New York: Springer.
- Chen, C., Yen, C. & Tsai, F. C. (2014). Job crafting and job engagement: The mediating role of person-job fit. *International Journal of Hospitality Management*, 37, 21-28. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.10.006>
- Chen, F. F. (2007). Sensitivity of goodness of fit indexes to lack of measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 14(3), 464-504. <https://doi.org/10.1080/10705510701301834>
- Chandra, C. M., Szewedo, D. E., Allen, J. P., Narr, R. K. & Tan, J. S. (2020). Interactions between anxiety subtypes, personality characteristics, and emotional regulation skills as predictors of future work outcomes. *Journal of Adolescence*, 80, 157-172. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.02.011>
- Dávila, C. & Finkelstein, M. A. (2013). Organizational citizenship behavior and well-being: preliminary results. *International Journal of Applied Psychology*, 3(3), 45-51. <https://doi.org/10.5923/j.ijap.20130303.03>
- De Los Santos, J. A. A. & Labrague, L. J. (2021). Job engagement and satisfaction are associated with nurse caring behaviours: A cross-sectional study. *Journal of Nursing Management*, 29(7), 2234-2242. <https://doi.org/10.1111/jonm.13384>
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and

- negative feelings. *Social Indicators Research*, 97, 143-156. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9493-y>
- Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218-226. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3122271/>
- Göçen, A. (2021). How do teachers perceive meaningful leadership? Overview of a qualitative exploration. *Journal of Pedagogical Research*, 5(1), 31-49. <https://doi.org/10.33902/JPR.2021066866>
- Göçen, A. & Terzi, R. (2019). Eğitim örgütleri için Anlamlı İş ölçeği. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (3), 1487-1512. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/50907/569268>
- Grant, A. M., Christianson, M. K. & Price, R. H. (2007). Happiness, health, or relationships? Managerial practices and employee well-being tradeoffs. *Academy of Management Perspectives*, 21(3), 51-63. <https://doi.org/10.5465/amp.2007.26421238>
- Greenglass, E. R. & Fiksenbaum, L. (2009). Proactive coping, positive affect, and well-being. *European Psychologist*, 14(1), 29-39. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.14.1.29>
- Güler, M., Çetin, F. & Basım, N. H. (2019). İşe tutulma ölçeği çok kısa versiyonu (UWES-3) geçerlilik ve güvenilirlik çalışması: Alternatif bir versiyonu (UWES-6) önerisi. *İş ve İnsan Dergisi*, 6(2), 189-197. <https://doi.org/10.18394/iid.516921>
- Haar, J. & Roche, M. (2013). Three-way interaction effects of workaholism on employee well-being: Evidence from blue-collar workers in New Zealand. *Journal of Management & Organization*, 19(2), 134-149. <https://doi:10.1017/jmo.2013.10>
- Hackman, J. R. & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior & Human Performance*, 16(2), 250-279. [https://doi.org/10.1016/0030-5073\(76\)90016-7](https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90016-7)
- Hair, J. F., Black, W.C., Babin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2017). *Primer on partial least square structural equations modeling (PLS-SEM)*, (2nd Ed.). Sage, Thousand Oaks.
- Hakanen, J. J., Bakker, A. B. & Schaufeli, W. B. (2006). Burnout and work engagement among teachers. *Journal of School Psychology*, 43(6), 495-513. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2005.11.001>
- Hammedi, W., Leclercq, T., Poncin, I. & Alkire (Née Nasr), L. (2021). Uncovering the dark side of gamification at work: Impacts on engagement and well-being. *Journal of Business Research*, 122, 256-269. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.032>
- Hampel, N., Sassenberg, K., Scholl, A. & Reichenbach, M. (2022). Introducing digital technologies in the factory: Determinants of blue-collar workers' attitudes

- towards new robotic tools. *Behaviour & Information Technology*, 41(14), 2973-2987. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2021.1967448>
- Harzer, C. & Ruch, W. (2012). The application of signature character strengths and positive experiences at work. *Journal of Happiness Studies*, 13(5), 965-983. <https://doi.org/10.1007/s10902-012-9364-0>
- Helzer, E. G. & Kim, S. H. (2019). Creativity for workplace well-being. *Academy of Management Perspectives*, 33(2), 134-147. <https://doi.org/10.5465/amp.2016.0141>
- Henseler, J., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115-135. <https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8>
- Hirschi, A. (2012). Callings and work engagement: Moderated mediation model of work meaningfulness, occupational identity, and occupational self-efficacy. *Journal of Counseling Psychology*, 59(3), 479-485. <https://doi.org/10.1037/a0028949>
- Jawad, M., Naz, M. & Rizwan, S. (2023). Leadership support, innovative work behavior, employee work engagement, and corporate reputation: Examining the effect of female in non-government organizations. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 30(2), 708-719. <https://doi.org/10.1002/csr.2383>
- Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724. <https://doi.org/10.2307/256287>
- Kahn, W. A. & Fellows, S. (2013). Employee engagement and meaningful work. In B. J. Dik, Z. S. Byrne & M. F. Steger (Eds.), *Purpose and meaning in the workplace* (pp. 105-126). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14183-006>
- Kyprianides, A. & Easterbrook, M. J. (2020). Social factors boost well-being behind bars: The importance of individual and group ties for prisoner well-being. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 12(1), 7-29. <https://doi.org/10.1111/aphw.12171>
- Labrague, L. J. & Obeidat, A. A. (2022). Transformational leadership as a mediator between work-family conflict, nurse-reported patient safety outcomes, and job engagement. *Journal of Nursing Scholarship*, 54(4), 493-500. <https://doi.org/10.1111/jnu.12756>
- Latham, G. P. & Locke, E. A. (1991). Self-regulation through goal setting. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 212-247. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90021-K](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90021-K)
- Lips-Wiersma, M., Wright, S. & Dik, B. (2016). Meaningful work: differences among blue, pink-, and white-collar occupations. *Career Development International*, 21(5), 534-551. <https://doi.org/10.1108/CDI-04-2016-0052>

- Locke, E. A. & Latham, G. P. (1990). *A theory of goal setting & task performance*. Prentice-Hall, Inc.
- May, D. R., Gilson, R. L. & Harter, L. M. (2004). The psychological conditions of meaningfulness, safety, and availability and the engagement of the human spirit at work. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77, 11-37. <https://doi.org/10.1348/096317904322915892>
- Moore, S. Y., Grunberg, L., & Krause, A. J. (2014). The relationship between work and home: Examination of white and blue-collar generational differences in a large US organization. *Psychology*, 5(15), 1768. <https://doi.org/10.4236/psych.2014.515183>
- Napholz, L. (2005). An effectiveness trial to increase psychological well-being and reduce stress among African American blue-collar working women. *Psychology of stress*, 1-16. <https://doi.org/10.1177/1049731514549631>
- Nielsen, K. & Abildgaard, J. S. (2012). The development and validation of a job crafting measure for use with blue-collar workers. *Work & Stress*, 26(4), 365-384. <https://doi.org/10.1080/02678373.2012.733543>.
- Nimon, K., Shuck, B., Fulmore, J. & Zigarmi, D. (2023). Testing the redundancy between work engagement and job attitudes: A replication and extension of the affective events theory in human resource development. *Human Resource Development Quarterly*, 34(1), 75-90. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21464>
- Rich, B. L., LePine, J. A. & Crawford, E. R. (2010). Job engagement: Antecedents and effects on job performance. *Academy of Management Journal*, 53(3), 617-635. <https://doi.org/10.5465/AMJ.2010.51468988>
- Ringle, C.M., Wende, S. & Becker, J.M. (2015), *SmartPLS 3*. Retrieved from www.smartpls.com. Accepted: 18.08.2023
- Roberts, D. R. & Davenport, T. O. (2002). Job engagement: Why it's important and how to improve it. *Employment Relations Today*, 29(3), 21-29. Retrieved from <https://www.proquest.com/trade-journals/job-engagement-why-important-how-improve/docview/237053133/se-2>
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Saari, T., Leinonen, M. & Tapanila, K. (2021). Sources of meaningful work for blue-collar workers. *Social Sciences*, 11(1), 2. <https://doi.org/10.3390/socsci11010002>
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B. & Salanova, M. (2006). The measurement of work engagement with a short questionnaire: A cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 66(4), 701-716. <https://doi.org/10.1177/0013164405282471>
- Seligman, M. E. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Simon and Schuster.
- Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>

- Silic, M., Marzi, G., Caputo, A. & Bal, P. M. (2020). The effects of a gamified human resource management system on job satisfaction and engagement. *Human Resource Management Journal*, 30(2), 260-277. <https://doi.org/10.1111/1748-8583.12272>
- Singh, S. & Sharma, N. R. (2018). Self-regulation as a correlate of psychological well-being. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 9(3), 441-444. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/self-regulation-as-correlate-psychological-well/docview/2030127745/se-2>, Accepted: 06.09.2023
- Steger, M. F., Dik, B. J. & Duffy, R. D. (2012). Measuring meaningful work: The work and meaning inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 322-337. <https://doi.org/10.1177/1069072711436160>
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S. & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80-93. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80>
- Siu, O. L. (2002). Occupational stressors and well-being among Chinese employees: The role of organisational commitment. *Applied Psychology*, 51(4), 527-544. <https://doi.org/10.1111/1464-0597.t01-1-00106>
- Sung, M., Yoon, D.-Y. & Han, C. S.-H. (2022). Does job autonomy affect job engagement? Psychological meaningfulness as a mediator. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 50(5), e11275. <https://doi.org/10.2224/sbp.11275>
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.2414.4480>
- Tesi, A., Aiello, A. & Giannetti, E. (2018). The work-related well-being of social workers: Framing job demands, psychological well-being, and work engagement. *Journal of Social Work*. <https://doi.org/10.1177/1468017318757397>
- Teufer, B. & Grabner-Kräuter, S. (2023). How consumer networks contribute to sustainable mindful consumption and well-being. *Journal of Consumer Affairs*, 57(2), 757-784. <https://doi.org/10.1111/joca.12536>
- Toshav-Eichner, N. & Bareket-Bojmel, L. (2022). Yesterday's workers in Tomorrow's world. *Personnel Review*, 51(5), 1553-1569. <https://doi.org/10.1108/PR-02-2020-0088>
- Truss, C., Shantz, A., Soane, E., Alfes, K. & Delbridge, R. (2013). Employee engagement, organisational performance and individual wellbeing: Exploring the evidence, developing the theory. *The International Journal of Human Resource Management*, 24(14), 2657-2669. <https://doi.org/10.1080/09585192.2013.798921>
- Um, B. & Bardhoshi, G. (2022). Demands, resources, meaningful work, and burnout of counselors-in-training. *Counselor Education and Supervision*, 61(2), 160-173. <https://doi.org/10.1002/ceas.12232>
- Venzin, M. (2020). Understanding motivation: Create meaningful work for volunteers. *The Volunteer Management Report*, 25(11), 5-5.

- Vestling, M., Tufvesson, B. & Iwarsson, S. (2003). Indicators for return to work after stroke and the importance of work for subjective well-being and life satisfaction. *Journal of rehabilitation medicine*, 35(3), 127-131. <https://doi.org/10.1080/16501970310010475>
- Yogamalar, I. & Samuel, A. A. (2019). Job engagement, psychological well-being and organisational commitment: An empirical test of direct and indirect effects. *International Journal of Business Innovation and Research*, 20(3), 392-414. <https://doi.org/10.1504/IJBIR.2019.102717>
- Warshawsky, N. E., Havens, D. S. & Knafelz, G. (2012). The influence of interpersonal relationships on nurse managers' work engagement and proactive work behavior. *Journal of Nursing Administration*, 42(9), 418-425. <https://doi.org/10.1097/NNA.0b013e3182668129>
- West, A. (2023). Meaningful work and unethical work: The crisis in Australian financial advice. *Business Ethics, the Environment & Responsibility*, 32(3), 882-895. <https://doi.org/10.1111/beer.12531>
- Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E. & Schaufeli, W. B. (2009). Reciprocal relationships between job resources, personal resources, and work engagement. *Journal of Vocational Behavior*, 74(3), 235-244. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.11.003>
- Yuan, Z., Li, Y. & Tetrick, L. E. (2015). Job hindrances, job resources, and safety performance: The mediating role of job engagement. *Applied Ergonomics*, 51, 163-171. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2015.04.021>